

Житомирський державний
університет імені Івана Франка
Соціально-психологічний факультет

НАУКОВІ ПРАЦІ

СТУДЕНТІВ
СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО
ФАКУЛЬТЕТУ

ПСИХОЛОГІЧНІ

ДОСЛІДЖЕННЯ

Випуск 7

Житомир 2015

Житомирський державний університет імені Івана Франка
Соціально-психологічних факультет
Кафедра соціальної та практичної психології

ПСИХОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ

Наукові праці студентів
соціально-психологічного факультету

Випуск 7.

Житомир-2015

*Рекомендовано до друку вченою радою
Житомирського державного університету імені Івана Франка
(протокол №11 від 26.06.2015р.)*

Рецензенти:

- Р.В.Павелків** – доктор психологічних наук, професор, заслужений працівник освіти України, академік Академії наук вищої школи України, проректор з науково-педагогічної та навчально-методичної роботи, директор Інституту психології та педагогіки, завідувач кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету
- Л.В.Долинська** – кандидат психологічних наук, професор, Заслужений працівник освіти України, завідувач кафедри психології Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова
- С.М.Дмитрієва** – кандидат психологічних наук, доцент, завідувач кафедри загальної, вікової та педагогічної психології Житомирського державного університету імені Івана Франка

П49 Психологічні дослідження: наукові праці студентів соціально-психологічного факультету. Випуск 7. / За ред. Л.П.Журавльової, Ю.Ю.Дем'янчук, доповнений. – Житомир, 2015. – 151 с.

У збірнику наукових праць студентів соціально-психологічного факультету представлені найкращі роботи психологічних гуртків та проблемних груп.

Особливістю збірника є те, що в ньому представлені як теоретичні роботи з проблеми справедливості та емпатії, так і роботи, в яких аналізуються особливості використання різних психотерапевтичних технік у роботі з учасниками АТО та системі інклюзивної освіти.

Статті подано в авторській редакції.

ЗМІСТ

1. Атаманська О. Особливості потребово-ціннісної складової творчої активності юнок.....	8
2. Байдюк А. Застосування прийому ідентифікації з казковими героями у дослідженні ціннісної свідомості молодших школярів.....	10
3. Борківський С. Взаємозв'язок рефлексії та розвитку самооцінки професійно значимих здібностей у працівників технічних спеціальностей із різним стажем роботи.....	13
4. Бочковська А. Використання технік позитивної психотерапії у роботі з учасниками бойових дій.....	16
5. Бредіхіна Н. Особливості образу сучасного українця в уявленнях підлітків та юнаків	17
6. Бродовська А. До визначення поняття «тривожність» у психологічній літературі.....	20
7. Бурківська М. Порівняльний аналіз рефлексії особистісної якості «відповідальний» учнів першого та четвертого класів.....	22
8. Воронюк А. Уявлення молоді про справедливість покарання залежно від ставлення до права.....	23
9. Галайко В. Український національний характер у творчості О. Вишні: психологічний аналіз.....	25
10. Галіч А. Корекція стосунків у системі «викладач-студент» засобами транзакційного аналізу.....	26
11. Ганжа І. Особливості ставлення до осіб протилежної статі у академічних групах з нерівномірним статевим розподілом ...	28
12. Гаркавлук К. Соціально-психологічний аналіз причин інтернет-залежності підлітків.....	30
13. Гиляка Р. Техніки позитивної психотерапії як засіб самодопомоги у ситуації працевлаштування.....	32
14. Демчук К. Вплив розвивальної роботи практичного психолога на підвищення рівня психологічної готовності шестирічок до навчання в школі.....	34
15. Дзендзельовська Н. Психологічні особливості самооцінки та рівня домагань юнаків з вадами слуху.....	36

16. Дідківська В. Зв'язок рівня комунікативності та інтернет – залежності в юнацькому віці.....	39
17. Долінчук І. Я-концепція та образ партнера у свідомості молодих людей, які перебувають в громадянському шлюбі....	40
18. Дончев Ф. Психосемантичний аналіз образу світу в свідомості трансгуманістів.....	43
19. Драган С. Соціальні уявлення про національну валюту студентів із різними видами ціннісно-сміслового ставлення до грошей.....	45
20. Дубова С. Розвиток мотивації досягнення студентів в умовах неформальної освіти.....	47
21. Жигун Ю. Розвиток самооцінки професійно значимих здібностей студентів із різним рівнем ціннісно-мотиваційної готовності до професії психолога.....	48
22. Жмурко В. Порівняльний аналіз рефлексії творчих здібностей підлітків сільських та міський шкіл.....	50
23. Залужна Т. Взаємозв'язок структури мотивації та самооцінки тривожності старшокласників.....	53
24. Зарицька Б. Дослідження особливостей зовнішньої та внутрішньої мотивації до навчальної діяльності студентів бюджетної та контрактної форми навчання.....	55
25. Кащук Я. Стресові переживання як чинник розвитку психосоматичних захворювань у юнацькому віці.....	58
26. Ковальчук В. Динаміка професійної мотивації студентів-психологів першого та п'ятого курсів	59
27. Ковальчук І. Мотивація досягнення молодших школярів з різними типами соціальної активності.....	62
28. Ковтун М. Теоретичний аналіз поняття впевненості в собі	63
29. Крепчук Т. Ціннісні орієнтації студентів в сучасних соціально-політичних умовах.....	65
30. Кубайчук О. Вплив шкільної успішності на рівень домагань у юнацькому віці.....	67
31. Кухарчук В. Розвиток самооцінки учбових здібностей старшокласників із різним рівнем навчальної успішності.....	68

32. Лісовська Н. Особливості емоційних станів осіб, які підлягають військовій мобілізації у ситуації АТО.....	69
33. Левченко Т. Ситуаційні чинники мотивації досягнення спортсменів юнацького віку.....	70
34. Листопадська М. Психологічний аналіз чинників професійного вибору сучасних старшокласників.....	72
35. Лущик А. Динаміка мотивації досягнення першокласників у процесі адаптації до шкільного навчання.....	75
36. Манілов Ю. Вікові особливості сприймання політичної реклами.....	76
37. Мельник І. Особливості особистісних утворень педагогів на етапі завершення професійного шляху.....	80
38. Мельничук Ю. Особливості уявлень про справедливість студентів психологічних та непсихологічних спеціальностей.....	82
39. Невмержицька Ю. Ефективність технік Позитивної психотерапії у роботі зі старшокласниками з проявами емоційного вигорання.....	84
40. Онищук І. Використання технік позитивної психотерапії у роботі практичного психолога в сфері інклюзивної освіти	87
41. Осіпчук І. Мотивація досягнення у навчальній літературі для першого класу.....	89
42. Осіпчук Л. Дослідження стилю поведінки в конфліктній ситуації в студентів з різним соціометричним статусом в групі..	90
43. Петрученко М. Емпатія як чинник розвитку впевненості у собі у ранньому юнацькому віці.....	92
44. Попп Е. Суперечності між декларованими цінностями та реальною поведінкою студентів гуманітарних спеціальностей..	96
45. Рибачук Ю. Дослідження Я – образу користувачів соціальних мереж.....	97
46. Рижак К. Взаємозв'язок самооцінки тривожності та рівня емоційного вигорання юнаків (на прикладі студентів першого курсу напряму підготовки «Психологія»).....	99
47. Роїк І. Порівняльний аналіз емоційних станів молодих матерів з різним соціальним статусом.....	102

48. Рудь Є. Психологічні особливості сприймання образу успішного психолога	104
49. Рясенчук Н. Комплексне вивчення особистості правопорушника як умова планомірного перевиховного впливу	105
50. Савчук Т. Вплив системи оцінювань навчальних успіхів на рівень домагань молодших школярів в інклюзивних класах..	107
51. Саух Т. Поняття сім'ї. Характеристика поняття «задоволеність шлюбом».....	109
52. Семенюк Ю. Дослідження психологічної готовності медичного персоналу до виконання професійної діяльності.....	112
53. Скрицька К. Чинники формування інтернет - залежності в юнацькому віці.....	114
54. Сорочинська М. Особливості взаємозв'язку емоційної сфери дитини та соціально-психологічного клімату родини в якій вона виховується.....	117
55. Сторожук В. Особливості соціальних уявлень про справедливість учасників АТО	119
56. Суловець Г. Зв'язок індивідуальних особливостей особистості зі стратегіями розв'язання міжособистісних конфліктів серед працівників органів внутрішніх справ.....	122
57. Ткачук О. Психологічні особливості сприймання образу справедливого вчителя у підлітковому віці.....	125
58. Троценко А. Схильність до ризикованої поведінки в осіб із різним типом нервової системи.....	127
59. Українець І. Взаємозв'язок акцентуацій характеру та самооцінки тривожності в підлітковому віці.....	129
60. Хмельницька М. Техніки позитивної психотерапії як засіб самодопомоги студентам у ситуації кризи середини навчання.....	131
61. Хойда Д. Емпатія як чинник розвитку асертивності та нонконформізму у підлітковому віці.....	133
62. Хуторна Ю. Уявлення молоді про справедливість розподілення економічних пільг у державі.....	135
63. Чернушич І. Взаємозв'язок структури мотивації та самооцінки тривожності юнаків (на прикладі студентів першого курсу напрямку підготовки «психологія»).....	137

64. Черняєва В. Дослідження рівня навчально-пізнавальної активності студентів в умовах зміни послідовності окремих навчальних занять.....	138
65. Чирко А. Взаємозв'язок стратегій поведінки в конфліктних ситуаціях та рівня емоційного вигорання (на прикладі вихователів дошкільних навчальних закладів із різним стажем роботи).....	141
66. Чупріна С. Образ ідеальної дитини у свідомості підлітків та їх батьків.....	143
67. Шаховець Ю. Особливості емоційної сфери дітей, хворих на синдром Дауна.....	146
68. Янчевська В. Взаємозв'язок структури мотивації та самооцінки творчих здібностей старшокласників, позбавлених батьківської опіки.....	147
69. Яценко А. Порівняльний аналіз образу професійної успішності у свідомості викладачів з різним стажем педагогічної діяльності.....	150

ОСОБЛИВОСТІ ПОТРЕБОВО-ЦІННІСНОЇ СКЛАДОВОЇ ТВОРЧОЇ АКТИВНОСТІ ЮНОК

Олександра Атаманська
студентка 37 групи соціально-
психологічного факультету

Науковий керівник:
кандидат психологічних наук,
доцент **Н.Ф.Портницька**

Проблеми творчості особистості традиційно відзначаються актуальністю у контексті самореалізації у різних видах діяльності. Творчість у сучасній психології розглядається як процес створення нового через використання стратегій діяльності (В.О. Моляко), через інтелектуальну активність особистості (Д.Б. Богоявленська), через процесуальні аспекти мислення (Я.О. Пономарьов), через особливості мислення (О.Н.Лук).

Студентський вік відзначається у науковій літературі як період професійного та особистісного самовизначення, входження у професію та налагодження інтимно-особистісних стосунків. Динаміка позанавчальної творчої активності студентів характеризується високою інтенсивністю на перших курсах та поступовим зниженням, починаючи з третього курсу. Однак, недостатньо дослідженими залишаються проблеми динаміки творчої активності юнаків, зокрема гендерні аспекти зниження її інтенсивності. Очевидно, одним із механізмів включення у творчу активність та переключення на інші види діяльності є потреби і цінності особистості. Відтворення структури потреб і цінностей студентів дозволять здійснювати підтримку творчої активності студентів за рахунок підтримки домінуючих складових потребово-ціннісної сфери.

Ми висунули гіпотезу, що потреби і цінності творчої активності студентів відображають зміст загальної спрямованості особистості. Для юнок характерною є орієнтація на задоволення соціальних (визнання та схвалення оточення) та особистісних потреб (тілесного, емоційного комфорту, самовираження). Для перевірки припущення нами організоване дослідження ціннісно-потребової сфери юнаків із використанням спрямованої бесіди та аналізу окремих відрізків життя (із застосуванням технік каузометрії). В якості стимульного матеріалу вивченням потреб і цінностей використано власні фотографії досліджуваних. Робота з фотографіями здійснювалася за схемою методики «Хто Я» (Кун) адаптованої до проблематики потребової сфери Васильєвим. У дослідженні взяли участь юнки віком від 18 до 23 років (6 дівчат), які навчаються в різних навчальних закладах, за різними спеціальностями та напрямками, є

(були) активними учасниками творчих заходів університетського та міського рівнів.

Аналіз отриманих результатів дозволяє описати потребово-ціннісні аспекти творчої активності дівчат. Відповідно до структури ставлень особистості, описаної С.Л. Рубінштейном, у структурі творчої активності дівчат представлені потреби і цінності, орієнтовані на діяльність, соціальне оточення, на себе (рис.1).

Рис.1 Структура потребово-ціннісної сфери дівчат

У структурі потребо-ціннісної складової творчості юнок представлені всі види ставлень, які є потребами і цінностями одночасно. Провідними стали такі потреби-цінності:

- Діяльнісні (гарно виступити, не сфальшивити, не збитись, не забути слова)
- Соціальні (робити подарунки для нездолених дітей, приносити користь людям, допомогти бійцям АТО)
- у тілесному комфорті як відчутті безпеки та відпочинку (перевдягнутись, зняти підбори; щоб було сказано менше тексту, і потім менше переглядати та обробляти, повернутись додому, поїсти цукерок, хочу гарячого чаю, закутатись в теплий плед);
- у саморозкритті емоційного стану, особистих переживань з приводу змісту твору (відкритися у пісні, не бути

сором'язливою, передати запал глядачам, показати усі емоції, грати на сцені по справжньому);

- у самопрезентації (щоб мене побачили у цій сукні, бути розкутішою).

За результатами дослідження виявлено окремі цінності, що не підкріплюються потребами:

- орієнтація на вищі цінності (навчитися працювати у колективі, відповідати професійному рівню партнера, розкрити здібності друзів)
- зовнішній вигляд (мати гарний вигляд, вдягла плаття з випускного, гарно вийти на фото).

Виявлено окремі суперечності потребово-ціннісної сфери: до актуальних потреб віднесено переживання позитивних емоцій, які очевидно стосуються особистого успіху; у той же час як цінність декларується доручення до цінностей вищого (групового) рівня.

Таким чином, структура потребово-ціннісної складової творчої активності студенток базується на ототожненні потреб і цінностей, що може свідчити про їх високу особистісну значимість як рушійних сил активності. зміщенням акцентів з діяльнісних та соціальних потреб і цінностей на особисті, задоволення яких здійснюється в більшій мірі в інтимно-особистісному спілкуванні зумовлює зниження інтенсивності творчої активності на старших курсах університетського навчання.

ЗАСТОСУВАННЯ ПРИЙОМУ ІДЕНТИФІКАЦІЇ З КАЗКОВИМИ ГЕРОЯМИ У ДОСЛІДЖЕННІ ЦІННІСНОЇ СВІДОМОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Анна Байдюк
студентка 3 курсу соціально-
психологічного факультету

Науковий керівник:
асистент
І. В. Кирильчук

Молодший шкільний вік є сенситивним періодом формування ціннісної свідомості через ідентифікацію особистості молодшого школяра з оточуючим світом, внаслідок розширення свідомості дитини, формування смислів і цінностей, а також збільшення кола спілкування і зростання кількості значимих осіб. Великий вплив відіграють казкові та мультиплікаційні герої: як цікаві, повчальні, яскраві образи та приклади поведінки вони допомагають дитині

зорієнтуватися у світі, впливають на формування цінностей, моделі поведінки.

Індивідуальна система цінностей визначається як така система переконань, яка є прийнятою людиною та функціонує на протязі життя, відображаючи її цілі і типи поведінки, які є значимими і цінними для неї (Клочко В.Е., Леонтьєв Д.О., Музика О.Л., Мілтон Р., Непомнящая Н.І).

Ідентифікація постає як спосіб наслідування, ототожнення, поєднання та взаємодія з іншими суб'єктами у результаті чого відбувається інтеграція особливостей, цінностей, поведінки, рис, якостей і норм у внутрішній світ людини (Абраменкова В.В.,

Еріксона Е., Мухіна В.С., Фрейд З., Фромм Е.).

Мухіна В.С. зазначає, що дитина легко ідентифікується з улюбленим героєм: йому вона приписує певний стан, який відомий дитині (екстеріоризаційна ідентифікація), на основі чого потім інтеріоризується з цим станом і діє одночасно від імені себе та героя [3].

Мета дослідження передбачала застосування прийому ідентифікації з казковими героями для аналізу та виявлення ціннісної свідомості молодших школярів.

Дослідження проводилося на базі Житомирської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів №14 серед учнів молодших класів. Загальна вибірка становила 56 осіб.

В основі проведення дослідження був використаний модифікований варіант методики моделювання ціннісної свідомості (ММЦС) Музики О.Л., та застосування прийому ідентифікації, який передбачав входження учнів в роль улюбленого казкового героя. Дана процедура включала відповіді школярів на ряд запитань типу: «Охарактеризуй себе, який ти герой N», «Які твої улюблені справи?», «Що ти ніколи не будеш робити, будучи героєм N?», «Що хотів би змінити в собі, будучи героєм N?», «Які твої мрії та бажання як героя N?».

В основі вивчення особливостей ціннісної свідомості молодших школярів з використанням прийому ідентифікації було застосовано теоретичні підходи вивчення поняття та структури ціннісної свідомості, погляди на розуміння інтеріоризації цінностей і їх подальшої екстеріоризації (Музики О.Л.) та розкриття процесу ідентифікації особистості, яке передбачає процес ототожнення та подальше наслідування (Мухіної В.С.).

О.Л. Музика виділяє три компоненти ціннісної свідомості: діяльнісні (уявлення про вміння та можливості), моральні (етичні компоненти, які допомагають регулювати взаємодію з іншими

людьми) та суб'єктні цінності (регулювати поведінку та виробляють власні цінності і мотиви до конкретної ситуації) [1,2].

Аналіз результатів свідчить про відмінності у ціннісній свідомості молодших школярів 1, 3 та 4 класів у проявах процесів інтеріоризації та екстеріоризації.

Учні першого класу переважно ідентифікували себе з мультиплікаційними персонажами та казковими героями.

У процесі ідентифікації, вони повністю ототожнювали діяльнісні («хитрий», «сильний», «захисник») та моральні («хороший», «добрий», «злий», «жадний») цінності обраних казкових героїв, переносячи їх на себе. Суб'єктних цінностей у них не спостерігалось, що можна пояснити відсутністю екстеріоризації на належному рівні у зв'язку з віковими особливостями, малим досвідом, недостатнім розвитком особистих смислів та переважанням наслідувальної діяльності референтних осіб.

Третьюкласники ототожнювали себе переважно з мультиплікаційними героями, серед казкових виявився лише Вовк.

Ідентифікуючись з героєм, учні 3 класу вже не так повно наслідують його цінності та поведінку, як першокласники. Вони наслідують життєву модель героя, однак, у них відбувається екстеріоризації цінностей та діяльності до власних життєвих смислів та вподобань. Серед виділених груп цінностей виділилися усі компоненти ціннісної свідомості: моральні («жартівливий», «сміливий», «боягузливий»), діяльнісні («поганий», «злий», «добрий», «брехливий», «бешкетник») та суб'єктні цінності («веселий» та «ніжний»).

У четвертокласників спостерігалася ідентифікація не лише з казковими та мультиплікаційними персонажами, а й з героями телепередач.

У школярів було виявлено високу здатність до особистісної екстеріоризації інтеріоризованих цінностей, моральних норм, діяльності. Діти переймали моральні цінності улюблених героїв («добрий», «сильний», «розумний», «повільний», «сміливий»), але діяльнісні («безжалісний», «гарний», «неслухняний», «злий») та суб'єктні цінності у них проявляються власні, наближені до особистих здібностей («Я Ханна Монтанна, гарна співачка. Хочу піти на «Голос діти» і потрапити в команду Тіни Кароль»; «Я Макс Стіл, я крутий. Хочу грати у футбол, бути на змаганнях»), мрій («Я Барбі з серії "Русалочки". Я дуже-дуже хочу побувати в місті Дубаї, а ще хочу побувати в океані і поглянути на підводну красу»), уявлень, життєвого досвіду і умов життя дітей.

Когнітивна складність цінностей збільшується у процесі розвитку дитини: у першокласника вона спрощена, синонімічна; четвертокласник має в своєму арсеналі більш складні, унікальні та неповторні компоненти. Диференційованість ціннісної свідомості також пропорційна розвитку молодших школярів і ускладнюються відповідно до віку: у свідомості першокласників синонімічно схожі поняття мають різні семантичні зв'язки та смислове наповнення; четвертокласник, навпаки виділяє конструкти з різними унікальними смисловими значеннями.

Дослідницька гіпотеза в ході нашого дослідження підтвердилася.

Перспективи дослідження передбачають подальше вивчення ціннісної свідомості молодших школярів у співставленні з казковими героями з якими діти себе ототожнюють та протиставляють для більш ширших і різнобічних висновків.

Список використаних джерел:

1. Музика О.Л. Криза творчої особистості: суб'єктно-ціннісний підхід до типології // Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г.С.Костюка АПН України, 2001. – С. 63-72.
2. Музика О.Л. Основні поняття суб'єктно-ціннісного аналізу розвитку особистості// Професійно-орієнтовані завдання з психології / За ред. О.Л. Музики. Навчальний посібник. (Рекомендовано МОН України як навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів (лист № 1.4/17-Г-3165 від 28.09.2010 року)– 3-тє вид., перероб. і доп. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І.Франка, 2010. – С. 465-500.
3. Мухіна В.С. Вікова психологія. Феноменологія розвитку: підручник для студ. вищ. навч. закладів / В.С.Мухіна. - 10-е вид., Перераб. і доп. - М.: Видавничий центр «Академія», 2006 - 608 с.

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК РЕФЛЕКСІЇ ТА РОЗВИТКУ САМООЦІНКИ ПРОФЕСІЙНО ЗНАЧИМИХ ЗДІБНОСТЕЙ У ПРАЦІВНИКІВ ТЕХНІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ ІЗ РІЗНИМ СТАЖЕМ РОБОТИ

Сергій Борківський
студент 6 курсу соціально-
психологічного факультету

Науковий керівник:
кандидат психологічних
наук, доцент **І. С. Загурська**

Поняття «рефлексія» зустрічається в перших теоретичних та експериментальних дослідженнях мислення інтроспекціоністів (Ф. Брентано, В. Вундт, Е. Тітченер). Однак відношення до поняття

рефлексія невизначене. У роботах вітчизняних учених рефлексія розглядається у трьох напрямках: при вивченні мислення, самосвідомості особистості, процесів комунікації (В.В. Давидов, Є.І. Ісаєв, І.С. Ладенко, В.І. Слободчиков, А.А. Тюков Г.П. Щедровицький). У зарубіжній психології рефлексія вивчається в чотирьох напрямках: академічному, соціал-орієнтованому, розвиваючому, соціально-реконструктивному (Л. Валлі, А. Річерт). Розвиток рефлексії є підґрунтям до розвитку самооцінки. У психологічній науці існує два основних підходи до вивчення самооцінки: інтегрально-особистісний та диференціально-ситуаційний. Представники інтегрально-особистісного підходу вважають, що самооцінка є цілісним утворенням, яке регулює поведінку, забезпечує спрямованість та активність особистості, слугує механізмом підтримки позитивного Я-образу на основі цінностей особистості (А.В. Бороздіна, В.Ф. Сафін, В.В. Столін, Г. А. Цукерман), виступає у вигляді емоційної рекції на знання про себе (Л.І. Божович, І.С. Кон, С.Р. Пантелєєв, В. В. Столін).

Розвинута здатність до рефлексії багаторазово підвищує результативність професійної діяльності. Ведучи суб'єкта до усвідомлення ефективних засобів діяльності, до їх систематизації, узагальнення, відмови від помилкових прийомів, рефлексія в результаті розвиває його як особистість і стає особливо важливою при появі кризових моментів у професійній діяльності. Між самооцінкою, рефлексією, та особистісним розвитком існує взаємозалежність. Розвиток здібностей залежить від ступеня адекватності самооцінки, але в окремих випадках занижена самооцінка може актуалізувати розвиток здібностей. Неадекватна самооцінка може спотворювати процес рефлексії. Між самооцінкою та рефлексією існує прямопропорційний зв'язок, низький рівень рефлексії може бути причиною неадекватної та недиференційованої самооцінки.

Дослідження взаємозв'язку рефлексії та розвитку самооцінки професійно значимих здібностей проводилося впродовж 2014-2015 років в м. Житомирі на базі Житомирського колійно-машиного ремонтного заводу. Загальна вибірка включала 40 осіб – працівників заводу. Методи дослідження включали аналіз та узагальнення наукових літературних джерел, спостереження, бесіду; для отримання емпіричних даних було використано методiku вивчення динаміки здібностей (МВДЗ) О.Л.Музики.

За результатами проведеного дослідження можна зробити такі висновки:

Досліджувані із стажем роботи 15-25 та 26-40 років виділяють більшу кількість умінь, ніж до досліджувані із стажем роботи 5-12 років, при цьому пріоритетність надається розвитку бажаних умінь. Це вказує на більш вищий рівень розвитку рефлексії здібностей цієї групи досліджуваних.

Виявлено, що стаж роботи не має визначального впливу на кількість виділених професійних дій та операцій. Це можна пояснити жорсткою регламентацією правил роботи. Існують інструкції по дотриманню техніки безпеки, інструкції з використання верстатів, креслення та технологічні карти в яких чітко регламентується кількість дій та операцій, а також послідовність їх виконання. Також кількість дій та операцій залежить від специфіки виготовлення чи обробки певної деталі.

У всіх досліджуваних оцінка значимості виділених умінь вища за показники самооцінки розвитку цих вмінь, що свідчить про усвідомлення досліджуваними можливості розвитку власних умінь. Досліджувані із стажем роботи 26-40 років мають більш диференційовану самооцінку виділених вмінь, ніж досліджувані із стажем 5-12 років та 15-25 років.

Аналіз соціальної рефлексії показав, що досліджувані із стажем роботи 5-12 років серед референтних осіб зазначали своїх безпосередніх керівників. Половина цієї групи досліджуваних серед референтних осіб вказувала також осіб, які не відносяться до їх професійної діяльності (дівчина, дружина, друзі). Досліджувані із стажем роботи 15-25 років та досліджувані із стажем роботи 26-40 років серед референтних осіб переважно зазначали своїх безпосередніх керівників та керівництво організації.

Проведене дослідження не претендує на вичерпний аналіз усіх аспектів скланої проблеми взаємозв'язку рефлексії та розвитку самооцінки професійно значимих здібностей. Перспективи дослідження вбачаються у детальному вивченні взаємозв'язку рефлексії здібностей та соціальної рефлексії у дорослому віці.

ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНІК ПОЗИТИВНОЇ ПСИХОТЕРАПІЇ У РОБОТІ З УЧАСНИКАМИ БОЙОВИХ ДІЙ

Анастасія Бочковська
студентки 5 курсу соціально-психологічного факультету

Науковий керівник:
кандидат психологічних наук, доцент кафедри
О.М.Савиченко

Сьогодні особливо актуальною є розробка ефективних стратегій психологічної допомоги військовослужбовцям, що пережили екстремальні події. У нашому дослідженні ми спробували реалізувати одну з таких стратегій методами позитивної психотерапії.

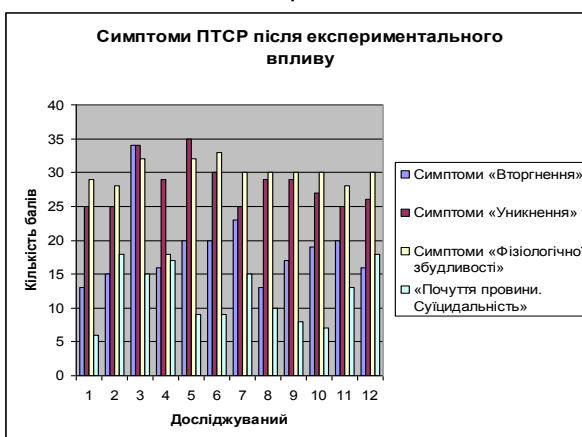
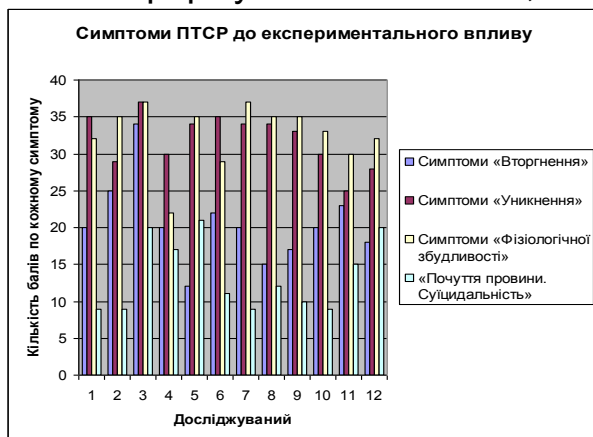
Реабілітаційна програма складається з чотирьох блоків:

1. Робота зі сферою *Тіло/відчуття* яка включає в себе запитання, що виявляють конфлікт в цій сфері, інтервальний тренінг та релаксаційні вправи.

2. *Досягнення/діяльність*, що включає запитання які стосуються цього блоку, техніка вирішення актуального конфлікту (5-ти крокова модель); техніка транскультурного підходу; техніка метафори; позитивної інтерпретації; техніка притч.

3. *Контакти/традиції* - включає запитання які стосуються цього блоку, техніка виявлення 4 базових емоційних установок (Я, Ти, Ми, Пра-Ми); техніка виявлення ресурсів людини; техніка знаків покращення та диференційно-аналітичний опитувальник.

4. *Фантазії/інтуїція* – включає в себе запитання які стосуються цього блоку, техніка знаходження вигоди від досягнених цілей, техніка формування пояснень, техніка шкальних оцінок.

В ході експериментального дослідження було встановлено, що з чотирьох симптомів ПТСР (симптом «Вторгнення», симптом «Уникнення», «Почуття провини», симптом «Фізіологічної

збудливості») по трьом показникам встановлено статистичну достовірність розробленої реабілітаційної програми.

Тож розроблену реабілітаційну програму в роботі з учасниками бойових дій методами позитивної психотерапії можна вважати ефективною та доцільною у використанні.

Список використаних джерел:

1. Анцыферова Л.И. Личность в трудных жизненных условиях: переосмысление, преобразование ситуаций и психологическая защита// Психологический журнал. № 1, 1995, с. 3—19.
2. Латутін О. Фактори негативного впливу на психіку військовослужбовця в особливих умовах військово-професійної діяльності (бойових дія). Світогляд / Народна Армія. Спецвипуск №11 / 2012. – С. 4-6
3. Zelenova M.E, Lazebnaya E.O., Tarabrina N.V. Psychological Characteristics of Post-traumatic Stress in Afghan War Veterans // J. of Russian and East European Psychology. 2001. V. 39 №3. P. 3-28
4. Peseschkian, N.: Psychotherapie des Alltagslebens, 11. Auflage, Fischer 2002.

**ОСОБЛИВОСТІ ОБРАЗУ СУЧАСНОГО УКРАЇНЦЯ В
УЯВЛЕННЯХ ПІДЛІТКІВ ТА ЮНАКІВ**

Наталія Бредіхіна

студентка 5 курсу соціально-
психологічного факультету

Науковий керівник:

старший викладач
Л.М. Фальковська

Поняття образу в психології є одним з центральних, оскільки саме образи, відображаючи об'єктивну реальність, становлять зміст психіки суб'єкта.

Зміна культурних і ціннісних орієнтирів в суспільстві позначається на трансформації соціальних уявлень людини. Незважаючи на значну кількість наукових досліджень, спрямованих на розкриття сутності образу в соціальних уявленнях людини в розрізі тієї чи іншої епохи, все ж існує необхідність у поглибленні й уточненні змісту образу людини як результату культурно-історичного розвитку суспільства.

Враховуючи події та суспільне становище, яке склалося останнім часом в Україні, уявлення про українця без сумніву суттєво змінилися. Проблема становлення етнічної ідентичності молоді у межах держави яка бореться за свою свободу та незалежність є на сьогодні надзвичайно актуальною.

Об'єктом нашого дослідження є уявлення підлітків та юнацтва про образ сучасного українця. На меті ми ставили дослідити та порівняти особливості образу сучасного українця в уявленнях підлітків та юнаків.

Серед основних методів дослідження образу сучасного українця застосовувалися психосемантичний метод з подальшою обробкою результатів що проводилась за допомогою Statistika 6.0. та структурованого інтерв'ю.

Дослідження проводилось на базі Житомирського ліцею №25. Вибірка складала 57 осіб - 28 учнів 11 класу, віком 16-17 років, та 29 учнів 7 класу, віком 12-13 років.

Програма дослідження передбачала ряд послідовних дослідницьких етапів для обох вікових категорій: збір масиву асоціацій на слово-стимул «сучасний українець», їх повна обробка (частотний аналіз, ранжування, конструювання факторних полів) та робота зі структурованим інтерв'ю, основу якого складали незакінчені речення.

Результати отримані в ході роботи з асоціаціями свідчать про деяку схожість так і відмінність в уявленнях підлітків та юнаків про українця. А саме найбільш частотнішою ознакою у підлітків була виявлена «смачні страви», далі «добрий», «патріот», «мужній»; а в підлітків - «патріот», «мужній», «могутній», «вихований». На факторному полі уявлень підлітків був виявлений один фактор, що об'єднав такі конструкти: Патріот (0,74) та Смачні страви (-0,71), у підлітків виділилось три фактори Освічений (-0,76), Добрий (0,85), Працьовитий (-0,70), відповідно.

Центральними уявленнями є особистісні та соціально цінні уявлення в обох вікових категоріях, однак у підлітків домінуючою ідеєю є задоволення потреби та переважно стереотипне уявлення про українські страви, адже серед асоціацій часто зустрічались «сало», «борщ», «вареники» тощо, що були включені до конструкту «смачні страви».

Аналіз масиву незакінчених речень включає в себе багатоетапну обробку по завершенні якої результати можна структурувати таким чином: в десятих категоріях відносно яких ми структурували відповіді школярів можна на сам перед простежити багато схожого.

На думку і підлітків і юнаків «Сучасний українець повинен знати» історію свого народу, країни, події що відбуваються. Також всі учні «вважають себе українцями» тому що вони тут живуть і люблять свою країну. Найвищі відсоткові показники в категорії «Я ставлюсь до українця як до-» отримали: до рідного, брата, друга,

батька, себе, тощо. Всі учні зійшлись в думці чим «має гордитись сучасний українець», а саме тим що він є українцем і живе в Україні. Категорію «Українці, народ який» підлітки і юнаки закріпили особистісними якостями: сильний, розумний, щирий, добрий, вірний та ін., окрім цього у юнаків це народ який бореться. В свою чергу «Сучасний українець виконує роль» для підлітків захисника і патріота, а для юнаків: захисника та брата і друга.

Наступні категорії мають більш суттєві відмінності. Для підлітків «українець для мене це» – патріот та розумна, добра, щира людина, а для юнаків українець є громадянином, другом і рідним. На думку підлітків «сучасний українець має бути» знову ж таки патріотом, юнаки у ньому вбачають особистісні якості: бути розумним, чесним, добрим, тощо. «Бути українцем» та «бути громадянином» для підлітків означає – любити свою країну(народ), та захищати її, для юнаків: жити в Україні і гордитись нею, а громадянин має бути ще і патріотом.

Кожна категорія несе різні значення відповідно у межах свого вікового періоду. Загалом переважають такі конструкти як: патріот, живе в Україні (громадянин), особистісні якості(розумний, добрий, щирий, сильний, чесний) та ставлення до особистості (доброї людини, героя, брата, друга).

Наші припущення підтвердились частково, оскільки і у підлітків і юнаків домінуючими виявилися стереотипні уявлення, водночас серед юнаків має місце власна оцінка ситуації.

Список використаних джерел:

1. Лунькова В. Феномен образу в загальній та соціальній психології // Соціальна психологія. - 2006. - № 3 (17). - С.121-132
2. Мачуська І. Міжособистісне спілкування підлітків / І. Мачуська // Шкільний світ. - 2007. - Трав. (№ 17). - С. 1 – 11
3. Ушакова І. О. Образ людини в соціокультурному аспекті / І. О. Ушакова // Духовність особистості. - 2012. - Вип. 1. - С. 169-174.
4. Carens, J. H., 1987, "Aliens and Citizens: The Case for Open Borders", The Review of Politics, 49 (2): 252–273.—, 2000, Culture, Citizenship, and Community. A Contextual Exploration of Justice as Evenhandedness, Oxford: Oxford University Press.

ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «ТРИВОЖНІСТЬ» У ПСИХОЛОГІЧНІЙ ЛІТЕРАТУРІ

Аліна Бродовська

студентка 3 курсу соціально-
психологічного факультету

Науковий керівник:

кандидат психологічних
наук, доцент **Л. О. Котлова**

Аналізуючи сутність поняття «тривожність», учені роблять акценти на різних її аспектах:

- С.Л. Рубінштейн визначав тривожність як емоційний стан, котрий виникає у ситуаціях невизначеної небезпеки і виявляється в очікуванні неконтрольованого розвитку подій. [1, с.18].

- Л.Ф. Обухова визначала поняття тривожності як постійна або ситуативна властивість людини, яка призводить до стану підвищеного занепокоєння, відчуття страху і тривоги в специфічних соціальних ситуаціях [4, с.81].

- А.В. Петровський визначав тривожність як схильність індивіда до переживання тривоги, що характеризується низьким порогом виникнення реакції тривоги; один з основних параметрів індивідуальних відмінностей [5, с.207].

- У «Великому психологічному словнику» наводиться таке визначення цього поняття: «Тривожність - це індивідуальна психологічна особливість, що виявляється в схильності людини до частих і інтенсивних переживань стану тривоги, а також в низькому порозі її виникнення. Розглядається як особистісне утворення та / або як властивість темпераменту, обумовлене слабкістю нервових процесів» [2, с. 553].

Проте, у психології слід розрізняти «тривогу» як емоційне ставлення та «тривожність» - як стійке особистісне утворення. Якщо тривога є епізодичним проявом стурбованості чи хвилювання, то тривожність – це стійкий стан. При цьому незначний рівень тривожності, властивий багатьом людям, є необхідною умовою успішної адаптації до оточуючого середовища. Разом з тим, наявність тривожності, як стійкого особистісного утворення, свідчить про існування порушень в особистісному розвитку, у діяльній та комунікативній сферах особистості [1, с.18].

У психологічному словнику В.І.Войтка поняття тривоги визначається як емоційний стан людини, який виникає в умовах ймовірних несподіваностей як при відстроченні, затримці приємних ситуацій, так і при очікуванні неприємностей [7, с.194].

Якщо говорити про тривожність у дітей молодшого шкільного віку, то учені, що займаються дослідженням тривожності, вважають, що сама школа для багатьох дітей є стресогенним чинником.

Так, на думку Г. М. Прихожан, шкільна тривожність – це м'яка форма прояву емоційного неблагополуччя. У дитини вона виявляється у хвилюваннях, підвищеному занепокоєнні у навчальних ситуаціях, у процесі неузгодженого спілкування з однолітками. Так, молодший школяр постійно відчуває власну неадекватність, неповноцінність, невпевненість у правильності своєї відповіді та власних рішень [6, с.18].

Тривожність, яка пов'язана з навчанням, починає формуватися ще у дошкільному віці. Цьому можуть сприяти як стиль роботи вихователя, так і завищені вимоги до дитини та постійні порівняння її з іншими. [3].

П.Бейкер і М.Алворт виділяють наступні критерії визначення тривожності у дитини:

1. Постійне занепокоєння.
2. Важкість, інколи неможливість сконцентруватися на чомусь.
3. М'язове напруження.
4. Роздратованість.
5. Порушення сну [3].

Отже, оскільки навчальна діяльність є провідною у молодшому шкільному віці, то і причиною та особливостями прояву тривожності відіграє саме навчання в школі.

Список використаних джерел:

1. Бабаян Ю. О., Коновалюк О. О. Взаємозв'язок тривожності та навчальної успішності молодших школярів/ Бабаян Ю. О., Коновалюк О. О. //зб. наук. праць. психологічні науки. – Миколаїв: в-цтво Миколаївського національного університету ім. В. О. Сухомлинського, 2012. – С.18-21
2. Большой психологический словарь / сост. и общ. ред. Б.Г. Мещеряков, В.П. Зинченко. – СПб.: Прайм-Еврознак, 2003. – 672 с.
3. Жильцова В. Арт-терапия у роботі із замкненими та тривожними дітьми// Психолог. – 2012. - №13-14.-липень. – С. 73
4. Обухова Л.Ф. Детская и возрастная психология. – М., 1996. – 169с.
5. Петровский А.В. Словарь. Общая психология // Энциклопедический словарь в шести томах. Том 1. / ред. и сост. Л.А. Карпенко. – М.: ПЕР СЭ, 2005. – 251с.
6. Прихожан А. М. Тревожность у детей и подростков: психологическая природа и возрастная динамика / Акад. пед. и соц. наук, Моск. пед.-соц. ин-т. — М.; Воронеж, 2000. — 304 с.
7. Психологічний словник / за ред. В. І. Войтко. – К.: Вища школа, 1982. – 215с.

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ РЕФЛЕКСІЇ ОСОБИСТІСНОЇ ЯКОСТІ «ВІДПОВІДАЛЬНИЙ» УЧНІВ ПЕРШОГО ТА ЧЕТВЕРТОГО КЛАСІВ

Марія Бурківська

студентка 2 курсу соціально-
психологічного факультету

Науковий керівник:

кандидат психологічних наук,
доцент **Н.О. Никончук**

Рефлексія є одним із головних психологічних новоутворень молодшого шкільного віку, завдяки якому діти здатні аналізувати та оцінювати окремі елементи своєї діяльності та особистісні властивості (В.В.Давидов, О.К.Дусавицький, Д.Б.Ельконін, Г.А.Цукерман). Рефлексія сприяє зміні пізнавальної діяльності молодших школярів: знання від дорослих не просто приймаються на віру, діти починають формувати власну думку. В учнів початкових класів розширюються можливості регуляції та формується рефлексивний досвід (А.К.Осницький).

У роботах О.Л. Музики, І.С. Загурської, Н.О. Никончук описані особливості рефлексії здібностей молодших школярів. На даний момент недостатньо вивченим залишається питання розвитку рефлексії особистісних якостей учнів початкових класів, зокрема, не описано динаміку рефлексії особистісної якості «відповідальний».

Для дослідження рефлексії особистісної якості «відповідальний» учнів 1 та 4 класів було розроблено авторський опитувальник, який базується на методиці вивчення динаміки здібностей (МВДЗ) О.Л.Музики. Дослідження проводилося на базі ЗОШ №10 м. Житомира. Загальна кількість досліджуваних склала 40 осіб (20 учнів 1 класу та 20 учнів 4 класу).

Проведене дослідження дозволило виявити особливості рефлексії особистісних якостей учнів 1 та 4 класів:

- кількість особистісних якостей, які усвідомлюють молодші школярі, з 1 по 4 класи зростає майже вдвічі. Загалом першокласники назвали 52 особистісні характеристики, а четвертокласники – 94;
- кількість учнів, що виокремлюють особистісну якість «відповідальний» як власну характеристику, в 4 класі є більшою (25%), ніж в 1 класі (0%);
- з 1 по 4 клас збільшується кількість учнів, які можуть дати тлумачення особистісної якості «відповідальний» близьке до загальноприйнятого. Якщо кількість першокласників, що пояснили значення згаданої характеристики, становить 14 осіб (70%), то четвертокласників – 20 осіб (100%);

- усі досліджувані відносять якість «відповідальний» до позитивних особистісних характеристик. Однак було виявлено відмінність між учнями 1 та 4 класів в оцінці того, допомагає чи заважає згадана характеристика у різних життєвих ситуаціях. Усі першокласники (100%) вважають, що така якість допомагає, а 25% четвертокласників звернули увагу на конфліктні ситуації, у яких відповідальність може заважати задовольнити окремі потреби, зокрема ігрові («мене покликали грати на вулицю і я не пішов, бо мені потрібно було зробити уроки»). Це свідчить про усвідомлення та переживання дітьми конфлікту між «хочу» і «треба», формування у молодших школярів критичного ставлення;

- з розвитком рефлексії в учнів початкових класів зазнає змін самооцінка. В школярів зростає рівень критичності. Так більшість учнів 1 класу (70%) у ситуації самооцінювання визначили рівень розвитку особистісної якості «відповідальний» як найвищий (7 сходинок). У 4 класі так високо згадану характеристику оцінили у себе лише 30% школярів.

Проведене дослідження не є вичерпним. Виявлені відмінності між першокласниками та четвертокласниками потребують більш детального і глибокого вивчення проблеми розвитку рефлексії особистісних якостей учнів початкових класів. Перспективою подальшої роботи може бути лонгітудне дослідження рефлексії особистісної якості "відповідальний" у молодшому шкільному віці.

УЯВЛЕННЯ МОЛОДІ ПРО СПРАВЕДЛИВІСТЬ ПОКАРАННЯ ЗАЛЕЖНО ВІД СТАВЛЕННЯ ДО ПРАВА

Анна Воронюк
студентка 4 курсу соціально-
психологічного факультету

Науковий керівник:
старший викладач
Л.М. Фальковська

Сучасне українське суспільство перебуває в стадії гострої соціально-економічної та політичної кризи, яка впливає як на суспільство в цілому, так і на окремого індивіда. В світлі політичної та фінансової нестабільності у країні у масах загострюється почуття несправедливості. Особливо гостро цей процес протікає у молоді, що пов'язано з віковими особливостями ситуації розвитку юнацького віку. Найбільше зовнішньому психологічному тиску піддаються такі прояви цього віку як юнацький максималізм та породжене ним загострене почуття справедливості. Однак, справедливість – це

дуже неоднозначне поняття, яке не тільки кожен індивід сприймає по-своєму, а й до єдиного розуміння якого не може дійти згоди наукова спільнота, зокрема й психологічна.

Феномен справедливості як об'єкт наукового пізнання цікавив людство ще з часів появи перших складних соціальних відносин, із виникненням державних форм існування людської спільноти [1]. Справедливість – це міждисциплінарна наукова категорія, однак, в першу чергу, вона є об'єктом вивчення філософії, яка, в свою чергу, довгий час була основою психології до її виокремлення у науку.

В основі ж нашого дослідження стоїть необхідність з'ясування кореляції уявлень молоді про справедливість покарання від їх ставлення до права як соціально-психологічного феномену. Для цього ми використовували методику діагностики рівня суб'єктивної легітимності системи правових норм держави К.П. Гавриловської [2] та метод вільних асоціацій, де студентам пропонувалось навести довільну кількість асоціацій на стимульне словосполучення «справедливість покарання».

За результатами дослідження можна узагальнити, що серед опитаних студентів домінуючим є правовий нігілізм, який характерний для 37,5% респондентів. Правовий релятивізм є характерним для 45% респондентів. Правовий ригоризм ж є домінуючим проявом у ставленні до права для 17,5% респондентів. Отримані кількісні дані також були порівняні нами за віковим критерієм. Так, у студентів-першокурсників вищим є рівень правового релятивізму та правового ригоризму. У студентів третього курсу ж рівень правового ригоризму є нижчим, а правового нігілізму – вищим. Виходячи з вищевказаних показників, ми можемо прийти до висновків, що рівень ставлення до права у студентської молоді, окрім факторів широкого впливу (система освіти, узагальнений рівень правової культури суспільства, ставлення до права в сім'ї і т.п.) безпосередньо пов'язаний з гендерними та віковими факторами, які чинять цей вплив через поширені моделі поведінки конкретної вікової чи гендерної групи.

Проаналізувавши вищевказані результати за вікови та гендерним критеріями, ми з'ясували, що вікова градація асоціацій до стимульного словосполучення «справедливість покарання» фактично відсутня. Дещо інша ситуація простежується з гендерною градацією – тут результати мають чітку специфіку за ознакою статі – досліджувані жіночої статі в першу чергу асоціюють «справедливість покарання» з загальнофілософськими категоріями, соціальними нормами та усталеними поведінковими моделями. Опитані ж

чоловічої статі віддають перевагу асоціаціям інституційного, загальнофілософського та юридичного спрямування.

Порівнявши індивідуальні результати ставлення до права та домінуючу категорійну групу асоціацій до стимульного словосполучення «справедливість покарання» ми з'ясували ряд наявних взаємозалежностей. У молоді, яка характеризується правовим ригоризмом виникають більш конкретні асоціації до стимульного словосполучення «справедливість покарання». І навпаки, опитана молодь, для якої характерним є правовий нігілізм часто асоціює «справедливість покарання» з загальнофілософськими категоріями, тобто сприймає їх на рівні абстрактних понять, які часто не несуть особистісного сприйняття.

Отже, аналіз змісту психосемантичних асоціативних полів груп, що виявляють різні ставлення до права, дозволяє нам говорити про наявність відмінностей в їх уявленнях про справедливість покарання.

Список використаних джерел:

1. Социальная психология справедливости: Бизнес, политика, юриспруденция. Научно-методическое пособие/За ред. О.А. Гулевич - Изд-во: АСПЕКТ ПРЕСС, , 2007.-254с.
2. Хазратова Н.В. Психология отношений личности та держави: Монографія.- Луцьк:РВВ «Вежа», 2004.-276с.

УКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ХАРАКТЕР У ТВОРЧОСТІ О. ВИШНІ: ПСИХОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ

Вадим Галайко

студент 2 курсу соціально-
психологічного факультету

Науковий керівник:
асистент кафедри

соціальної та практичної психології

Гречуха І.А.

Виходячи з праць психологів, етнографів та істориків можна стверджувати, що національний характер – явище неповторне для кожного народу світу, воно формується під впливом історичних, соціокультурних, екологічних, політичних чинників. Такі дослідники як П.Гнатенко, Г. Лозко, І. Бичко, Ф. Вовк, Я. Ярема, І. Мірчук, Д. Чижевський, Ю. Липа, О. Кульчицький, Б. Цимбалістий, Є. Юнацький, М. Шлемкевич, В. Янів виділили типові риси українського національного характеру ХІХ-ХХ ст. З цією метою ми дослідили творчість О. Вишні для порівняння, чи відповідає описаний письменником національний характер українців ХХ ст.

дослідженням вищевказаних науковців, чи це є його суб'єктивним поглядом на досліджувану проблему.

На основі методичних засад у нашому дослідженні були використанні: біографічний метод як спосіб дослідження життєвого шляху людини в психології і структурний контент-аналіз для пошуку необхідних повідомлень в художніх текстах.

Аналіз результатів дослідження біографії Остапа Вишні показав шлях його розвитку як письменника, як патріота України і як гуманіста. Він цікавився життям народу, брав активну участь в громадському житті суспільства, намагався втішити й розвеселити українців своїми дотепними гуморесками, іронізував над вадами суспільства. Соціальне оточення й події життя активно впливали на його літературну діяльність.

Аналіз результатів дослідження творчості Остапа Вишні показав факт наявності повідомлень, які стосуються категорії «Український національний характер». Із великої кількості повідомлень, нами було обрано ключові. В цілому за змістом ці повідомлення стосувалися переважно таких рис українського національного характеру як емоційність, винахідливість, дотепність, чутливість, духовність і водночас безвідповідальність, безініціативність, пасивність по ставленню до власного життя і життя народу. Саме такі риси українського національного характеру відбивалися в творчості Остапа Вишні.

КОРЕКЦІЯ СТОСУНКІВ У СИСТЕМІ «ВИКЛАДАЧ-СТУДЕНТ» ЗАСОБАМИ ТРАНЗАКЦІЙНОГО АНАЛІЗУ

Анна Галіч

студентка 64 групи соціально-
психологічного факультету

Науковий керівник:

кандидат психологічних наук,
доцент **О.М.Савиченко**

Основою дослідження особливостей взаємодії у системі «викладач-студент» є транзакційний аналіз, основоположником якого є Е.Берн. На основі транзакційного аналізу нами було створено теоретичну модель та підбрано методи для корекції стосунків студентів з викладачами. Розроблена корекційна програма направлена на корекцію і формування навичок спілкування і ефективної взаємодії у студентів з викладачами засобами транзакційного аналізу.

За результатами дослідження було виявлено, що після корекційного впливу у 79 % всіх учасників тренінгової роботи, домінуючим станом-Я є стан Дорослого (Рис.1). За допомогою засобів транзакційного аналізу та корекційної програми ми скоригували стосунки студентів з викладачами у вищих навчальних закладах, встановивши баланс трьох станів-Я і посиливши роль Дорослого (у студентів) і вивели педагогічну взаємодію на паралельні транзакції «Дорослий-Дорослий» у системі «викладач-студент».

Рис. 1. Загальні дані результатів впровадження корекційної програми для трьох тренінгових груп

Стан-Я Родителя і Дитини після корекційної роботи знизились у використанні студентами тренінгових груп від 4% до 17 % відповідно. Це може говорити про те, що студенти цілком адекватно оцінили себе та свою поведінку під час тренінгової роботи, і переосмислили свої позиції. Такі риси як догматичність та критичність, афективні стани, спонтанність, заборони і ідеальні вимоги та інше, стали для студентів не значими і не доцільними у взаємодії з викладачами.

Стан-Я Родителя і Дитини після корекційної роботи знизились у використанні студентами тренінгових груп від 4% до 17 % відповідно. Це може говорити про те, що студенти цілком адекватно оцінили себе та свою поведінку під час тренінгової роботи, і переосмислили свої позиції. Такі риси як догматичність та

критичність, афективні стани, спонтанність, заборони і ідеальні вимоги та інше, стали для студентів не значими і не доцільними у взаємодії з викладачами.

За результатами нашої роботи можна говорити про статистично значимі результати ефективності впровадження корекційної програми, а не випадкові зміни.

Отже, цілком ствердно можна говорити про те, що методи транзакційного аналізу в повній мірі допомогли нам досягти поставлених цілей.

Список використаних джерел

1. Берн Э. Групповая психотерапия. - М.: Академический Проект, 2001. - С. 138-193.
2. Булах І.С., Долинська Л.В. Психологічні аспекти міжособистісної взаємодії викладачів і студентів. / Навчально-методичний посібник. - К. : НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2002. - 114 с.
3. Гулдинг М., Гулдинг Р. Психотерапия нового решения. Теория и практика. - М.: Независимая фирма «Класс», 1997. — 288 с.
4. Малкина-Пых И.Г. Справочник практического психолога. Техники транзактного анализа и психосинтеза. — М.: Изд-во Эксмо, 2004. — 352 с.
5. Стюарт Й., Джойс В. Основы ТА: Транзакційний аналіз. - К. : ФАДА, ЛТД, 2002. - 393 с.

ОСОБЛИВОСТІ СТАВЛЕННЯ ДО ОСІБ ПРОТИЛЕЖНОЇ СТАТІ У АКАДЕМІЧНИХ ГРУПАХ З НЕРІВНОМІРНИМ СТАТЕВИМ РОЗПОДІЛОМ

Іванна Ганжа

студентка 4 курсу соціально-
психологічного факультету

Науковий керівник:

кандидат психологічних
наук **О.В. Мазяр**

Ставлення до протилежної статі в юнацькому віці набуває великого значення. Це відношення виникає як в процесі навчальної діяльності, так і в процесі спілкування. Формується емоційний зміст відносини, завдяки яким розвивається і соціалізується особистість. Варіанти переживань цих відносин достатньо широкі: кохання, дружба, неприязнь, ворожнеча. В юнацькому віці формуються відносини з іншими людьми, які дають основу відносин в інших вікових періодах.

Методологічною основою дослідження стали вихідні положення теорії ставлення до протилежної статі (І.С.Кон, В.М.Мясищев) [2; 3], дослідження гендерних відмінностей (Ш.Берн, З.Фрейд) [1; 4].

Метою дослідження було вивчити особливості ставлення до осіб протилежної статі у групах з нерівномірним статевим розподілом.

Вибірку склали 60 студентів II-IV курсу (Житомирського державного університету імені Івана Франка) віком від 19 до 22 років. Дослідження проводилось за допомогою психосемантичного методу.

В ході факторного аналізу було отримано такі результати.

У групах з нерівномірним статевим розподілом дівчата і хлопці надають перевагу протилежній статі з іншої групи. Наприклад, на слово-стимул «Хлопці з моєї групи...», дівчата надають такі асоціації: прогулюють, несерйозні, ліниві, відраза, не успішні. Це вказує на те, що вони негативно ставляться до протилежної статі у групі. Дівчата знецінюють хлопців, не сприймають їх як потенційних партнерів. Таке явище часто можна спостерігати у групах, де переважає жіноча стать. Чоловіки у таких колективах виступають у ролі «подруги». Можна припустити, що таке ставлення до чоловічої статі утворилось через те, що жінки не бажають конфліктувати між собою, адже поява чоловіка у жіночому колективі може призвести до певних непорозумінь. У свою чергу, дівчата позитивно відгукуються про хлопців іншої групи. Наприклад, на слово-стимул «Хлопець з іншої групи...», дівчата дають такі асоціації: гарні, розумні, мужні, веселі, відповідальні. Це вказує на те, що вони зацікавлені в їхній персоні. Дівчата розглядають хлопців як потенційного партнера.

Дівчата вибирають партнера за певними критеріями. Їх можна розділити на три групи: почуття гумору, рівень освіти та обсяг словникового запасу.

Хлопці надають перевагу дівчатам з іншої групи. На слово-стимул «Дівчина з моєї групи...» вони виділяють такі асоціації: курви, шлюхи, легкодоступні, дури, злі, стерви. Це вказує на те, що вони негативно ставляться до протилежної статі у своїй групі. Дівчата виступають у ролі сексуального об'єкта, який знецінюють. Знецінення може відбуватися на основі того, що бажання чоловіка не реалізовується через категоричну відмову жінки, вона автоматично наділяється негативними рисами, при цьому характер негативних рис залежатиме від ставлення чоловіка до жінки.

Дівчата з іншої групи також виступають у ролі сексуального об'єкта, але хлопці до них відносяться більш приязно. На слово-стимул «Дівчата з іншої групи» вони виділяють такі асоціації: чудові, гарні, вічливі, спортивні, сексуальні, гарячі. Це показує, що чоловічі уподобання на перше місце ставлять фізичну привабливість. Дівчина, яка проявляє хоч не велику увагу до хлопці, розглядається як сексуальний об'єкт.

В юнацькому віці хлопці звертають увагу на зовнішній вигляд партнера, в свою чергу дівчина надає велику увагу інтелектуальному розвитку партнера. Оскільки, жінки віддають перевагу чоловікам, які в силу свого інтелекту могли матеріально забезпечувати, захищати та здобути певний соціальний статок.

Список використаних джерел:

1. Берн Ш. Гендерная психология. – СПб. : Прайм-Еврознак, 2001. – 320с.
2. Кон И. С. Введение в сексологию. – М.: Медицина, 1989. – 336
3. Мясищев В. Н. Психология відносин: Ізбр. психол. тр. / В. Н. Мясищев ; Під ред. А. А. Бодалева. – М.; Воронеж, 2004. – 356с.

**СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ПРИЧИН
ІНТЕРНЕТ-ЗАЛЕЖНОСТІ ПІДЛІТКІВ**

Катерина Гаркавлук
студентка 4 курсу соціально-
психологічного факультету

Науковий керівник:
старший викладач
Л.М.Фальковська

Актуальність дослідження психологічних причин Інтернет-залежності в підлітковому віці визначається, по-перше, постійним збільшенням числа підлітків і юнаків - користувачів Інтернету (наразі близько 87%), по-друге, тим, що надмірна пристрасть до Інтернету руйнівню впливає на дитину, здійснює неоднозначний вплив на психіку, по-третє, відсутністю глибоких досліджень в цій галузі в силу відносної новизни феномена Інтернет-залежності, який донедавна мало розглядався.

Інформаційна мережа Інтернет надає великі можливості для діяльності та самовираження людини, які не можуть бути реалізовані в реальній дійсності. Разом з тим, у певної категорії користувачів оперування її ресурсами забирає все більше і більше часу та стає настільки домінуючим, що згодом у них прогресує зниження здатності до вольового контролю над власною активністю у віртуальному просторі, виникає ціла низка особистих та соціальних негараздів, з'являються труднощі у комунікативній та професійній сферах. Такий вид психологічної залежності від віртуального інформаційного середовища, отримав назву «Інтернет-залежність» ("Internet Addiction Disorder" –Д.Н.Гринфільд).

Цьому питанню присвячено чимало сучасних наукових праць, де звертається увага на небезпеку надмірного користування мережею Інтернет (О.М. Арестова, Ю.Д. Бабаєва, К.В. Боярова, О.Є.

Войскунський, А.І. Гольдберг, А.Є. Жичкіна, М.С. Іванов, О.В. Смилова, Н.В. Чудова, К.С. Янг та інші).

Термін "Інтернет-залежність" був запропонований І. Голдбергом для опису непереборного бажання користуватися Інтернетом. Останнім часом також придбав популярність термін "патологічне використання комп'ютера", який вживається для ідентифікації ситуацій, де комп'ютер використовується для отримання інформації, яка далеко виходить за межі професійних інтересів, а термін "Інтернет-залежність" означає патологічне використання комп'ютера для залучення у соціальну взаємодію [1]. Інтернет - залежність охоплює ряд адикцій, при цьому психологи не дійшли до єдиної думки щодо того, які саме види залежності можна віднести до неї [2].

Кімберлі Янг виділяє п'ять основних типів Інтернет-залежності: кіберсексуальна залежність; пристрасть до віртуальних знайомств; пристрасть до онлайнових азартних ігор; нескінченний серфінг по сайтах і пошук інформації; пристрасть до комп'ютерних ігор [3].

Подібну класифікацію пропонує і А. Войскунський, який відносить до Інтернет-залежності такі форми її прояву: залежність від комп'ютера; «інформаційне перевантаження»; паталогічна прив'язаність до азартних Інтернет-гор, онлайнових аукціонів чи покупок; залежність від кібер-стосунків, тобто від соціального застосування Інтернету; залежність від кіберсексу [4]. Не відрізняється в значній мірі і класифікація, запропонована Д. Грінфілдом [3].

А. Церковний пропонує іншу класифікація видів Інтернет-залежності, до яких відносять: хакерство; створення шкідливих програм; геймерство; Інтернет-злочинність. Більша частина злочинів цього розряду формально можуть оцінюватися як шахрайство, незаконні фінансові операції, обман споживача [4].

Метою нашого дослідження було дослідити зв'язок рівня Інтернет-залежності підлітка з особливостями його соціально-психологічних умов життя.

В дослідженні брало участь 40 учнів, з яких 15 осіб, за опитувальником К.С.Янга, виявили високий рівень залежності від Інтернету. Проектна процедура «Незакінчені речення» (А.Є. Жичкіна, Е.А. Щепіліна) дозволила з'ясувати характер ставлення та взаємодії в Інтернеті, а анкета дозволила краще збагнути об'єктивне найближче соціальне середовище підлітків, що мають Інтернет-залежність.

В результаті дослідження було виявлено, що у Інтернет-залежних підлітків сформоване переважно позитивне ставлення до

Інтернету, вони важко орієнтуються у часі, однак краще від незалежних підлітків орієнтуються у просторі, жваво заперечують негативні наслідки надмірного перебування в Інтернеті, із захопленням та, часом, не критично ставляться до інформації в Інтернеті. Більшість підлітків, що залежать від Інтернету мають труднощі у «живому» спілкуванні з однолітками та дорослими.

Список використаних джерел:

1. Шапар Б.В. Психологічний тлумачний словник. – Х.: Прапор, 2004. – 640 с.
2. Мартынова О.С. Критерии оценки Интернет-зависимости // Психотерапия и консультирование. – М., 2002. – №3.
3. Янг К.С. Диагноз – Интернет-зависимость // Мир Интернета. – М., 2000. – № 2
4. Войскунский А.Е. Актуальные проблемы зависимости от Интернета, Психологический журнал, №1, 2004.

**ТЕХНІКИ ПОЗИТИВНОЇ ПСИХОТЕРАПІЇ ЯК ЗАСІБ
САМОДОПОМОГИ У СИТУАЦІЇ ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ**

Руслана Гиляка

студентка 4 курсу соціально-
психологічного факультету

Науковий керівник:

кандидат психологічних наук,
доцент **І.М. Тичина**

Працевлаштування особистості є невід'ємною частиною життя людини. На думку Б.Г.Ананьєва, початок самостійного професійного життя знаменує новий етап у розвитку людини. В сучасних умовах розвитку суспільства успішне працевлаштування є запорукою задоволення вищих потреб за ієрархією потреб А.Маслоу.

Методологічну основу дослідження становлять фундаментальні положення відомих вітчизняних вчених, які займалися проблемами працевлаштування: Є.О. Климова, Е.Ф. Зеєра, М.Г. Александрова, П.В. Анісімова, В.В. Адамчук, В.Н. Шубкіна, О.В. Смирнова, Г.І. Чанишева, Л.Я. Гінцбурга, та інших. Окремі аспекти роботи базуються на дослідженнях, проведених зарубіжними дослідниками, які займалися проблемами працевлаштування, а також вивчали ринок праці: Дж. Кейнс, А. Маршалл, А. Філіпс, А. Оукен, Я. Міклошта інші.

Використано ідеї вчених, які займалися вивченням та впровадженням позитивної психотерапії за кордоном та в Україні: є Носсарат Позешкіан, Хамід Позешкіан та В. Карікаш.

Метою дослідження було вивчення можливостей використання технік позитивної психотерапії як засобу самодопомоги у ситуації працевлаштування випускників ВНЗ.

Вибірку склали 80 випускників 4-го курсу Житомирського Державного Університету імені Івана Франка. Випускникам пропонувалося написати есе на тему: *«Мій життєвий сценарій працевлаштування»*. Аналіз відповідей показав, що випускники стосовно ситуації працевлаштування можуть перебувати станах: скарги 23% осіб, бажання 66% осіб, дії 10% осіб, творчості 1% від загальної кількості досліджуваних.

Скарга - бажати змінити ситуацію, виявляти негативні емоції, робити велику кількість без результативних спроб, не усвідомлювати ситуацію. Приклад з есе: *«Уявивши вже зараз, що через декілька місяців я отримаю диплом, стає страшно, оскільки я сама повинна заробляти собі на життя»*.

Бажання - прагнути отримати бажаний результат, мріяти задовольнити свої потреби, але не проявляти ніякої самостійності для досягнення мети. Приклад з есе: *«Дуже хочу працювати з важкими дітьми, тобто в будинку інтернат. Коли у мене буде диплом буду почувати себе впевненою»*.

Дія - зробити певні кроки стосовно потреби, усвідомлювати власні потреби, мати мотивацію та активно йти до мети. Приклад з есе: *«Я знаю чого я хочу, я вже надіслала своє резюме в три фірми, чекаю відповіді від роботодавця»*.

Творчість – виходити за межі норми та проявляти нові не традиційні шляхів пошуку роботи. Наявність саморозвитку, цілеспрямована активність. Приклад з есе: *«Я вже давно розмістила своє резюме та почала відвідувати курси англійської мови»*.

Нами був проведений тренінг з елементами позитивної психотерапії, спрямований на підвищення ефективності процесу працевлаштування. Після тренінгу випускникам знову було запропоновано написати есе на тему: *«Мій життєвий сценарій працевлаштування»*. Отримали такі результати: випускники можуть бути у стані: скарги 8% осіб (*«Після отримання диплому постає питання де я буду працювати, чи взагалі по фаху?»*), бажання 15% осіб (*«Я хочу влаштуватися на роботу в хорошу установу, школу, тощо»*), дії 67% осіб (*«Я написала резюме і уже відвідала співбесіду»*), творчості 10% осіб (*«Я отримала заграничний паспорт, тепер я можу поїхати у Польщу і там навчатися. Я знаю три мови: англійську, польську та німецьку тому я впевнена що я знайду роботу»*).

Отже, випускники вишу на передодні ситуації працевлаштування найчастіше перебувають у станах скарги та бажання, менше - у стані дії та творчості. Тренінг може бути формою роботи з навчання студентів прийомів використання окремих елементів та технік позитивної психотерапії як засобу самопомоги у ситуації працевлаштування.

Список літератури:

1. Пезешкиан Н. Психосоматика и позитивная психотерапия. / Н. Пезешкиан. - М.: Медицина, 1996. - 463 с.
2. Зеер Э.Ф. Психология профессионального развития / Эвальд Фридрихович Зеер. – М.: Академия, 2009. – 240 с
3. Климов Е.А. Психология профессионала. — М.: Изд-во «Институт практической психологии», Воронеж: НПО «МОДЭК», 1996. - 400 с.
4. Галушко В.П. Діловий протокол та ведення переговорів/ Галушко В.П. – Вінниця: НОВА КНИГА, 2002. – 223 с.
5. Баклицький І.О. Психологія праці: підручник / І.О. Баклицький. – 2-е вид., перероб. і доп. – К.: Знання, 2008. – 655 с.
6. Торн К. Тренінг. Настольная книга тренера / К. Торн, Д. Маккей. –СПб. : Питер, 2002. – 208 с.
7. Пряжников Н.С. Психология труда и человеческого достоинства/ Миколай Сергеевич Пряжников, Елена Юрьевна Пряжникова. – М.: Академия, 2005. – 480 с.

ВПЛИВ РОЗВИВАЛЬНОЇ РОБОТИ ПРАКТИЧНОГО ПСИХОЛОГА НА ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ ШЕСТИРІЧОК ДО НАВЧАННЯ В ШКОЛІ

Катерина Демчук

студентка 4 курсу соціально-
психологічного факультету

Науковий керівник:

доктор психологічних наук,
професор **Н. В. Хазратова**

Дослідженню психологічної готовності дітей до шкільного навчання присвячені роботи З.Штребел, Д.Б.Ельконін, В.К. Котирло, С.О. Ладивір, Н.А. Побірченко, , Н.Ф. Скрипченко, Л.І.Божович, Л.А. Венгера, ,В.Т. Горецького, В.В. Давидова, Є.В. Проскури, Я.Йрасека, А. Керна, О.В. Запорожця, та інших.

Підготовка дітей до школи як цілеспрямований процес здійснюється в дошкільних установах відповідно з їхньою програмою, а також у родині, де вона реалізується по-різному. Там, де вчителі початкових класів підтримують тісний зв'язок з дошкільними установами і попередньо знайомляться з майбутніми учнями, значно менше часу потрібно для взаємної адаптації, вища

успішність у першому півріччі. Такі показники досягаються за рахунок більш досконалого знання педагогом кожної дитини, її сильних і слабких сторін.

Не зважаючи на проведення багатьох досліджень психологічної готовності дітей до школи це питання і досі залишається не досить розкритим, тому в нашій дипломній роботі ми вирішили детальніше вивчити чи впливає робота практичного психолога на розвиток психологічної готовності шестирічок до навчання в школі.

В психологічну готовність дитини до школи входять такі компоненти:

1. Емоційно-вольова готовність
2. Соціальна готовність
3. Інтелектуальна готовність

Завданням нашого дослідження було проведення формульовального дослідження з метою диференційованого розвивального впливу на долання виявлених труднощів у готовності до навчання у школі шестирічок за допомогою спеціально створених розвивальних програм.

За допомогою методики «Готовність дитини до школи» Керна-Йерасека ми визначили інтелектуальну готовність дитини до школи за чотирма завданнями:

- Малювання чоловічої фігури за уявленням
- Наслідування письмовим буквам
- Змальовування групи точок
- Опитувальник.

Метод соціометрії дозволив виявити соціальну готовність до навчання у школі, а емоційно-вольову ми вивчили спираючись на результати, які ми отримали за допомогою методики «Хочу-потрібно».

Діти, у яких було виявлено труднощі у різних сторонах готовності до навчання у школі було запропоновано тренінг з покращення соціальної та емоційно-вольової готовності до школи. Оскільки формування інтелектуальної готовності в основному було на сумлінні вихователя-методиста та практичного психолога ДНЗ, а соціальною та емоційно-вольовою готовністю до навчання не займався, наш вибір тому і зупинився на сприянні розвиткові цих двох сфер.

Після повторного дослідження емоційно-вольової та соціальної готовності результати покращилися на 24% у випадку з соціальною готовністю (зник статус «ізолювані» у групі та зменшилось коло тих, кому не віддають переваги з 5 до 2 шестирічок та виявилось 2

ситуативних лідери, яких зовсім не було у першій серії досліджень) та на 16% емоційно-вольової.

Список використаних джерел:

1. Божович Л.І. Особистість і її формування в дитячому віці - М-1968.
2. Гуткіна Н.І. Психологічна готовність до школи, 4-е видання - СПб.: Пітер, 2006. -208с.
3. Дубровіна І.В. Готовність до школи. Керівництво практичного психолога.- М:1995.
4. Журова Л. Є., Кочурова Є. Е, Кузнєцова М.І. Діагностика готовності дітей дошкільного віку до навчання у школі. С. 81-104. - Тула: Джерельце, 1999. - 832 з ..
5. Коломинский Л.Л., Панько Е. А. Вчителю про психологію дітей шестирічного віку. М: 1998 - 190с.
6. Обухова Л.Ф. Дитяча (вікова) психологія. - М.: Роспедагентство, 1996. - 374 с..
7. Овчарова Р.В. Практична психологія в початковій школі. - М.: ТЦ «Сфера», 1996. - 240 с.
8. Реан А.А., Костроміна С.М. Як підготувати дитину до школи. - Спб:ПітерКом, 1998-160с
9. Сидячева Н.В. Емоціонально-волевої компонент готовності дошкільника к школі: Автореф. дисс. канд. психол. наук: 19.00.07. – М., 2006. – 22 с.

**ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ САМООЦІНКИ ТА РІВНЯ
ДОМАГАНЬ ЮНАКІВ З ВАДАМИ СЛУХУ**

Наталія Дзендзельовська
студентка 4 курсу соціально-
психологічного факультету

Науковий керівник:
старший викладач
Т. М. Майстренко

Самооцінка – це оцінка особистістю себе, власних можливостей, якостей та місця серед інших людей. Вона чинить вплив на ефективність діяльності індивіда. Від самооцінки залежить інтерпретація набутого досвіду та очікування людини щодо самого себе та інших людей. Самооцінка і ставлення людини до себе тісно пов'язані з рівнем домагань [2]. Рівень домагань – це сукупність поставлених людиною завдань для досягнення визначеної цілі та її реакція на результати виконання завдань (регуляція самооцінки) [1]. У своїх роботах самооцінку та рівень домагань досліджували Т.В. Дембо, С.Я. Рубінштейн, А.І. Ліпкіна, Ф. Хоппе, К. Левін, Й. Шварцландер. Питання самооцінки та рівня домагань глухих юнаків є недостатньо вивченим, тому отримані в результаті дослідження дані про психологічні особливості самооцінки та рівень домагань

юнаків з вадами слуху можуть бути використані батьками юнаків та вчителями для створення сприятливих умов для розвитку самооцінки та рівня домагань, для саморозвитку юнаків, а також ефективного процесу інтеграції юнаків з вадами в суспільство. Вади слуху досліджували О. М. Таранченко, В. Жук, Т. Г. Богданова, І. П. Випасняк, І. М. Соловійов.

Для вивчення самооцінки юнаків з вадами слуху нами була обрана методика Дембо-Рубінштейн [3], а для діагностики рівня домагань – методика Ф. Хоппе [4]. Вибірку склали 15 осіб чоловічої та жіночої статі. Дослідження проводилось індивідуально в два етапи. Дослідження юнаків з вадами слуху проводилося на базі КНЗ «Житомирської спеціальної загальноосвітньої школи-інтернату I-III ступенів №2» в лютому 2015 року.

У результаті дослідження самооцінки за допомогою методики Дембо-Рубінштейн було встановлено, що юнаки з вадами слуху мають переважно середню та низьку самооцінку: 53% досліджуваних продемонстрували середню та 27% – низьку самооцінку. Решта 20% (троє досліджуваних) мають високу самооцінку.

Для більшості досліджуваних характерна адекватна самооцінка: 73% досліджуваних мають адекватну самооцінку та лише у чотирьох досліджуваних (27% досліджуваних), які мають низький рівень самооцінки, простежується неадекватна самооцінка. Юнаки з вадами слуху, знаючи про свою проблему, усвідомлено намагалися притримуватися середніх показників. Недооцінка власних сил може бути викликана невпевненістю юнаків з вадами слуху в собі або оцінкою ними їх власних вмінь на низькому рівні чи взагалі відсутністю певних здібностей задля того, щоб потім не докладати ніяких зусиль при виконанні якогось завдання.

За результатами дослідження рівня домагань за допомогою методики Ф. Хоппе було встановлено, що юнаки з вадами слуху мають середній та низький рівень домагань: середній рівень домагань мають лише семеро досліджуваних (47% досліджуваних), решта (40% досліджуваних) мають низький, а ще один юнак (7% досліджуваних) має високий рівень домагань. У юнаків з вадами слуху переважає середній і низький рівень домагань, це пов'язано з тим, що у зв'язку зі своєю вадою юнаки втрачають впевненість у собі та віру в свої сили, тому в ході дослідження ними обиралися завдання низького та середнього рівнів й лише двоє з усіх юнаків з вадами обрали високу складність завдань, решта досліджуваних якщо й обирали завдання з високим рівнем складності, то лише один раз.

За показником «адекватності» рівня домагань у юнаків з вадами слуху проявляється неадекватний рівень домагань (67% досліджуваних – 10 юнаків), що характеризується виборами досліджуваних після невдач. Так, невдачі юнаків не були підставою для зниження рівня складності завдань, які обиралися частіше всього в залежності від послідовності або ж досліджувані намагалися тримати ступінь складності завдань на одному рівні, або взагалі випадковим чином.

Зсув після успішного виконання завдань має позитивний характер, однак після невдачі у юнаків з вадами слуху помічено як позитивні (обиралися простіші завдання), так і негативні зсуви (обиралися складніші завдання). З цього можна зробити висновки, що юнаки з вадами слуху не враховували результати виконаних завдань і обирали наступні в залежності від послідовності.

За показником «стійкості» у юнаків з вадами слуху переважає нестійкий рівень домагань: 67% досліджуваних (10 осіб) мають нестійкий та 33% (5 осіб) мають стійкий рівень домагань. Розмах «стрибків» у юнаків, що мають нестійкий рівень домагань досягає 4-8 пунктів.

Отже, в ході дослідження ми встановили, що у юнаків з вадами слуху переважає середня та низька самооцінку. Стосовно адекватності було встановлено, що серед досліджуваних переважає адекватна самооцінка.

За результатами методики Ф. Хоппе юнаки з вадами слуху мають середній та низький неадекватний нестійкий рівень домагань.

Список використаних джерел:

1. Бороздина Л.В. Исследование уровня притязаний: Учеб.пособие. / Л.В.Бороздина. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1985. – 136 с.
2. Зинько Е.В. Соотношение характеристик самооценки и уровня притязаний // Е.В. Зинько. – Психологический журнал. – 2006, – № 3. – С. 224-233.
3. Прихожан А.М. Применение методов прямого оценивания в работе школьного психолога // Научно-методические основы использования в школьной психологической службе конкретных психологических методик. – М., 1988. – С. 110-118.
4. Т.А. Ратанова, Н.Ф. Шляхта. Психодиагностические методы изучения личности. – М. – 1998. – С. 78-80.

ЗВ'ЯЗОК РІВНЯ КОМУНІКАТИВНОСТІ ТА ІНТЕРНЕТ – ЗАЛЕЖНОСТІ В ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ

Віра Дідківська

студентка 4 курсу соціально-
психологічного факультету

Науковий керівник:

кандидат психологічних
наук, доцент **Л. О. Котлова**

Найважливішою соціально – інформаційною комунікацією цивілізації сьогодення є глобальна мережа Інтернет. У зв'язку з тим, що людська цивілізація вступила в еру інформації, спостерігаються суттєві зміни в оточуючому нас середовищі, технологіях і споживанні матеріальних та духовних благ. Комп'ютерні та телекомунікаційні технології проникають в освіту, науку, економіку, політику, культуру тощо. Інтернет відображає функціонування різних галузей суспільства та забезпечує інформаційний сервіс спілкування, дозвілля та інших видів професійної діяльності особистості. Мережа Інтернет необхідна всім – незалежно від професії, соціального статусу, вікових та гендерних відмінностей. Інтернет як засіб розвитку особистості істотно сприяє її самореалізації і розширює соціальні можливості[1].

Дослідження проблеми залежності від Інтернету в психології та як він впливає на рівень розвитку спілкування, широко висвітлено здебільшого у зарубіжній літературі у працях таких науковців як М. Шоттон, Д. Грінфілд, Дж. Грохот, К. Янг та інші. Серед вітчизняних науковців, що присвятили свої дослідження проблемі Інтернет – залежності, можна назвати А. Є. Войскунського, Л. В. Кулікова, Н. В. Чудову, А. Г. Асмолова, Н. А. Цветкову, А. В. Цветкова, І. М. Цимбалюк тощо.

Вивчення структури особистості Інтернет – залежних, урахування їх характерологічних особливостей сприятиме прогнозуванню ризику виникнення адиктивної поведінки, а також розробці більш точних і ефективних профілактичних і корекційних заходів. У зв'язку з цим, перспективами подальших досліджень ми вважаємо вивчення психологічних особливостей особистості, які є характерними для залежних з різними формами Інтернет – адикції та виступають передумовою виникнення залежності від Інтернету [3].

Для розв'язання поставлених завдань та перевірки гіпотези було використано такі методи: теоретичні (аналіз проблеми на базі психологічної літератури), що дозволив виявити, узагальнити і систематизувати різноманітні підходи і практичний досвід з проблеми дослідження (психологічне тестування – «Тест-

опитувальник на наявність інтернет - залежності (Кемберлі Янг)», опитувальник рівня комунікативності В.Ряховського, статистичні методи – первинний статистичний аналіз, кореляційний аналіз, t-критерій Стюдента для незалежних вибірок)[2;4].

За результатами проведеного дослідження отримані результати методик та математично - статистичного аналізу зв'язку інтернет-залежності та рівня комунікативності показали, що у інтернет – залежних юнаків рівень комунікативності низький, а не у інтернет – залежних рівень комунікативності високий. Що свідчить про те що юнаки з високим рівнем інтернет-залежності мають труднощі у спілкуванні їх розвиток комунікативності спадає. Що ж стосується не інтернет - залежних, то у них рівень комунікативності високий.

Список використаних джерел:

1. Алтухов Н.И., Галкин К.Ю. Зависимость от компьютерной виртуальной реальности // XIII съезд психиатров России : (материалы съезда). – М., 2000. – С. 285-286.
2. Базарським, Н.І. Про деякі особливості комунікативної поведінки // Мова і національна свідомість. - Воронеж, 1998. - С.63.
3. Карабин Т.В. Особливості міжособистісного спілкування в мережі "Internet" // Актуальні проблеми психології. Т. 1. Соціальна психологія. Психологія управління. Організаційна психологія. – К., 2002. – Частина 5. – С. 41-47.
4. Янг К.С. Диагноз — Интернет-зависимость // Мир Интернет. 2000. № 2. С. 24-29.

Я-КОНЦЕПЦІЯ ТА ОБРАЗ ПАРТНЕРА У СВІДОМОСТІ МОЛОДИХ ЛЮДЕЙ, ЯКІ ПЕРЕБУВАЮТЬ В ГРОМАДЯНСЬКОМУ ШЛЮБІ

Ірина Долінчук

студентка 4 курсу соціально-психологічного факультету

Науковий керівник:

кандидат психологічних наук,
доцент **Н.Ф.Портницька**

Однією із сучасних тенденцій у побудові подружніх стосунків є зміщення акцентів у бік популярності громадянських шлюбів. Проте, відносини, в які вступає пара, не завжди увінчуються успіхом. Труднощі здебільшого пов'язані з надмірною ідеалізацією партнера, особливостями Я-концепцій партнерів, розбіжністю образів партнера і коханої людини.

Для вивчення особливостей узгодження Я-концепції та образу партнера у свідомості молодих людей, що є громадянським подружжям, використано асоціативний експеримент. Вибірку

формували 25 пар. Досліджуванним було запропоновано назвати по 10 асоціацій до слів-стимулів «Я» та «Мій партнер/Моя партнерка». Результати були піддані процедурі частотного та факторного аналізу.

За результатами дослідження в образі Я дівчат виявлено 3 фактори, що описують особливості емоційної сфери («запальна, емоційна»), інтимні стосунки («кохана», «любляча»), доброзичливість (Рис.1).

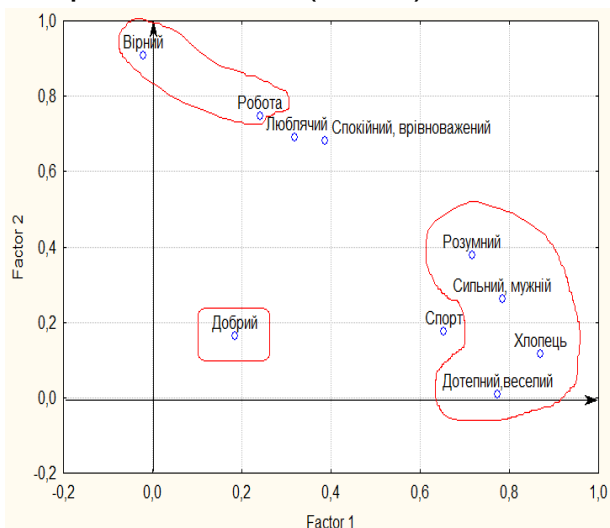

Рис. 1 Факторно-семантична реконструкція образу «Я» у свідомості чоловіків

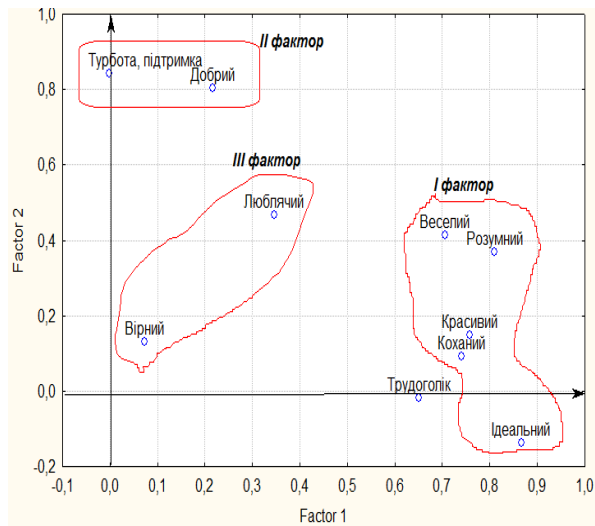

Рис. 2 Факторно-семантична реконструкція образу партнерки у свідомості чоловіків

Хлопці сприймають партнерку як майбутню матір, дружину, яка водночас є розумною та емоційною. Варто відзначити обопільну значимість господарсько-побутової складової та емоційної підтримки, що свідчить про можливість майбутньої перспективи узаконення стосунків («майбутня дружина», «сім'я») (Рис.2).

В образі Я хлопців виокремлено 3 фактори, що презентують мужність («сильний», «мужній»), моральність («добрий») та якості, значимі у сімейних стосунках («вірний», «дотепний», «люблячий, врівноважений») (Рис.3). Образ партнера для дівчат втілює риси люблячого турботливого чоловіка. Проте образ обранця протиставляється уявленням про ідеал («красивий», «розумний», «ідеальний») (Рис.4). Значимими для чоловіка є ознаки мужності у поєднанні з коханням.

Аналіз отриманих результатів дозволяє виділити риси образів Я та партнера, що є основою для побудови подружніх стосунків: взаємopідтримка (емоційна підтримка, турботливість), традиційно «чоловічі» та «жіночі» риси. В той же час є низка розузгодженостей в образах «Я» та уявлення про обранця/обраницю: так, уявлення хлопців про партнерку як майбутню дружину не знайшло відображення в Я-образі дівчат. У той же час уявлення дівчат

відображають очікування турботи, підтримки з боку чоловіка, які не є значимими для хлопців. Це зумовлює можливі складнощі в стосунках.

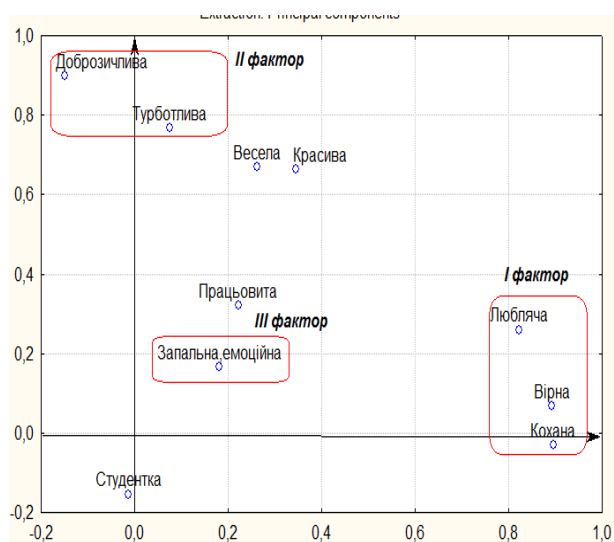

Рис. 3 Факторно-семантична реконструкція образу «Я» у свідомості жінок

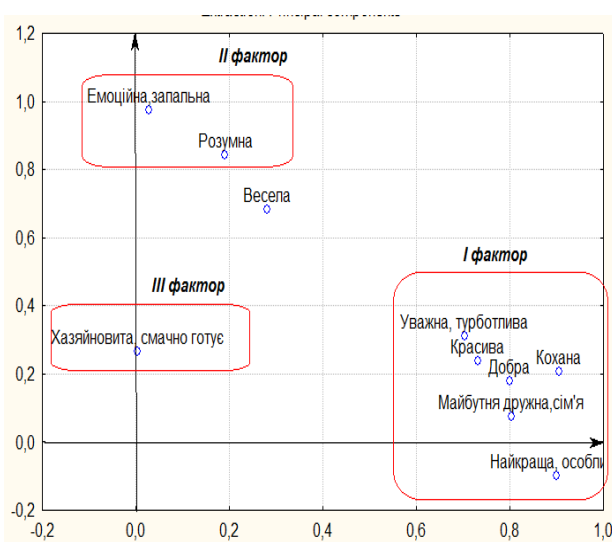

Рис. 4 Факторно-семантична реконструкція образу партнерки у свідомості чоловіків

Описані риси взаємостосунків дозволяє окреслити основні напрямки консультативно-тренінгової роботи:

- формування у молоді спрямованості на іншу людину, розуміння її психологічних особливостей і відмінностей між парою;
- спростування стереотипних уявлень про ідеальну сім'ю, партнера;
- розвиток необхідних для подружнього життя особистісних якостей та вміння підтримувати партнера, вирішувати конфліктні ситуації.

ПСИХОСЕМАНТИЧНИЙ АНАЛІЗ ОБРАЗУ СВІТУ В СВІДОМОСТІ ТРАНСГУМАНІСТІВ

Філіп Дончев

студент 4 курсу соціально-
психологічного факультету

Науковий керівник:

кандидат психологічних
наук, професор
М. М. Заброцький

На даний момент у світі іде активний розвиток науково технічного прогресу, як наслідок – продукція, що використовується для забезпечення благ людини. Медичні препарати, засоби пересування, штучні протези, натільна електроніка вже активно використовуються більшістю населення планети. Згідно екстраполяції закону Мура – потужність електронних пристроїв збільшується кожні 18 місяців у 2 рази.

При зменшенні розмірів електроніки, процес симбіозу даних пристроїв з людським організмом стає більш доступним.

Трансгуманізм, як світогляд, передбачає не розмежування понять людина і машина, а синтез їх у єдине ціле. За даним світоглядом, злиття природного і штучного буде поштовхом для нового етапу еволюції.

Проблема полягає в тому, що засоби для синтезу є, але не має даних про те, наскільки люди готові до змін, і що вони вбачають під самими змінами. Також, певні аспекти даного раціоналістичного світогляду підіймають великий масив етичних питань, що почались формулюватись ще з XV століття.

За теоретичну основу були взяті кілька визначень образу світу, а саме: за визначенням Олександра Миколайовича Леонтьєва, образ світу ґрунтується на ядерних утвореннях, які проходять стадію формування в межах як культурної, соціальної, емпіричної та когнітивної стадій розвитку людини, та залишаються незмінними, це є основа, для побудови образу світу. Дані утворення мають також встановити певний зв'язок з навколишнім світом, за допомогою картини світу, яка є включеною в образ світу. Це обумовлює використання теорії Володимира Петровича Зінченко, за якою зв'язок між світом, та ядерними утвореннями, відбувається в першу чергу, через позиціонування людини в цьому світі, і теорії Олени Юріївни Артем'євої, за якою картина світу представлена відносинами, а не чуттєвими образами, які зберігають свою модальну специфічність.

Виходячи з теми та теоретичної бази, методологія передбачає використання психосемантичних методів дослідження.

1. Метод вільних асоціацій на слово-подразник.
2. Метод психосемантичного диференціалу.
3. Модифікована методика репертуарних решіток Дж. Келлі.

У склад вибірки входив 31 трансгуманіст. Учасники дослідження були залучені за допомогою оголошень в мережі інтернет, які були вивішені на офіційних групах трансгуманістів.

Дослідження проводилось у два етапи. На першому етапі були проведені три, вище вказані методики. На другому був проведений аналіз результатів та побудова психосемантичного образу світу трансгуманістів.

У ході дослідження було отримано такі результати:

1. За допомогою методу вільних асоціацій було визначено ядерне утворення образу світу трансгуманістів, яке виражене через такі асоціації як: вічне життя, штучний інтелект, прогрес.
2. За допомогою методу психосемантичного диференціалу було визначено власне позиціонування трансгуманістів в оточуючій реальності на основі таких маркерів, як: модифікований, прогресивний, стриманий.
3. За допомогою модифікованої методики репертуарних решіток Дж. Келлі були визначені ідеалізовані методи трансгуманістів, за допомогою яких вони прагнуть реалізувати свою мету, описану як «ядерне утворення» в образі світу. Це методи поєднання: наномедицини зі штучним інтелектом, та кіборгізації з цифровим безсмертям.

Список використаних джерел:

1. Рубинштейн С.Л. Бытие и сознание. Человек и мир. СПб., 2003.
2. Ананьев Б.Г. Человек как предмет познания. М., 2000.
3. Абульханова К.А. Психология и сознание личности. М.; Воронеж, 1999.
4. Рубинштейн С.Л. Проблемы общей психологии. М., 1973. С. 264
5. Rosenzweig, Michael (2005). Win-Win Ecology: How The Earth's Species Can Survive In The Midst of Human Enterprise. Clarendon Press.

СОЦІАЛЬНІ УЯВЛЕННЯ ПРО НАЦІОНАЛЬНУ ВАЛЮТУ СТУДЕНТІВ ІЗ РІЗНИМИ ВИДАМИ ЦІННІСНО-СМИСЛОВОГО СТАВЛЕННЯ ДО ГРОШЕЙ

Світлана Драган
студентка 4 курсу соціально-
психологічного факультету

Науковий керівник:
старший викладач
Л.М. Фальковська

За кілька останніх десятиліть увага психологів все більше приділяється вивченню психологічних особливостей ставлення людини до грошей загалом та національної валюти зокрема.

Так, методологічні засади аналізу ставлення та уявлень про гроші закладені у роботах Московічі С. (концепція соціальних уявлень) [3]; Джанерьян С.Т., Мясіщев В.М. (вчення про оціночні та ціннісно-сміслові складові ставлень) [2]; Дейнека О.С., Семьонов М.Ю. (положення про особистісне ставлення до грошей) [1;4].

Метою дослідження є опис соціальних уявлень про національну валюту у студентів з різними видами ціннісно-сміслового ставлення до грошей.

Вибірку склали 60 студентів IV курсу СПФ (Житомирського державного університету ім. І.Франка) віком від 19 до 22 років. Дослідження проводилось у декілька етапів:

1. Дослідження видів ціннісно-сміслового ставлення до грошей за допомогою опитувальника «Шкала задоволеності потреби в грошах» (Семьонов М.Ю., 2006).
2. Дослідження уявлень про національну валюту за допомогою психосемантичного методу.
3. Порівняльний аналіз соціальних уявлень про національну валюту у студентів із різними видами ціннісно-сміслового ставлення до грошей.

В результаті вивчення ставлення до грошей серед студентів IV курсів були виділені такі види ціннісно-сміслового ставлення: *концентрація (34%), грошова заклопотаність (20%), розрядка (15%), розслабленість (8%) та заперечення (5%)*.

В ході факторного аналізу було отримано такі результати:

1. Студенти IV курсу, у яких домінуючими видами ціннісно-смісловим ставлення до грошей є *грошова концентрація* та *заклопотаність* мають розгалужене коло уявлень про національну валюту, що підтверджується наявністю чотирьох, тоді як студенти з переважанням видів *грошова розрядка* та *розслабленість* демонструють лише III фактори.

2. Факторно-семантичний аналіз уявлень про національну валюту у студентів із вираженими такими видами ціннісно-смыслового ставлення до грошей як *грошова концентрація* та *заклопотаність* пов'язується з: організаціями де можна отримати гроші та із застосуванням грошей. Ця група студентів розуміє, що від їх матеріального становища (зарплати) безпосередньо залежить їх добробут. Разом з тим студенти, що виявляють грошову заклопотаність визнають, що нині їх статки є замалі і це викликає у них певне занепокоєння.
3. Для студентів IV курсу із такими видами ціннісно-смыслового ставлення до грошей як *грошова розрядка* та *розслабленість* національна валюта асоціюється із економічною нестабільністю в Україні та самою Україною. На нашу думку, така тенденція може свідчити про те, що студенти визнають скрутну економічну ситуацію в державі, однак гривня для них має цінність як складова риса (ознака) національного характеру.
4. Студенти із домінуючим видом ціннісно-смыслового ставлення до грошей *грошова розрядка* скаржаться на надто малий розмір стипендії, а не зарплати (як це спостерігається в студентів із видом *грошова заклопотаність*). Це може свідчити про те, що вони ще не думають про своє професійне становлення, своє майбутнє, а живуть за правилом «тут і тепер», дбаючи про отримання задоволення від грошей негайно.
5. В ході дослідження було встановлено, що соціальні уявлення про національну валюту дуже залежать від економічного, політичного становища держави, яке безпосередньо стосується усіх верств населення. Так, майже всі студенти в своїх асоціаціях щодо національної валюти зазначали такі конструкти як «криза», «АТО», «корупція», «падає» тощо.

Список використаних джерел:

1. Дейнека О.С. Динамика макроэкономических компонентов образа денег в обыденном сознании// Психологический журнал. – 2002. – Т. 23. – №2. – С. 36-46.
2. Джанерьян С.Т., Махрина Е.А. Содержание и характеристики ценностно-смысловых отношений к деньгам у студентов и работающих в социэкономических профессиях. //Психол. вестник. – Ростов-н /Д.: Изд-во «РГУ», 2005. – №3. – С. 20-27.
3. Московичи С. Машина, творящая богов/ С. Московичи. – М.: Центр психологии и психотерапии, 1998. – 560с.
4. Семенов М.Ю. Методика оценки монетарных отношений у школьников / М.Ю. Семенов // Омский научный вестник.—2010. — № 5(91). — С. 137 – 139.

РОЗВИТОК МОТИВАЦІЇ ДОСЯГНЕННЯ СТУДЕНТІВ В УМОВАХ НЕФОРМАЛЬНОЇ ОСВІТИ

Софія Дубова

Студентка 3 курсу соціально -
психологічного факультету

Науковий керівник:

кандидат психологічних наук,
доцент **О.М.Савиченко**

Неформальна освіта виступає одним з основних чинників індивідуального розвитку та професійного становлення особистості у юнацькому віці. Поряд з іншими особистісними властивостями юнаків, в умовах неформальної освіти інтенсивно розвивається мотивація досягнення.

Наше експериментальне дослідження проводилось за допомогою авторської модифікації біографічного методу з використанням фотографій, контент-аналізу Х. Хекхаузена у модифікації О.М. Савиченко та методами математичної статистики.

Аналіз результатів дослідження показав, що у формальній освіті відповідно до вікових періодів життя знижується активність студентів, похвала передуює діяльності, розвиток мотивації досягнення має характер нерівномірного вікового розподілу. В умовах неформальної освіти спостерігається зростання активності у різні вікові періоди, діяльність передуює похвалі, розвиток мотивації досягнення має рівномірний віковий розподіл.

Студенти в період навчання в університеті ставлять перед собою сформовану мету у сфері досягнення успіху, шукаючи при цьому позитивного підкріплення під час виконання будь-яких дій, спрямованих на досягнення успішних результатів, що супроводжується позитивними емоціями і в результаті приводить до успіху.

Таким чином, розвиток мотивації досягнення студентів в умовах неформальної освіти значно відрізняється від розвитку мотивації досягнення студентів в умовах формальної освіти

Список використаних джерел

1. Деркач Ю.Я. Неформальна освіта як умова неперервного навчання молоді / Ю. Я. Деркач // Вісник Львівського університету. Серія педагогічна. – Випуск 23. – 2008. – С.17-22.
2. Макклелланд Д. Мотивация человека. – СПб.: Питер, 2007. – 672 с.: ил. – (Серия "Мастера психологии").
3. Хекхаузен Х. Психология мотивации достижения. – Санкт-Петербург: Речь, 2001. – 256 с.

РОЗВИТОК САМООЦІНКИ ПРОФЕСІЙНО ЗНАЧИМИХ ЗДІБНОСТЕЙ СТУДЕНТІВ ІЗ РІЗНИМ РІВНЕМ ЦІННІСНО- МОТИВАЦІЙНОЇ ГОТОВНОСТІ ДО ПРОФЕСІЇ ПСИХОЛОГА

Юлія Жигун

студентка 3 курсу соціально-
психологічного факультету

Науковий керівник:

кандидат психологічних
наук, доцент **І. С. Загурська**

У контексті професійного самовизначення актуальним є питання аналізу самооцінки професійно значимих здібностей та ціннісно-мотиваційної готовності до професії. Самооцінка – це усвідомлення власної ідентичності. Вона розвивається в процесі пізнання людиною себе. Під професійно важливими якостями та здібностями розуміються інтегральні психологічні та психофізіологічні утворення, які в процесі конкретної професійної діяльності формуються в спеціальні (професійні) здібності. Здібності – це індивідуально-психологічні особливості особистості, що є умовою для успішного здійснення будь-якої продуктивної діяльності. Під спеціальними здібностями розглядаються психологічні особливості індивіда, які забезпечують успішне виконання ним певної діяльності.

Загалом, ціннісно-мотиваційну готовність характеризує наявність і моральнісних, і діяльнісних цінностей, системна участь у регуляції активності яких дозволяє нам робити висновок про існування особливого регулятивного утворення – суб'єктивних цінностей – утворення індивідуальної свідомості, в якому закріплено ефективні індивідуально значимі діяльнісні стратегії досягнення визнання. Наявність суб'єктивних цінностей як певного збалансованого поєднання діяльнісних і моральних ціннісних конструктів робить поведінку людини ціннісно спрямованою і прогнозованою.

За результатами теоретичного аналізу проблеми розвитку самооцінки професійно значимих здібностей студентів з різним рівнем ціннісно-мотиваційної готовності до професії психолога можна зробити такі висновки:

1. Аналіз результатів дослідження рефлексії здібностей студентів з високим рівнем ціннісно-мотиваційної готовності до професії психолога свідчить, що зміна соціальної ситуації розвитку студента, пов'язана з навчанням в університеті, зумовила появу професійно значимих умінь («розв'язання проблемних задач», «спілкування з людьми», «розуміння людей»), або умінь, які необхідні для особистісного розвитку та розвитку творчих здібностей

досліджуваних («малювати», «писати книгу»). Середній показник оцінки значимості виділених умінь знаходиться в діапазоні від 7 до 10 балів, а середній показник самооцінки цих умінь варіює від 4,5 до 7,5 балів. Така тенденція свідчить про усвідомлення можливостей розвитку виділених умінь та здібностей. Виділяючи дії та операції, досліджувані схилилися більш детально аналізувати вміння, які відносяться до найбільш значимих умінь.

2. Аналіз результатів дослідження рефлексії здібностей студентів з достатнім рівнем ціннісно-мотиваційної готовності до професії психолога свідчить, що зміна соціальної ситуації студента, пов'язана з навчанням в університеті, не зумовила появу професійно значимих умінь. Виділені вміння більше стосуються сфери дозвілля і спрямовані на розвиток захоплень та хобі («вишивати», «плавати», «грати у волейбол»). Середній показник оцінки значимості виділених умінь знаходиться в діапазоні від 8,5 до 11,5 балів, а середній показник самооцінки цих умінь варіює від 8,5 до 10 балів. Це свідчить про латентний етап у розвитку здібностей та вказує на необхідність та брак соціального схвалення. Виділяючи дії та операції, досліджувані схилилися більш детально аналізувати вміння, які відносяться до найбільш значимих умінь.

3. Аналіз результатів дослідження рефлексії здібностей студентки з низьким рівнем ціннісно-мотиваційної готовності до професії психолога свідчить, що зміна соціальної ситуації студента, пов'язана з навчанням в університеті, не зумовила появу професійно значимих умінь, або умінь, які необхідні для особистісного розвитку та розвитку творчих здібностей досліджуваних («вміння співати», «художні здібності», «танцюю»). Середній показник оцінки значимості виділених умінь 10 балів, а середній показник самооцінки цих умінь 7,5 балів. Виділяючи дії та операції, досліджувана схилилася більш детально аналізувати вміння, які відносяться до найбільш значимих умінь.

4. До референтних осіб досліджувані з високим та достатнім рівнем ціннісно-мотиваційної готовності до професії психолога переважно відносили людей, які належать до найближчого оточення (батьки, брати, сестри, друзі). Досліджувана з низьким рівнем ціннісно-мотиваційної готовності до професії психолога взагалі не відносила однолітків та друзів.

Проведене дослідження не претендує на вичерпний аналіз проблеми розвитку самооцінки професійно значимих здібностей у студентів з різним рівнем ціннісно-мотиваційної готовності до професії психолога. Перспективи вбачаються у повторному проведенні дослідження ціннісно-мотиваційної готовності до

професії психолога студентів третього курсу з метою аналізу динаміки досліджуваного явища.

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ РЕФЛЕКСІЇ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ ПІДЛІТКІВ СІЛЬСЬКИХ ТА МІСЬКИЙ ШКІЛ

Валентина Жмурко

студентка 2 курсу соціально-
психологічного факультету

Науковий керівник:
асистент кафедри соціальної
та практичної психології
О.Г.Шмиглюк

Виходячи із практичної значущості та наукового інтересу, поняття рефлексія є одним із фундаментальних у психології. Рефлексія (від лат. звернення назад, відображення) – аналіз власного стану, міркування, сповнене сумніви, протиріч, самоаналіз, осмислення, оцінка передумов, умов і перебіг особистісної діяльності, внутрішнього життя. Саме поняття рефлексії зародилося у філософії та характеризувало процес роздумів людини про те, що відбувається в його власній свідомості[1]. Сфера трактування рефлексії, як категорії, суттєво розширилась: вона активно використовується не тільки на філософському рівні, але й на загальнонауковому, в експериментальній та теоретичній психології.

Дослідженню даної проблеми присвячені роботи багатьох науковців Барко В. І.,Богоявленская Д.Б.,ГильбухЮ. З.,Цукерман Г. А.,Дмитренко Н.,Дружинин В.Н.,Захарова А.В., Леонтьев Д.А., МолякоВ.О., МузикаО.Л., Платонов К.К.,Роменець В.А.,та інші. Вчені спробували звести до єдиного основні психологічні дані рефлексивних процесів, які були наведені в роботах Л.С. Виготського, В.В. Давидова, А.П. Петровського та інших вітчизняних психологів. Вони говорять про те, що феномен рефлексії може вивчатися в кількох основних аспектах: комунікативний аспект, кооперативний аспект, особистісний аспект, інтелектуальний аспект[1].

Музика О.Л. характеризує рефлексію здібностей, як високий вияв усвідомлення та освоєння творчої діяльності, яка забезпечує особистісне та професійне зростання [2].

В рефлексивному осмисленні специфічним є сприйняття людиною самої себе, усієї багатокomпонентності та складності взаємозв'язків перед свідомим та несвідомим. С. Ю. Семенов вивчав роль рефлексії у творчому мисленні. Він говорить про те, що

рефлексія є механізмом вирішення творчих задач. У випадку використання творчого мислення рефлексія не залишається у стороні, адже людина осмислює своє минуле, знаходить певні ототожнення із собою, пропускає через себе усі спогади і виливає їх у творчість[3].

Дослідження особливостей рефлексії творчих здібностей підлітків сільських та міських шкіл проводилося продовж 2014-2015 років на базі загальноосвітніх навчальних закладів: ЗОШ I-III ст. №6 м. Старокостянтинова, обл. Хмельницької; ЗОШ I-III ст. с. Немиринці, Старокостянтинівського р-ну. Обл.. Хмельницької..

У дослідженні брали участь 50 осіб. З них 25 навчаються у міській школі, а інші 25 – у сільській. Методи дослідження включали аналіз та узагальнення наукових літературних джерел, бесіда; для отримання емпіричних даних було використано методику вивчення динаміки здібностей (МВДЗ) О.Л. Музики.

За результатами проведеного дослідженнями можемо говорити про те, що суттєвих відмінностей у двох вибірках небуло виявлено.

Діяльнісний компонент. Учнями сільських шкіл було виділено такі вміння як: співати, танцювати, грати у спортивні ігри, робити вироби власними руками (в тому числі заплітати коси і вишивати), готувати, малювати і унікальні (літературні вміння, або ті які зустрічаються вкрай рідко). Більшість підлітків надали перевагу трьом вмінням – співати (21 особа), грати у спортивні ігри (20 осіб) і малювати (16 осіб). Це можна пояснити тим, що це найбільш розповсюдженні вміння, які переважають у підлітків. А завдяки спорту вони здобувають повагу серед учнів та вчителів школи. Аналізуючи отримані дані, ми можемо говорити про те, що у досліджуваних у більшій мірі спостерігається позитивна тенденція розвитку творчих здібностей (17 осіб), а негативна у 5 осіб, нейтральна - 3 особи.

Серед учнів міських шкіл Серед учнів міських шкіл було виділено такі вміння як: співати, танцювати, грати у спортивні ігри, робити вироби власними руками (в тому числі заплітати коси і вишивати), готувати, малювати і унікальні (літературні вміння, або ті які зустрічаються вкрай рідко). Більшість підлітків надали перевагу трьом вмінням – співати (12 осіб), грати у спортивні ігри (19 осіб) і малювати (10 осіб). Це можна пояснити тим, що це найбільш розповсюдженні вміння, які переважають у підлітків. Аналізуючи отримані дані, ми можемо говорити про те, що у досліджуваних у більшій мірі спостерігається позитивна тенденція розвитку творчих здібностей (14 осіб), а негативна у 5 осіб, нейтральна - 6 особи.

Операційно-когнітивний компонент. Учні, що проживають у сільській місцевості, виділяли по 2-3 операції для кожного вміння. Дані операції нами були структуровані у розумові дії, практичні дії та перцептивні. Серед виділених дій та операцій, найбільше було виділено розумових дій (знати рухи, знати правила, знати ноти, уявляти завершену картину, розраховувати траєкторію руху м'яча, 25 осіб), та практичних дій (підбирати нитки, визначати силу голосу, танцювати такт, тощо, 22 особи) та трохи менше – перцептивні (місити тісто, вміти скидати, рахувати хрестики, тощо, 19 осіб).

Для учнів міських шкіл, характерним є що у підлітків більша частина дій та операцій відносяться до розумових (знати рухи, знати правила, знати ноти, уявляти завершену картину, розраховувати траєкторію руху м'яча, тощо) та практичних дій та операцій (підбирати нитки, визначати силу голосу, танцювати такт, тощо) – 23 особи в одному і іншому випадку, але їх загальне число показників по практичних вміннях буде вищим ніж у розумових вміннях, а перцептивні вміння (місити тісто, вміти скидати, рахувати хрестики, тощо) виділили 19 осіб.

Референтний компонент. Для учнів сільських шкіл референтними особами є (мама, тата, рідні брат та сестра, дядько, бабуся, дідусь, вчителя, друзі). Кількість згадуваних референтних осіб коливається в межах від 1-го до 4-х. Найбільш важлива для досліджуваних думка мами, тата та деяких друзів. Підлітки в основному вибирали референтних осіб, з якими мають родинний зв'язок, та безпосередньо спілкуються. Підлітки оцінили важливість їх думки для себе високими балами, що може говорити про високу залежність від їх думки та про значимість її як такої.

До людей зі свого оточення, оцінку яких хотіли б змінити в основному віднесли рідних людей, а також друзів.

Учні міських шкіл референтними особами є (мама, тата, рідні брат та сестра, дядько, бабуся, дідусь, вчителя, друзі). Кількість згадуваних референтних осіб коливається в межах від 1-го до 4-х. Найбільш важлива для досліджуваних думка мами, тата та деяких друзів. Підлітки в основному вибирали референтних осіб, з якими мають родинний зв'язок, та безпосередньо спілкуються. Підлітки оцінили важливість їх думки для себе високими балами, що може говорити про високу залежність від їх думки та про значимість її як такої.

До людей зі свого оточення, оцінку яких хотіли б змінити в основному віднесли рідних людей, а також друзів.

Особистісно-ціннісний компонент. Підлітками сільських шкіл були виділені такі якості, які дозволяють їм досягати успіху як:

щедрість, цілеспрямованість, упевненість у собі, організованість, вихованість, слухняність, ввічливість, дружелюбність, вміння розмовляти, завзятість тощо. Необхідність розвитку цих якостей була досить високо оцінена.

Учнями міських шкіл були виділені такі якості, які дозволяють їм досягати успіху як: наполегливість, цілеспрямованість, упевненість у собі, організованість, веселість, вихованість, терпіння, скромність, ввічливість, вміння розмовляти, тощо. Необхідність розвитку цих якостей була досить високо оцінена.

Список використаних джерел

1. Бугерко Я. Категоріальний аналіз рефлексії як явища, процесу, стану, властивості// Психологія і суспільство. - 2008. - №1. - С.93-105.
2. Музика О.Л. Ціннісна свідомість і розвиток обдарованості. – К.: Міжнародна фінансова агенція, 1997. – 24 с.
3. Семенов И.Н., Степанов С.Ю. Рефлексия в организации творческого мышления и саморазвития личности // Вопросы психологи. – 1983. – № 2. – С. 35-42.

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК СТРУКТУРИ МОТИВАЦІЇ ТА САМООЦІНКИ ТРИВОЖНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ

Тетяна Залужна

студентка 4 курсу соціально-
психологічного факультету

Науковий керівник:

кандидат психологічних
наук, доцент **І. С. Загурська**

Мотивація та тривожність здійснюють значний вплив на навчальну успішність учнів. Під поняттям «мотивація» розуміється система спонукань, які зумовлюють активність людини і визначають її спрямованість. Сукупність таких спонукань становлять мотиваційну сферу особистості. Тривожність визначається як певна індивідуально-психологічна особливість, яка виявляється в схильності людини до переживання стану тривоги при очікуванні несприятливого розвитку подій. Тривога, в свою чергу, проявляється як відчуття загрози, очікування невизначеної небезпеки. Тобто тривога виникає тоді, коли виникає потреба пристосуватись до несприятливих умов. Тривожність має негативне значення в тих випадках, коли є неадекватною у відповідних ситуаціях і свідчить про втрату самоконтролю. Таким чином тривожність може мати значний вплив на мотивацію досягнення учнів, спонукаючи їх до виконання того чи іншого виду діяльності та підвищуючи активність.

Дослідження взаємозв'язку структури мотивації та самооцінки тривожності старшокласників проводилося за допомогою таких методик: опитувальник «Структура мотивації» (В.К. Горбачевський), методика діагностики самооцінки тривожності (Ч.Д.Спілбергер, адаптація Ю.Л. Ханіна). Дослідження проводилося впродовж 2014-2015 навчального року на базі Червоноармійської загальноосвітньої школи I-III ступенів. Загальна вибірка складала 40 осіб – учнів 11 класу.

За результатами теоретичного аналізу проблеми мотивації та самооцінки тривожності старшокласників, а також проведеного дослідження, можна зробити такі висновки:

1. Основу мотиваційної сфери особистості становлять потреби – стани особистості, в яких виражається її залежність від умов існування (Д. К. Макклелланд, А. Х. Маслоу). В основі будь-якої дії лежить потреба, яка психологічно виявляється як мотив, що може реалізуватися у інтересах, прагненнях, переконаннях та установках. Співвідношення різних мотивів обумовлюють поведінку людей, створюють мотиваційну структуру.

2. Теоретичний аналіз проблеми мотивації, представлений у працях О.М.Леонтьєва, С.Л.Рубінштейна, Х.Хекхаузена, показав, що мотивація діяльності людини є досить складним процесом і вимагає спеціального психологічного аналізу. Важливе значення має розрізнення мотивів і цілей. Виконуючи ту чи іншу діяльність, яка спрямовується мотивом, людина ставить перед собою цілі, досягнення яких веде до задоволення потреби, що отримала свій предметний зміст у мотиві даної діяльності.

3. А.В. Мікляєва та П.В. Румянцева виділяють наступні фактори, які впливають на шкільну тривожність: навчальні перенавантаження, несприятливі відносини з вчителями, нездатність учня справитись зі шкільною програмою та ін.

4. За результатами теоретичного аналізу проблеми самооцінки, представленого у працях Л.І. Божович, А.О. Реана, О.Г. Спіркіна, встановлено, що самооцінка та тривожність є тісно пов'язаними. Якщо у людини спостерігається підвищений рівень тривожності, то це може значно впливати на її самооцінку. Існує думка про те, що високій самооцінці відповідає низький рівень тривожності, а при нестійкій самооцінці спостерігається збільшення індексу тривоги.

5. Проаналізувавши результати дослідження, було виявлено, що мотивація досягнення та ставлення учнів до ситуації виконання завдання однакові. Також була побудована ієрархія мотивів, яка визначає діяльність і ставлення учнів у ситуації

виконання завдання. В структурі мотивації досягнення переважають пізнавальний мотив та мотив значимості результатів. Серед складових мотивації ставлення переважає мотив самообілізації, ініціативності та мотив позитивного особистісного очікування.

6. В ході аналізу результатів дослідження самооцінки тривожності було встановлено, що особистісна та ситуативна тривожність старшокласників має середній рівень. Серед 40 учнів виявлено 12 осіб (30%) із високим рівнем ситуативної тривожності та 11 осіб (28%) із високим рівнем особистісної тривожності. Середній рівень ситуативної тривожності мають 26 досліджуваних (65%) та 23 досліджуваних (57%) мають середній рівень особистісної тривожності. Низький рівень ситуативної тривожності притаманний 2 досліджуваним (5%) та 6 досліджуваним (15%) мають низький рівень особистісної тривожності.

7. Аналізуючи взаємозв'язок структури мотивації та самооцінки тривожності було виявлено залежність мотиву позитивного особистісного очікування від низького рівня особистісної тривожності. Це вказує на те, що чим нижча особистісна тривожність в учнів, тим більшими будуть їхні позитивні особистісні очікування.

Проведене дослідження не претендує на вичерпний аналіз усіх аспектів проблеми взаємозв'язку структури мотивації та самооцінки тривожності старшокласників. Перспективою подальших досліджень може бути аналіз взаємозв'язку особистісної тривожності із складовими мотивації ставлення у старшокласників.

ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ЗОВНІШНЬОЇ ТА ВНУТРІШНЬОЇ МОТИВАЦІЇ ДО НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ БЮДЖЕТНОЇ ТА КОНТРАКТНОЇ ФОРМИ НАВЧАННЯ

Богдана Зарицька
студентка 2 курсу соціально-
психологічного факультету

Науковий керівник:
асистент кафедри
соціальної та практичної
психології **О. Г. Шмиглюк**

В умовах структурних змін у сфері наукової діяльності, сучасної освіти та розвитку технологій виробництва нового змісту набуває проблема оптимізації навчально-пізнавальної діяльності студентів: вивчення питань, які пов'язані з мотивацією учіння.

За показниками експериментальних досліджень, мотивація навчальної діяльності неоднозначна, вона залежить від множини

факторів, які формують її структуру: індивідуальних особливостей студентів, рівня домагань та особистісного розвитку, потреби в досягненні і униканні невдач і т.п. З іншого боку, мотивація діяльності студента завжди є відображенням погляду, соціальних орієнтацій, установок тієї соціальної групи, представником якої він є.

У психологічній науці, проблемі мотивації до навчальної діяльності присвячено достатньо велику кількість наукових праць, які здійснені як зарубіжними (Г. Хекхаузенем, Г. Олпортом, В. Штерном, Дж. Гілфордом, Е.Торндайком, К. Штарке та ін.), так і вітчизняними (А. А. Реаном, Л.І Божович, А. К. Марковою, Є.П .Ільїним, Хекхаузенем Х).[1,5,6]

Мотивація - це циклічний процес безперервного взаємного впливу та перетворень, у якому суб'єкт дії та ситуація взаємно впливають одне на одного, і результатом якого є реально простежена поведінка [3]. Мотивація пояснює цілеспрямованість дії, організованість та стійкість цілісної діяльності, спрямованої на досягнення окремої цілі. Мотив на відміну від мотивації - це те, що належить самому суб'єкту поведінки, та є його стійкою особистою властивістю, яка побуджує до здійснення окремих дій.

Основу мотиваційної сфери навчання студентів складають широкі пізнавальні мотиви, зумовлені особистісними потребами, прагненнями та бажанням самоактуалізуватися в професійній діяльності. Дані структурні компоненти формуються під впливом групи факторів, що й визначають її специфіку: а) об'єкт або мета навчальної взаємодії; б) інтереси суб'єкта навчання (студента); в) інтереси іншої людини або суспільства в цілому [4].

Необхідною умовою формування у студентів навчальної мотивації – є здатність проявляти ініціативність та розумову самостійність в процесі освоєння академічних знань. Для підвищення пізнавального інтересу у студентів, методи навчальної діяльності повинні бути досить активними, такий спосіб полегшить засвоєння отриманих знань [2].

Предмет нашого наукового пізнання полягав у вивченні особливостей мотивації до навчальної діяльності студентів державної та контрактної форми навчання. Вибірку дослідження склали студенти-психологи різних вищих навчальних закладів, котрі навчаються на контрактній та бюджетній формі навчання.

Дані, отримані в ході опитування, об'єднувалися в окремі категорії мотивів, які належали до зовнішньої та внутрішньої типів мотивації відповідно до зазначених питань. Нами було виділено три категорії мотивів: мотиви вступу до вузу, реально діючі мотиви, професійні мотиви. Кожна зазначена категорія має своє смислове

наповнення та об'єднується за типами зовнішньої та внутрішньої мотивації до навчальної діяльності. Однак необхідно відзначити, що мотивація окремої особистості може складатися з комбінації даних мотивів, тому варто вести мову лише про ступінь вираженості або домінування одного із вищеописаних типів мотивації. Найвищі показники внутрішньої мотивації за характером було зафіксовано у категорії «професійних мотивів» - 99 % від максимальної кількості балів, за типом зовнішньої мотивації найвищі показники у студентів бюджетної форми навчання зафіксовано переважно у категорії «професійних мотивів» - 69% , у контрактників – у категорії «реально діючих мотивів» 83% .

Отже, результати дослідження показали, що мотивація студентів, які навчаються у ВНЗ на контрактній формі навчання, має зовнішнє спрямування і в першу чергу включає в себе реально діючі та професійні мотиви, що свідчить про бажання: здобути авторитетність у колі своїх одногрупників та викладачів, отримати статус кваліфікованого спеціаліста, знайти престижну роботу за професійним спрямуванням. Такі мотиви переважно не пов'язані з процесом учіння та знаходяться поза межами навчальної діяльності.

Мотивація студентів, котрі навчаються на бюджетній формі навчання, має внутрішнє спрямування і насамперед включає в себе професійні мотиви: інтерес до майбутньої професійної діяльності, бажання набувати глибокі академічні знання, отримувати інтелектуальне задоволення під час процесу учіння. Дані мотиви спрямовані на продовження навчальної діяльності виходячи з активності і самостійності самого суб'єкта навчання.

Таким чином можна зробити висновок, що мотивація студентів – психологів до учбової діяльності, котрі навчаються на контрактній формі навчання має переважно формальний характер, оскільки існує тенденція до зовнішнього підкріплення її структурних компонентів, а саме: залежність від думки соціального оточення, пов'язаного з бажанням самоствердитись в очах товаришів та адаптуватися до середовища спілкування у ВНЗ. Домінантні фактори впливу на результативність в учбовій діяльності студентів бюджетної форми навчання зумовлені внутрішнім спрямуванням, оскільки пов'язані з бажанням отримати глибокі академічні знання, вмінням оперувати власними здібностями у ході розв'язання цікавих завдань та потребою в професійній самореалізації .

Проведене дослідження є аналізом окремих факторів впливу на активізацію учбово-пізнавальної діяльності студентів контрактної та бюджетної форми навчання та не претендує на повне розкриття даної проблематики.

Список використаних джерел:

1. Божович Л.И. Проблемы формирования личности: Под ред. Д.И.Фельдштейна / Вступительная статья Д.И. Фельдштейна, 2-е изд. / Л.И. Божович. – М.: Изд-во: «Ин-т практ. психол.», Воронеж: НПО «МОДЭК», 1997. – 352с
2. Гавриленко О. Формування мотивації до професійної діяльності з застосуванням ІКТ / О. Гавриленко // Витоки педагогічної майстерності. – 2012. – Випуск 10.
3. Бубнова С.С Методика диагностики индивидуальной структуры ценностных ориентаций личности/ Методы психологической диагностики. Вып.2. Под .ред. А.Н. Воронина. М.,1994. С.144- 157
4. Маркова А.К., Матис Т.А., Орлов А.Б. «Формирование мотивации учения». - М.: «Феникс», 1990 г., 274 с.
5. Хекхаузен Х. Основные подходы к изучению мотивации. Возможные классификации мотивов // Мотивация и деятельность. М., 1986. Т. 1. С. 18-28, 105-112
6. Ильин Е.П. «Мотивация и мотивы». - СПб.: «Питер», 2000 г., 502 с.

**СТРЕСОВІ ПЕРЕЖИВАННЯ ЯК ЧИННИК РОЗВИТКУ
ПСИХОСОМАТИЧНИХ ЗАХВОРЮВАНЬ У ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ**

Яна Кашук

студентка 5 курсу соціально-
психологічного факультету

Науковий керівник:

кандидат психологічних наук,
доцент кафедри **О. В. Мазяр**

Життя сучасної людини насичене емоційними переживаннями. Зниження рівня життя, тяжке соціально-економічне положення, знищення звичних стереотипів – все це змушує перебувати у постійному психічному напруженні, у стані стресу. Також розвитку психологічного стресу сприяють конфлікти, образи, надмірна відповідальність, необхідність приймати рішення і сильні переживання. Стрес, особливо, якщо він довготривалий, може призвести до дисфункцій і патологічних порушень, розладів організму.

Дослідженням особливостей виникнення, розвитку та впливу психосоматичних захворювань на особистість займалися такі вчені як Ф. Александер, А. Холмогорова, Н. Горянін, К. Судаков.

Об'єкт дослідження – стрес як фактор розвитку психосоматичних захворювань.

Предмет дослідження – стресові переживання як чинник розвитку психосоматичних захворювань у юнацькому віці.

Метою дослідження є вивчення стресових переживань в якості чинника розвитку психосоматичних захворювань в юнацькому віці.

В основу дослідження покладено **припущення** про те, що юнаки, які мають високий рівень стресу, формулюватимуть більше скарг із приводу фізичного здоров'я.

Дослідження ступеня стресового навантаження та опірність стресові проводилось за допомогою Шкали психологічного стресу. Визначення інтенсивності емоційно забарвлених скарг щодо стану фізичного здоров'я юнаків відбувалося за допомогою Гісенського опитувальника соматичних скарг Є. Брюхлера та Дж. Снера. Вибірку дослідження становлять 36 осіб, що навчаються на 5 курсі історичного факультету Житомирського державного університету імені Івана Франка.

Результати дослідження показали, що юнаки з середнім рівнем стресу висловлюють скарги щодо виснаження, в тому числі юнаки, які набрали найвищі бали з середнім рівнем стресу, вказали й інші, не такі інтенсивні скарги щодо ревматичного фактору, шлункові і серцеві скарги. Юнаки з високим рівнем стресу відзначили скарги щодо виснаження, ревматичного фактору, шлункові та серцеві скарги.

Для виявлення зв'язку між рівнем стресу та інтенсивністю скарг щодо стану фізичного здоров'я юнаків, було використано коефіцієнт рангової кореляції Спірмена. У даному випадку $r=0,7$, це означає, що такий зв'язок існує і він тісний.

Отже, результати дослідження показали прямий взаємозв'язок між рівнем стресу та інтенсивністю соматичних скарг юнаків, що підтверджує припущення нашого дослідження.

ДИНАМІКА ПРОФЕСІЙНОЇ МОТИВАЦІЇ СТУДЕНТІВ-ПСИХОЛОГІВ ПЕРШОГО ТА П'ЯТОГО КУРСІВ

Віта Ковальчук
студентка 4 курсу соціально-
психологічного факультету

Науковий керівник:
кандидат психологічних
наук, доцент кафедри
Л. О. Котлова

Проблема професійної мотивації в даний час набуває особливого значення. Саме в ній специфічним чином висвічуються

основні моменти взаємодії індивіда і суспільства, в якому освітній процес набуває пріоритетного значення[3].

Студентський вік становить особливий період життя людини. Заслуга самої постановки проблеми студентства як особливої соціально-психологічної та вікової категорії належить психологічній школі Б.Г. Ананьєва [1,2]. У дослідженнях Б.Г. Ананьєва, Н.В. Кузьміної, Ю.М. Кулюткіна, А.А. Реана, Є.І. Степанової, а також у роботах П.А. Просецкого, Є.М., та інших накопичений великий емпіричний матеріал спостережень, наводяться результати експериментів і теоретичних узагальнень з цієї проблеми. Одними з найважливіших компонентів педагогічної діяльності є мотиваційний комплекс особистості: мотивація навчальної та професійної діяльності, мотивація успіху і боязнь невдачі, фактори привабливості професії для студентів, що навчаються в педагогічному вузі. Правильне виявлення професійних мотивів, інтересів і схильностей є важливим прогностичним чинником задоволеності професією в майбутньому. Ставлення до майбутньої професії, мотиви її вибору є надзвичайно важливими чинниками, що зумовлюють успішність професійного навчання [4].

Об'єкт дослідження: професійна мотивація.

Предмет дослідження: динаміка професійної мотивації студентів-психологів.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та емпірично дослідити динаміку професійної мотивації студентів-психологів.

Гіпотеза дослідження: у процесі професійного становлення студента-психолога відбувається зміна професійної мотивації, а саме: у студентів першого курсу переважає внутрішня мотивація, а у студентів п'ятого курсу переважає зовнішня мотивація.

З метою теоретично обґрунтувати та емпірично дослідити професійну мотивацію студентів-психологів ми використовували «Опитувальник мотивації професійної діяльності» К. Замфір у модифікації А.А. Реана», «Асоціативний експеримент» та використовували метод математичної обробки, зокрема факторний аналіз.

В дослідженні брали участь 60 досліджуваних: з них 30 студентів - психологів першого курсу та 30 осіб студентів-психологів п'ятого курсу, віком від 17 до 23 років.

На основі отриманих даних ми дізнались, що у студентів-психологів першого курсу переважаючим є комплекс «внутрішня мотивація» Хсер (ВМ)=4,2 – тобто найвищий рівень прояву у даній вибірці має саме комплекс внутрішня позитивна мотивація. Після аналізу отриманих даних можемо побачити, що мотиваційний

комплекс студентів-психологів першого курсу виглядає як $BM > 3PM > 3NM$. Студенти-психологи даної групи до складових поняття «психолог», для розуміння та пояснення його, обирають ті слова, які в них напряду асоціюються з сферою міжособистісних стосунків («допомога», «лікар», «помічник», «порадник»). Такі уявлення студенти першого курсу здебільшого трансформують в образ ідеального практичного психолога, який "розуміє і надає допомогу людям", "дає поради, тим, хто в скруті". Тобто, як ми можемо побачити, у студентів даної групи домінуючою є внутрішня мотивація.

Аналізуючи отримані дані п'ятого курсу ми виявили, що в них переважаючим є комплекс Хсер ($3PM$) = 3,8 – це означає найвищий ступінь прояву даного виду мотивації. Як видно з отриманих даних досліджуваних, на п'ятому курсі спостерігається тенденція до зовнішньої позитивної мотивації. Студенти-психологи п'ятого курсу до складових поняття «психолог», для розуміння та пояснення його, обирають ті слова, які в них напряду асоціюються з сферою професійних стосунків, які носять зовнішній характер («визнання», «клієнти», «компетентний», «емпатія», «щільний графік консультацій»). Тобто, ми можемо стверджувати, що студенти, які навчаються на п'ятому курсі зіштовхуються на проблеми при працевлаштуванні, а саме: 1) недостатній досвід та вимоги до стажу при прийомі на роботу; 2) низька оплата праці спеціаліста; 3) малий попит на фахівців даної галузі; 4) нестача практичних навичок або слабка теоретична база.

Список використаних джерел:

1. Алексеева А.В. Идентичность: особенности становления в юношеском возрасте // Журнал практического психолога. – 1999. – №1. – С. 6 – 10.
2. Вікова та педагогічна психологія: навч. посіб. / О.В. Скрипченко, Л.К. Долинська, З.В. Огороднійчук та ін. – К.: Просвіта, 2001. – 416 с.
3. Гордєєва Т.О. Психология мотивации достижения. – М.: Смысл; Издательский центр "Академия", 2006. – 336 с.
4. Климчук В.О. Дослідження особливостей розвитку внутрішньої мотивації студентів у навчальній діяльності // Науковий часопис НПУ ім. М.П. Драгоманова. Серія 12. Психологія – №1 (25). – К.: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2004. – С. 222-232.
5. Хекхаузен Х. Мотивация и деятельность. – 2-е изд. – СПб.: Питер; М.: Смысл, 2003. – 860 с.

МОТИВАЦІЯ ДОСЯГНЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ З РІЗНИМИ ТИПАМИ СОЦІАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ

Ірина Ковальчук,
студентка 2 курсу соціально-психологічного факультету

Науковий керівник: кандидат психологічних наук, доцент
О.М. Савиченко

Попри зусилля педагогів, які намагаються організувати навчальний та виховний процес на користь учнів, їм доводиться стикатися з вихованцями, які не вміють досягати поставлених цілей, не вірять в успіх та не знають, як долати труднощі. Тому актуальним завданням освітян є формування особистості дитини з позитивною мотиваційною спрямованістю та з високим рівнем потреби у досягненні успіху. Саме ці риси можуть допомогти дитині реалізувати власний особистісний потенціал.

Найбільший внесок в розв'язання цієї проблеми належить американським психологам Д. Аткінсону і Д. Макклелланду. Вони констатували, що дві протилежні мотиваційні тенденції - прагнення до успіху та уникнення невдачі - є складовими мотивації досягнення.

Наше дослідження мотивації молодших школярів з різними типами соціальної активності базувалося на методиці ТАТ Х. Хекхаузена у модифікації О. М. Савиченко.

Порівнюючи мотиви навчання дітей, які займаються в гуртках, і тих, хто навчається лише в школі, ми виявили, що мотив досягнення успіху у навчанні переважає в тих дітей, які навчаються лише в школі і не відвідують різні позашкільні заклади. Але мотивація досягнення успіху у гуртковій роботі за показниками вища, ніж мотивація досягнення успіху до навчання (рис.1.).

соціально активні діти

діти, активні лише в навчанні

Рис. 1. Результати факторного аналізу

Молодші школярі, які є соціально активними вміло визначають мету та досягають позитивних результатів діяльності. А діти, які не відвідують позашкільні установи, не чітко усвідомлюють мету своєї діяльності, що згодом призводить до того, що діти намагаються уникнути невдачі в діяльності.

З метою узагальнення результатів експериментального дослідження здійснено факторне моделювання структури мотивації досягнення молодших школярів з різними типами соціальної активності.

Встановлено, що соціально активні діти завжди очікують на успіх, незважаючи на негативне підкріплення з боку дорослих. Навіть якщо молодші школярі в результаті отримують невдачі в певній діяльності, вони не впадають у відчай, а сподіваються на успіх в майбутньому та підкріплюють це все своїм позитивним емоційним станом. Діти, які не є соціально активними, більш схильні діяти так, щоб в результаті не отримати поразку, навіть, незважаючи на те, що спочатку було бажання досягти успіху.

Список використаних джерел

1. Аткинсон, Дж.В. Теория о развитии мотивации. - М.: Педагогика, 1996. - 235с.
2. Макклеланд Д. Мотивация человека. – СПб.: Питер, 2007. – 672 с.
3. Хекхаузен Х. Психология мотивации достижения. - Санкт-Петербург: Речь, 2001. - 256 с.

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПОНЯТТЯ ВПЕВНЕНOSTІ В СОБІ

Марини Ковтун

студентки 5 курсу соціально-психологічного факультету

Науковий керівник:

доктор психологічних наук,
професор **Л.П.Журавльова**

Впевненість в собі – одна з найбільш важливих властивостей особистості. Тому дослідження виникнення та розвитку цього феномену є актуальним та поширеним в психологічній науці. Існує багато підходів до визначення поняття впевненості в собі. Ми розглянемо деякі з них.

Впевненість у собі трактують як: почуття переживання, відчуття й усвідомлення особистістю своїх можливостей у майбутніх діях (Р. Загайнов, О. Черникова та ін.); як властивість особистості, ядром якої є позитивна оцінка індивідом власних навичок і здібностей, достатніх для досягнення значущих для неї цілей, завдань і потреб (В. Табунська, В. Лабунська та ін.); як психічний стан мобілізації

готовності, стійке спрямовуюче знання людини на досягнення високого результату (А. Пуні, А. Генів та ін.); як вольові якості: рішучість, сміливість, ініціативність, наполегливість, вміння протистояти й атакувати, неприйняття самознищення і недооцінки своїх сил і якостей, здатність до імпровізації (Е. Щербаков та ін.).

Е. Ільїн розглядає впевненість як процес оцінки ситуації, прогноз успіху або невдачі, тобто пов'язує її з інформаційним боком психічної активності та інтелектуальною діяльністю людини. Впевненість, як і невпевненість, Е. Ільїн пов'язує з інтелектуальною стороною діяльності людини [2].

Р. Альберті та М. Емонс вважають, що впевнена поведінка є соціально прийнятною, агресивна — приносить шкоду іншим, а невпевнена поведінка приносить шкоду самій особистості. В своїх дослідженнях вчені виокремили три типи поведінки: агресивну, пасивну та впевнену. Особа, що реагує пасивно в конфліктній ситуації, зазвичай позбавляє себе можливості висловити свої почуття. В результаті такої реакції вона відчуває себе обмеженою, оскільки, дозволяючи іншим вирішувати за себе, вона рідко досягає бажаної мети [1].

М. Левітов розглядає впевненість як комплексну характеристику: “психологічний стан впевненості складний за своєю психологічною структурою, у ньому є компоненти пізнавальні, емоційні та вольові. При впевненості зазвичай виступає ясний, об'єктивний погляд на стан справ, чітке розуміння завдання, а іноді й засобів його досягнення та, що особливо характерно, передбачення успіху, частіше у такій концентрованій формі, яка переживається як інтуїція”. На думку вченого, підставою для впевненості є об'єктивні причини. Вона викликає надію і є активним вольовим станом, який має емоційне забарвлення, супроводжується почуттям бадьорості, життєрадісності [3].

В.Г. Ромек визначає впевненість в собі як властивість особистості, ядром якої виступає позитивна оцінка індивідом власних навичок і здібностей, що є достатніми для досягнення значимих для нього цілей і задоволення його потреб. Так, впевнена особа в своїй поведінці поєднує загально прийняті уявлення про впевнену поведінку та особистісні репертуари поведінки. Причинами невпевненої поведінки дослідник називає нездатність людини використовувати навички впевненої поведінки в житті. Причиною цього є вплив соціального середовища, а саме відсутність позитивного досвіду використання цих моделей поведінки [4].

В нашій роботі ми будемо користуватися визначенням впевненості в собі, яке запропонував Володимир Ромек. Отже,

впевненість в собі - це переоцінка позитивних сторін своїх навиків, здібностей, переоцінка шансів, які нам дає оточуючий світ.

Перспективи дослідження. Визначивши базові підходи до вивчення феномену впевненості в собі, в нашій подальшій роботі доцільним є дослідження умов та чинників розвитку впевненості в собі.

Список використаних джерел

1. Альберти Р.Е., Эммонс М.Л. Умейте постоять за себя. Ключ к уверенному поведению /Р.Е. Альберти, М. Л. Эммонс. – М., 2005. – 30с
2. Ильин Е.П. Психология воли. – СПб: Питер, 2000. – 288 с.
3. Левитов Н.Д. Психология характера / Н.Д. Левитов. – М.: Просвещение, 1969. – 424 с.
4. Ромек В.Г. Понятие уверенности в себе в современной социальной психологии // Психологический вестник Ростовского государственного университета, Выпуск 1, Часть 2, Изд-во РГУ, 1996, с.132-146.

ЦІННІСНІ ОРІЄНТАЦІЇ СТУДЕНТІВ В СУЧАСНИХ СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ УМОВАХ

Тетяна Крепчук

студентка 4 курсу соціально-психологічного факультету

Науковий керівник:

кандидат медичних наук,
старший викладач кафедри

А.В.Шаюк

В сучасній Україні в умовах суперечливої державної риторики, політичних змін та умовах стрімкого розвитку інформаційно-телекомунікаційних технологій, що значною мірою детермінує соціокультурні перетворення в суспільстві, відбувається становлення ціннісних орієнтацій, які є одним з найважливіших компонентів диспозиційної структури особистості.

Поняття "цінність" є предметом широких теоретичних досліджень різних наукових спрямувань і не втрачає свою актуальність й досі. Дослідженню проблеми ціннісних орієнтацій у юнацькому віці приділяють увагу багато зарубіжних і вітчизняних вчених: К.О.Абульханова-Славська [1] (розгляд цінностей в контексті спрямованості особистості), М.Рокич [2] (у контексті переконань та настановлень), В.О.Ядов [4] (вищий диспозиційний рівень) та ін.. Підвищений інтерес науковців до проблеми цінностей та ціннісних орієнтацій – це результат більш поглибленого розуміння природи людського пізнання, яке в процесі трансформації набуває нових

ознак та допомагає особистості пристосуватися до якісно нових соціально-культурних умов життя.

Юнацький вік – це період переосмислення та становлення ціннісних орієнтацій, оскільки він характеризується не просто збільшенням обсягу знань, але й розширенням світогляду особистості, прагненням проникнути в саму суть моральності, зрозуміти найбільш загальні закони поведінки людей і на цій основі виробити власні моральні критерії. З одного боку, зростають інтелектуальні здібності молоді, а з іншого – зростає потреба у чіткій ціннісній орієнтації, в розвитку свідомості та формування нових шляхів самореалізації та самоактуалізації.

Теоретичні методи (аналіз наукової літератури з досліджуваної проблеми). Емпіричні методи («Методика вивчення цінностей особистості Ш.Шварца» [2] та методика «Тест смисложиттєвих орієнтацій (СЖО) Д.О. Леонтьєва» [3]).

Вибірка становила 40 осіб, студенти 2-5 курсів денної форми навчання. Дослідження ціннісних орієнтацій у юнацькому віці проводилося у ряд етапів:

На першому етапі було використано «Методику вивчення цінностей особистості Ш.Шварца» [2] для визначення цінностей та ціннісних орієнтацій студентів. Застосування даного діагностичного інструменту дало нам можливість визначити нормативні ідеали, структуру цінностей особистості студентів.

На другому етапі дослідження було проведено методику «Тест смисложиттєвих орієнтацій (СЖО) Д.О.Леонтьєва» [3], за допомогою якої ми змоделювали уявлення студентів про майбутнє життя за такими характеристиками, як наявність або відсутність цілей в майбутньому, усвідомленість життєвої перспективи, інтерес до життя, задоволеність життям, особливості усвідомлення себе у взаємодії з оточуючим світом.

На третьому етапі дослідження було здійснено аналіз та інтерпретацію отриманих результатів дослідження в ході якого було проведено порівняльний зріз ціннісної сфери та цінностей юнаків початку незалежності України та сучасних юнаків.

Перспективи нашої роботи ми вбачаємо у проведенні подальших емпіричних досліджень, які дозволять виявити основні тенденції розвитку та зміни ціннісних орієнтацій у юнаків.

Список використаних джерел

1. Абульханова-Славская К. А. Развитие личности в процессе жизнедеятельности // Психология формирования и развития личности. — М.: Наука, 1981. - С. 19-45.

2. Музика О.Л. Теоретичні та методологічні проблеми дослідження ціннісної свідомості / О.Л. Музика // Проблеми суспільних трансформацій України в умовах транзитивного розвитку: збірник наукових праць за матеріалами Всеукраїнської науково-практичної конференції. – Житомир, 2004. – С.114-123.
3. Практическая психодиагностика. Методики и тесты. Учебное пособие // Ред.-сост. Райгородский Д. Я. – Самара: Издательский Дом «БАХРАХ – М», 2003. – С. 637–641.
4. Ядов В.А. О диспозиционной регуляции социального поведения личности // Методологические проблемы социальной психологии.-М.:Изд-во МГУ, 1987.-С.135-167.

ВПЛИВ ШКІЛЬНОЇ УСПІШНОСТІ НА РІВЕНЬ ДОМАГАНЬ У ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ

Ольга Кубайчук

студентка 3 курсу соціально-
психологічного факультету

Науковий керівник:

кандидат психологічних
наук, доцент **І. С. Загурська**

Рівень домагань відображається у навчальній діяльності, тому актуальним є питання аналізу рівня домагань та навчальної успішності.

Дослідження впливу шкільної успішності на рівень домагань у юнацькому віці проводилося з використанням методики вивчення рівня домагань Ф. Хоппе. Вибірку становила 15 осіб - учнів 11-го класу м. Козятина.

За результатами теоретичного та емпіричного аналізу проблеми шкільної успішності та рівня домагань у юнацькому віці можна зробити такі висновки:

1. У вітчизняній психології рівень домагань розглядається як одна із особистісних характеристик (В.С. Мерлін, Б.В. Зейгарник). Доведено, що люди які мають високий реалістичний рівень домагань, більш відповідальніше та впевненіше ставляться до своїх дій та вчинків, досягаючи при цьому вищих результатів, ніж ті, у кого низький рівень домагань.

2. Аналіз результатів емпіричного дослідження показав, що для досліджуваних із низькою навчальною успішністю характерним є високий та низький неадекватний рівень домагань. Це виявляється у такій специфіці виконання завдань: досліджувані щоразу обирає завдання складнішої складності, не зважаючи на неуспіх при виконанні попередніх завдань.

3. Виявлено, що досліджуваним із середнім та високим рівнем навчальної успішності притаманний високий рівень домагань. Це виявляється у такій специфіці виконання завдань: досліджуваний коригує вибір наступного завдання залежно від досягнутого успіху.

Проведене дослідження не претендує на вичерпний аналіз проблеми впливу шкільної успішності на рівень домагань у юнацькому віці. Перспективи вбачаються у повторному проведенні дослідження навчальної успішності та рівня домагань учнів одинадцятого класу з метою аналізу динаміки досліджуваного явища.

РОЗВИТОК САМООЦІНКИ УЧБОВИХ ЗДІБНОСТЕЙ СТАРШОКЛАСНИКІВ ІЗ РІЗНИМ РІВНЕМ НАВЧАЛЬНОЇ УСПІШНОСТІ

Вікторія Кухарчук

студентка 2 курсу соціально-
психологічного факультету

Науковий керівник:

кандидат психологічних наук,
доцент **І.С. Загурська**

Самооцінка учбових здібностей є невід'ємною частиною у розвитку школярів, це нерозривно пов'язано із їхнім навчанням, тому що саме самооцінка значно впливає на їхню успішність. Самооцінка – це свідоме оцінювання своїх можливостей, певних якостей, які формуються в особистості протягом всього життя.

Дослідження розвитку самооцінки учбових здібностей старшокласників із різним рівнем навчальної успішності проводилось в межах індивідуально-орієнтованого підходу до вивчення особистості за допомогою методики вивчення динаміки здібностей О.Л. Музики. Дослідження проводилося впродовж 2013-2014 навчального року в Баранівській гімназії, м. Баранівки. Загальна вибірка складала 9 осіб – учнів 11 класу.

За результатами теоретичного аналізу та емпіричного дослідження проблеми розвитку самооцінки учбових здібностей старшокласників із різним рівнем навчальної успішності, можна зробити таке узагальнення:

Аналіз рефлексії здібностей у досліджуваних із низькою навчальною успішністю показав, що для учнів в яких рівень значимості виділених умінь вищий порівняно з їх самооцінкою, характерний високий рівень рефлексії та критичний аналіз розвитку власних здібностей. Це свідчить про те, що учні усвідомлюють

можливість розвитку власних здібностей. Для досліджуваних, що мають високий рівень самооцінки порівняно із значимістю виділених умінь, характерними є кризові моменти у розвитку самооцінки. Досліджувані, що мають однакове співвідношення рівнів самооцінки здібностей та їх значимості демонструють потребу у соціальній підтримці розвитку власних здібностей.

Аналіз рефлексії здібностей у досліджуваних із високою навчальною успішністю показав аналогічні тенденції у плані співвідношення показників оцінки значимості виділених умінь та самооцінки рівня їх розвитку.

Проведене дослідження не претендує на вичерпний аналіз проблеми розвитку самооцінки учбових здібностей старшокласників із різним рівнем навчальної успішності. Перспективи дослідження вбачаються у подальшому ґрунтовному аналізі залежності розвитку самооцінки від рівня усвідомлення можливостей розвитку власних здібностей.

ОСОБЛИВОСТІ ЕМОЦІЙНИХ СТАНІВ ОСІБ, ЯКІ ПІДЛЯГАЮТЬ ВІЙСЬКОВІЙ МОБІЛІЗАЦІЇ У СИТУАЦІЇ АТО

Наталія Лісовська

студентка 6 курсу соціально -
психологічного факультету

Науковий керівник:

кандидат психологічних наук,
доцент **О.В.Мазяр**

Сьогодні питання емоційної сфери осіб, які підлягають військовій мобілізації є досить актуальним. Наше дослідження проводилось з метою визначення особливостей емоційних станів осіб, які підлягають військовій мобілізації у ситуації АТО в різні вікові періоди, а саме в юнацькому віці та в період ранньої дорослості.

В результаті було виокремлено такі характеристики емоційних станів осіб, які підлягають військовій мобілізації у ситуації АТО, як загострене сприймання оточуючих, яке проявляється в роздратованості та імпульсивності; наявність бажання досягнути емоційної незалежності від ситуації, що склалась; прояв потреби в наявності розуміння з боку близьких; незадоволення ситуацією що склалась, яке породжує бажання змінити свій стан і набути безпечного емоційного середовища.

Більшість осіб юнацького віку характеризуються наявністю незначної тривожності, тоді як особи періоду ранньої дорослості – наявністю емоційної напруженості. При усвідомленні обов'язковості

військової мобілізації особи юнацького віку, як і особи періоду середньої дорослості, характеризуються незадовільним рівнем самопочуття та незадовільним настроєм, що визначається переважанням негативних емоційних станів. Натомість, в цій ситуації в обох вікових групах простежується задовільний рівень активності, що характеризується її підвищенням.

Отже, при усвідомленні обов'язковості військової мобілізації у ситуації АТО в більшості досліджуваних переважаючими є негативні емоційні стани, що впливає на поведінку та діяльність особистості загалом.

Список використаних джерел:

1. Кокарева М. В. Особливості емоційної сфери в юнацькому віці//Збірник наук. праць / Інститут психології і соціальної педагогіки Київського університету ім. Бориса Грінченка ; Московський гуманітарний педагогічний інститут. – Випуск 1. – К., М., 2009.
2. Малімон Л. Я. Теоретико-методологічні аспекти вивчення емоційності особистості // Неперервна професійна освіта: теорія і практика. Наук.-метод. ж-л Інституту педагогіки та психології професійної освіти АПН України. – К., 2002. – Вип. 4. – С. 125-132.
3. Хухлаева О. В. Психология развития: молодость, зрелость, старость: Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. – М. : Издательский центр «Академия», 2002. – 208 с.
4. Юрченко В. М. Психічні стани людини: системний опис: Монографія / В. М. Юрченко. – Рівне, 2006. – 574 с.

СИТУАЦІЙНІ ЧИННИКИ МОТИВАЦІЇ ДОСЯГНЕННЯ СПОРТСМЕНІВ ЮНАЦЬКОГО ВІКУ

Тамара Левченко

студентка 3 курсу соціально -
психологічного факультету

Науковий керівник:

кандидат психологічних наук,
доцент **О.М.Савиченко**

Мотивація у спортивній діяльності відіграє провідну роль, адже спорт завжди вимагає переборення себе. Це зробити не так легко, проте можливо. І у цьому допомагає мотивація самого спортсмена, яка штовхає його не зупинятися на досягнутому.

Для вивчення мотивації досягнення спортсменів у ситуаціях самопорівняння та соціального порівняння ми провели природній експеримент, який був побудований за констатуючою стратегією. Вибірка складала 10 спортсменів юнацького віку (5 спортсменів-розрядників та 5 спортсменів вищих рівнів кваліфікації).

За результатами дослідження було виявлено, що найкраще та найповніше представлена структура мотивації досягнення спортсменів у ситуаціях самопорівняння з власними досягненнями та соціальним порівнянням з суперником.

Так, в ситуації само порівняння з власними досягненнями (Рис.1) у спортсменів-розрядників прослідковується очікування гарного результату, але при цьому небажання активно діяти для досягнення своєї мети. Але в ситуації неуспіху вони обвинувачують зовнішні чинники, інших людей, але тільки не себе. У свою чергу мотивація досягнення рівномірно представлена у спортсменів вищих рівнів кваліфікації, вони готові докласти максимум зусиль для досягнення поставленої мети. Для них «успіх» і «неуспіх» перебувають на одному рівні, що каже про те, що за ситуації самопорівняння (з власними досягненнями) сприяє розвитку рівномірної структури мотивації досягнення.

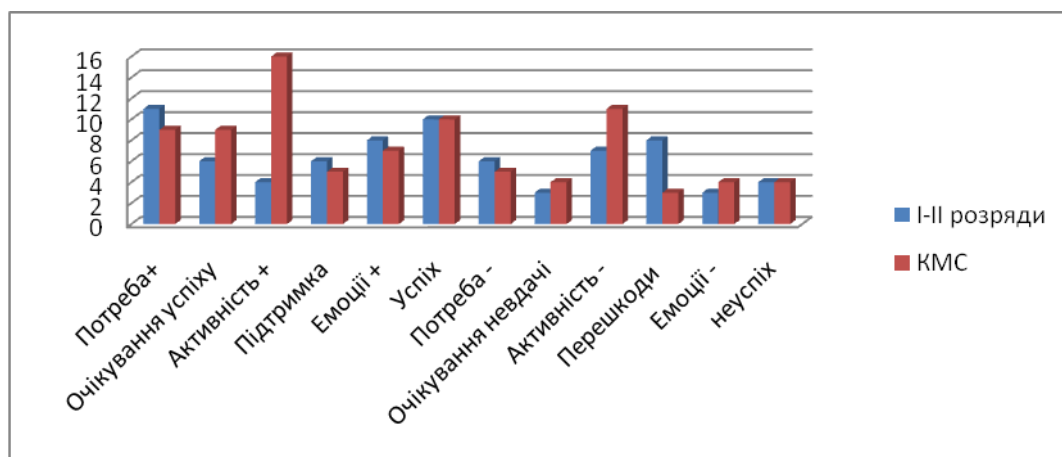

Рис. 3.1.1 Результати дослідження мотивації досягнення в ситуації самопорівняння(з власними досягненнями)

В ситуації соціального порівняння з суперником ми виявили, що у спортсменів-розрядників усі компоненти мотивації досягнення представлені найбільш повно, порівняно з іншими ситуаціями у них актуалізуються змагальні мотиви, прагнення отримати кращий результат, переборовши себе (Рис. 2).

У спортсменів вищих рівнів кваліфікації структурні компоненти мотивації досягнень представлені на досить високому рівні. Найвищі бали прослідковуються за шкалами «Активність, спрямована на досягнення», «Підтримка» та «Позитивний емоційний стан». Для таких спортсменів для досягнення гарного результату важлива підтримка близьких людей, оптимальний базовий стан (ОБС) та власне цілеспрямована діяльність.

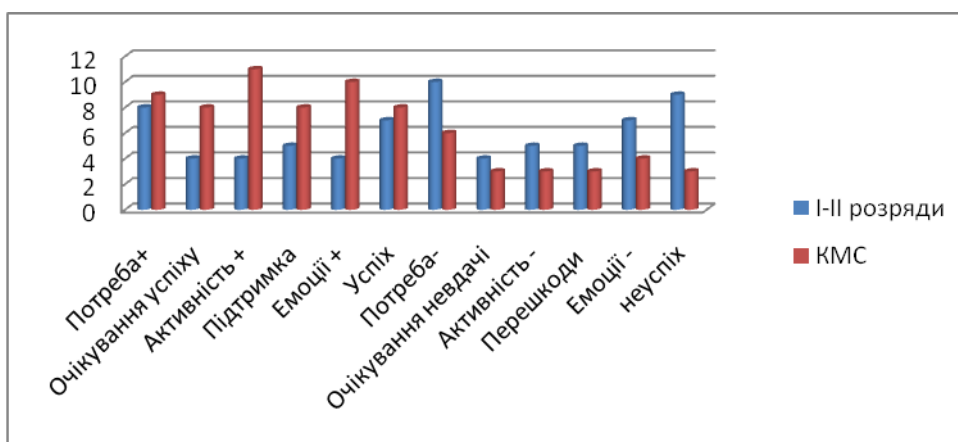

Рис.2 Результати дослідження мотивації досягнення за ситуації соціального порівняння (з суперником)

Отже, вивчаючи мотивацію досягнення в різних ситуаціях ми виявили, що саме ситуації самопорівняння з власними досягненнями та соціального порівняння з суперником сприяють розвитку та актуалізують майже всі структурні компоненти мотивації досягнення.

Список використаних джерел:

1. Пилоян Р.А. Мотивация спортивной деятельности: / Пилоян Р.А. - М.: ФиС, 1984 -108 с.
2. Савиченко О.М. Ціннісно-мотиваційна регуляція розвитку спортивних здібностей у юнацькому віці : дис.кандидата псих.наук : 19.00.07/ Савиченко Ольга Михайлівна. – Житомир, 2009. – 259с.
3. Хекхаузен Х. Психология мотивации достижения / Хайнц Хекхаузен. – СПб. : Речь, 2001. – 240 с

ПСИХОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ЧИННИКІВ ПРОФЕСІЙНОГО ВИБОРУ СУЧАСНИХ СТАРШОКЛАСНИКІВ

Марина Листопадська
студентка 4 курсу соціально-психологічного факультету

Науковий керівник:
кандидат психологічних наук, доцент **І. М. Тичина**

Для людей раннього юнацького віку характерний активний процес пошуку власної життєвої перспективи та побудови професійних планів. Професійне та життєве самовизначення сучасної молоді вимагає високого рівня особистісної рефлексії, оскільки оптимальний вибір професії можливий за умови усвідомлення та узгодження професійних інтересів та прагнень («хочу»), професійно-важливих якостей та схильностей юнаків

(«можу»), а також врахування соціального запиту та оцінки потреб ринку праці («треба»).

В основу нашого дослідження покладено думки, що процес професійного вибору та самовизначення може тривати протягом всього життя людини (М.Р.Гінзбург) [1], існують суттєві відмінності професійного самовизначення на різних етапах професійного розвитку людини (М.С. Пряжников, В.Ф.Сафін) [4;3]. Особливу роль у процесі побудови професійних планів відіграє рівень розвитку особистісної та професійної рефлексії людини та рівень інформаційної обізнаності (О.К. Осницький,) [5;6]. В процесі дослідницької роботи використовувалися ідеї Є.О. Клімова про складові професійного вибору: уявлення про систему професійних цілей, про шляхи і засоби їх досягнення, про внутрішні і зовнішні умови досягнення професійних цілей, про запасні варіанти професійного шляху та загальні уявлення про предмет, мету, засоби і умови обраної професії [2].

Метою дослідження було вивчення визначальних чинників вибору професії сучасних старшокласників.

Вибірку склали 60 учнів 11 класу Житомирського ліцею № 25 ім. М. О. Щорса. Учням ставилися такі запитання:

1. Чи визначилися Ви із вибором професії?
2. Що Ви робите для того, щоб вибрати професію?(вкажіть не менше 10 варіантів)
3. Якщо Ви вже обрали професію, то назвіть те, що було визначальним у цьому виборі?

Аналіз відповідей показав, що випускники школи роблять для того, щоб обрати професію.

Найбільша кількість учнів (28%) в першу чергу радяться з батьками та родичами. Частина досліджуваних відповіли, що шукають потрібну інформацію в Інтернеті та радяться з друзями, знайомими (26%), шукають професію за інтересами та проходять тести на визначення здібностей (25%), цікавляться популярними, на даний момент, професіями (23%), визначають свої сильні та слабкі сторони, здібності (21%), дізнаються, які предмети потрібно здавати на ЗНО, цікавляться заробітною платнею та відвідують тренінги, курси(16%), здають ЗНО, шукають навчальний заклад та дивляться відео (13%).

Ми бачимо, що зусилля учнів спрямовані на визначення своїх професійних планів «хочу» (шукають потрібну інформацію в Інтернеті, цікавляться заробітною платнею) та професійних схильностей «можу» (проходять тести на визначення здібностей, визначають свої сильні та слабкі сторони, здають ЗНО). Орієнтація на

відповідність соціальному запиту не достатньо представлена у відповідях досліджуваних (цікавлюся популярними професіями – 23%).

На жаль, не було відповідей, які б вказували на спрямування активності учнів у виборі професії, на вивчення спектру професійних діяльностей, також на вивчення правил оптимального вибору професії та основних типів помилок вибору.

Аналізуючи відповіді досліджуваних на запитання, що було визначальним у виборі професії, ми зробили такі висновки:

1. Процес побудови професійних планів старшокласників включає такі складові:

а) консультування з батьками, родичами(28%), збір інформації в інтернеті (26%);

б) вивчення власних схильностей(«тести на визначення здібностей»(25%), «відвідування курсів, тренінгів»(16%);

в) збір інформації про світ професій («цікавлюсь популярними професіями»(23%), «дізнаюся, які предмети потрібно здавати на ЗНО»(16%);

г) збір інформації про навчальний заклад(13%).

2. Вибір професії та побудова реальних професійних планів – складна внутрішня діяльність, яка вимагає високого рівня рефлексії і обізнаності старшокласників. Більшість досліджуваних усвідомлюють, що потребують допомоги у цьому процесі:

а) консультування з батьками;

б) пошук в інтернеті;

в) консультації із знайомими.

На жаль, жоден із досліджуваних не назвав необхідність отримати фахову консультацію психолога з проблеми професійного вибору.

3. Найбільш дієвим чинником вибору професії є її відповідність власним інтересам і життєвим цілям («подобається»(64%), «мрія з дитинства»(64%)), орієнтація на привабливі характеристики професії («престижність»(47%), «заробітна плата»(47%)).

Дуже незначний відсоток досліджуваних (5%) звертає увагу на наявність власних професійно-важливих якостей(«практика в цій сфері»).

Отже, серед трьох умов оптимального професійного вибору найбільш врахованою є лише одна – орієнтація на власні інтереси і життєві цілі («хочу»), деякі старшокласники при виборі професії враховують рівень розвитку власних здібностей та можливостей («можу»). Поза увагою досліджуваних опиняється соціальний запит та умови ринку праці («треба»). Такі особливості професійного

вибору сучасних старшокласників свідчать про необхідність та важливість проведення профорієнтаційної роботи.

Список використаних джерел:

1. Гинзбург М.Р. Психологическое содержание личностного самоопределения // Вопр. психол. – 1994.- №3.- С.43-52.
2. Климов Е.А. Психология профессионала. — М.: Изд-во «Институт практической психологии», Воронеж: НПО «МОДЭК», 1996. - 400 с.
3. Сафин В.Ф. Психология самоопределения личности: Учеб. пособие /Свердл. Пед. ин-т, Свердловск, 1986. - 142 с.
4. Пряжников Н.С. Профессиональное и личностное самоопределение. М.: Ин-т практ. психологии; Воронеж: НПО «МОДЭК», 1996. - 256 с.
5. Осницкий А.К. Профессиональное ориентирование учащихся при специализации обучения.// Вопр. Психол. - 1998 - № 3 - С.136-148.
6. Осницкий А.К., Чуйкова Т.С. Саморегуляция активности субъекта в ситуации потери работы.// Вопр. психол. – 1999. - №1 – С.92- 104.

ДИНАМІКА МОТИВАЦІЇ ДОСЯГНЕННЯ ПЕРШОКЛАСНИКІВ У ПРОЦЕСІ АДАПТАЦІЇ ДО ШКІЛЬНОГО НАВЧАННЯ

Анна Лущик

студентка 2 курсу соціально-психологічного факультету

Науковий керівник:

кандидат психологічних наук,
доцент **О.М.Савиченко**

Перший рік навчання дитини у школі завжди непростий. У процесі адаптації першокласників важливу роль відіграє мотивація учнів.

Наше дослідження мотивації досягнення першокласників у процесі адаптації до шкільного навчання дає підстави для таких висновків:

У першому півріччі більша кількість першокласників спрямовані на мотивацію досягнення (рис.1), що свідчить про незначну адаптацію до шкільного навчання. Дитина позитивно ставиться до школи, активна на уроках та дружить з більшістю однокласників. Набагато менше першокласників налаштовані на уникнення, що свідчить про низький рівень адаптації. Йдеться про негативне ставлення дитини до школи, пасивність на уроках та відсутність сформованого ставлення до однокласників.

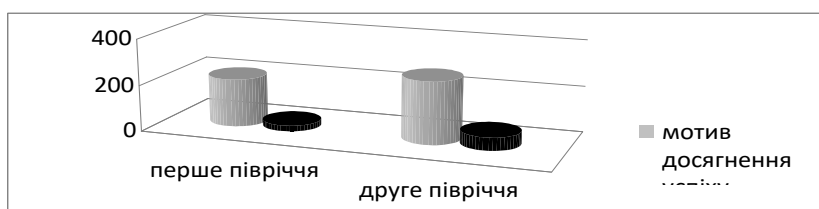

Рис.1. Результати дослідження динаміки мотивації досягнення першокласників

У другому півріччі ми можемо спостерігати підвищення обох мотиваційних тенденцій. Таким чином, структура мотивації першокласників стає більш збалансованою та сприяє процесу адаптації.

Спиок використаних джерел:

1. Гордеева Т.О. Мотивация достижения: теории, исследования, проблемы . – М.: Смысл : Академия, 2006. – 336 с.
2. Макклелланд Д. Мотивация человека / Дэвид Макклелланд. – СПб. : Питер, 2007. – 672 с. : ил. – (Мастера психологии).
3. Психология мотивации достижения / Хекхаузен Х. - Санкт-Петербург: Речь, 2001; 256 стр.
4. Савиченко О.М. Використання методу контент-аналізу для вивчення мотивації досягнення успіху . Молодь в умовах нової соціальної перспективи / Матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції. – Житомир, 2004 р. –С.351-353.

ВІКОВІ ОСОБЛИВОСТІ СПРИЙМАННЯ ПОЛІТИЧНОЇ РЕКЛАМИ

Юрій Манілов

студент 3 курсу соціально -
психологічного факультету

Науковий керівник:

кандидат психологічних наук,
доцент **О.М.Савиченко**

Що секунди навколишній світ посилає нам сотні тисяч сигналів, які фіксуються нашими органами чуття. Але ми сприймаємо лише маленьку долю усього того, що відбувається навкруги. Ранніми дослідженнями особливостей людського сприймання займалися О. Леонтьєв, А. Петровський, В. Вундт, Г. Мюллер, Е. Тітченер та інші. Останнім часом особливо актуальною є проблема сприймання, адже вона має широке прикладне значення. Зокрема, популярними стали дослідження особливостей сприймання політичних образів.

Гіпотезою нашого дослідження стало припущення про те, що існують вікові відмінності у сприйманні політичної реклами, урахування яких впливає на ефективність рекламної кампанії.

Для дослідження був використано авторську модифікацію методу особистісних конструктів Дж. Келлі. Для узагальнення та систематизації отриманих даних ми піддали результати дослідження факторизації.

Розглядаючи результати дослідження особливостей сприймання політичної реклами юнаками, ми помітили, що юнаків умовно можна розділити на дві категорії (див. рис 1.1). Перша категорія – це люди, що формують своє уявлення про кандидата та роблять свій вибір, спираючись на зовнішність.

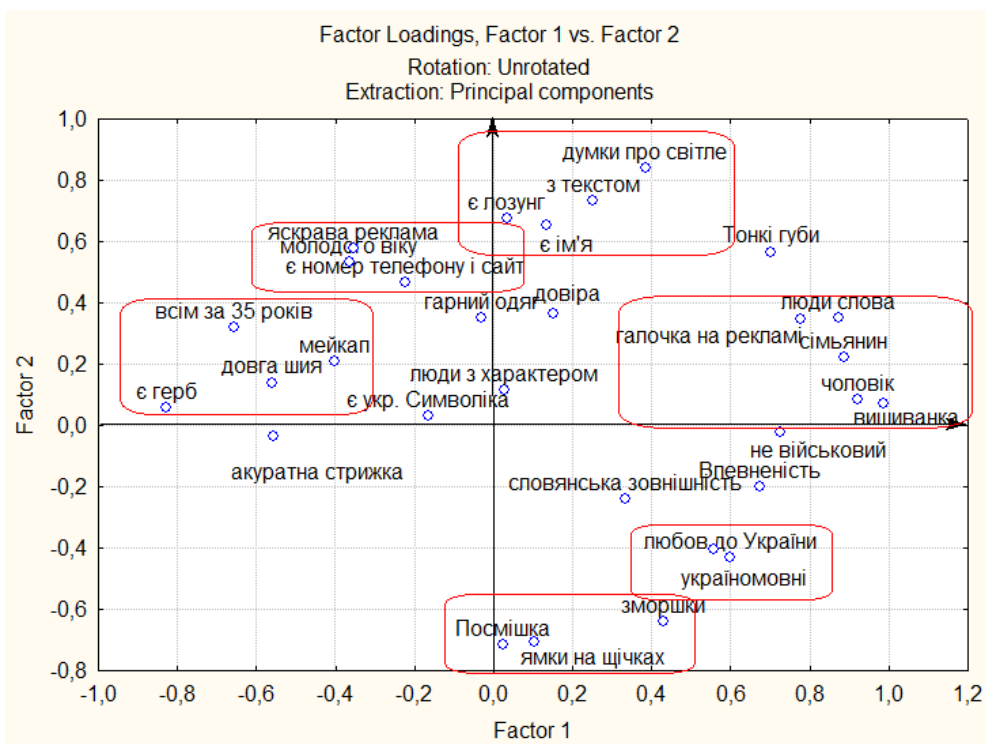

Рис. 1.1 Результати дослідження особливостей сприймання політичної реклами юнаками (позитив)

Про це свідчать виділені ними такі статистично значимі конструкти: ямочки на щічках, довга шия, посмішка, мейкап, акуратна стрижка тощо. В інших досліджуваних категорій такої тенденції не виявлено. Цю ж особливість можна помітити також розглядаючи семантичне поле з негативними рисами (Див. Рис. 1.2). Тут ми бачимо велику групу конструктів, що характеризують зовнішній вигляд, а саме такі: лисий, мордатий, мішки під очима, шиї товсті, непричесаний, не повністю видно вухо, кугути.

Також цікавими є такі групи конструктів: червоний фон, російськомовні, бізнесмен, голі слова. Можна припустити, що червоний фон асоціюється з комуністичною партією, тому на факторному полі ми бачимо його зв'язок з російськомовністю. Що ж

до конструкту «голі слова», він пов'язаний з конструктом «бізнесмен». Можна зробити висновок, що у свідомості юнаків бізнесмени, що вирішили балотуватися на виборну посаду, не викликають довіри.

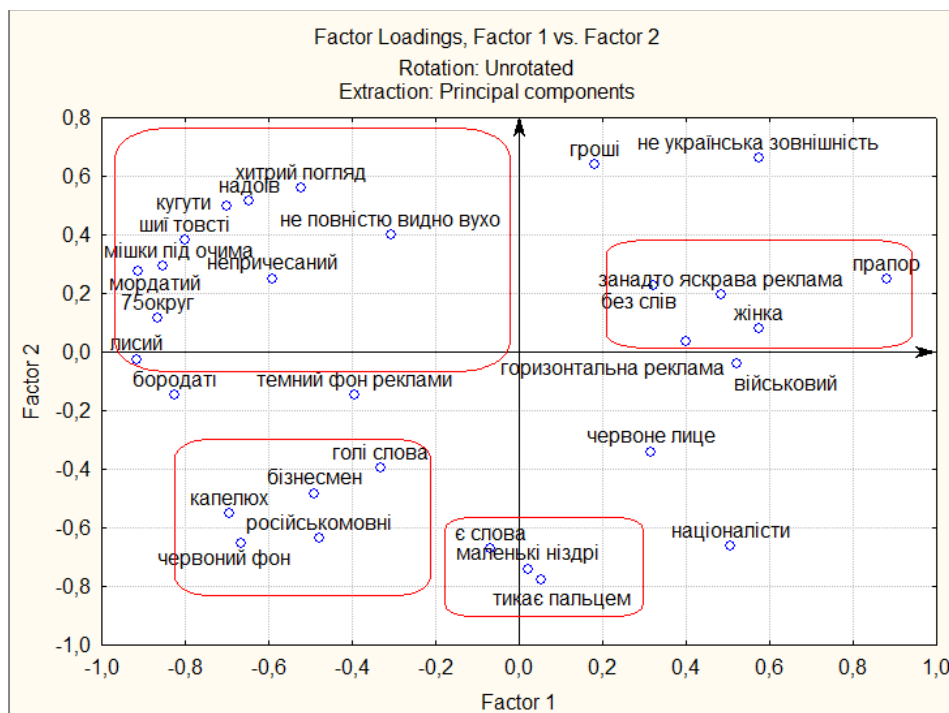

Рис. 1.2 Результати дослідження особливостей сприймання політичної реклами юнаками (негативні риси)

З іншого боку, серед юнаків є такі, що роблять свій політичний вибір, зважаючи на повноту та якість інформаційного наповнення реклами. Про це свідчать такі виділені ними конструкти: є лозунг, є ім'я, яскрава реклама, є номер телефону і сайт. Цікаво, що конструкти, пов'язані з інформаційним наповненням, розташовані поряд з особистісними якостями типу сім'янин, або думки про світле. Можна припустити, що інформаційне наповнення реклами формує уявлення про особистісні якості кандидата. За особистісними якостями, кандидатів оцінюють також дорослі, для яких характерна позитивна оцінка таких якостей як: патріотизм, націоналізм, мудрість, надійність, досвідченість. Як і юнаки, дорослі оцінюють особистісні якості кандидата, зважаючи на зовнішні атрибути. Наприклад: військова форма, вишиванка, символіка партії, нац. символіка, тощо.

Ми помітили, що думка з приводу бажаного для кандидату віку розділилась. На факторному полі юнаків є конструкт молодий вік, але при цьому, також є конструкт зморшки, який характерний для

політиків старшого віку. Можна припустити, що серед юнаків, думка про бажаний вік кандидата розділились.

Троє з чотирьох досліджуваних дорослих виділили молодий вік як бажану характеристику, але на факторному полі з негативними рисами, конструкт «молодий вік» також присутній. Лише досліджувані старшого віку продемонстрували однастайність у своїй думці з приводу віку кандидата. Конструкт «молоді і перспективні», свідчить про те, молодий вік кандидата є бажаним для осіб старшого віку. Загальною особливістю старшої вікової категорії є те, що при оцінці кандидата вони спираються на свій попередній досвід. Наприклад, конструкт «турбота про людей» статистично значимо пов'язаний з такими конструктами: учасник Євромайдану, політична направленість, віруюча, націоналісти, вказана політична партія тощо. Тобто, щоб зрозуміти чи кандидат в перспективі проявлятиме турботу про електорат, вони оцінюють ті якості, на які можна спиратися, враховуючи попередній досвід. Так, наприклад, якщо окрема політична партія вже довела в минулому, що вона турбується про людей, значить і кандидат від цієї партії буде.

Результати проведеного констатуючого експерименту дозволяють зробити висновок, що гіпотеза про те, що виборчий рейтинг кандидата можна збільшити, якщо модифікувати його рекламу з урахуванням вікових відмінностей у сприйманні, частково підтвердилась. Ми справді спостерігаємо збільшення привабливості для виборців кандидата, чия реклама була побудована з урахуванням вікових особливостей сприймання реклами. Проте, ми також говоримо що гіпотеза не повністю підтвердилась, адже результати жодної з досліджуваних категорій не виявилися статистично значимими.

Список використаної літератури

1. Баданина Л. Психология познавательных процессов. – Флинта, 2008. – 240с.
2. Выготский Л.С. Мышление и речь // Избр. психолог.исследования. - М.: Изд. АПН РСФСР, 1956. - 519с.
3. Келли Дж. Теория личности. Психология личных конструктов. - СПб., Речь, 2000. – 249 с.
4. Кириченко В.В. Психологія інформаційної діяльності : навчальний посібник. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. – 130 с.
5. Эриксон Э. Идентичность: юность и кризис: Пер. с англ./ Общ. ред. и предисл. Толстых А. В. - М.: Издательская группа "Прогресс", 1996. - 344 с.

ОСОБЛИВОСТІ ОСОБИСТІСНИХ УТВОРЕНЬ ПЕДАГОГІВ НА ЕТАПІ ЗАВЕРШЕННЯ ПРОФЕСІЙНОГО ШЛЯХУ

Ірина Мельник

студентка 4 курсу соціально-психологічного факультету

Науковий керівник:

кандидат психологічних наук, професор
М.М.Заброцький

Професія педагога є однією із найбільш виснажливих в моральному плані професій. Особливо складно адаптуватись до зростання темпу життя педагогам, які перебувають на етапі завершення професійного шляху. Ця їх специфіка пов'язана не тільки зі зменшенням особистісної мотивації до подальшого професійного саморозвитку, а й з віковими особливостями. Не менш важливим фактором також виступає поява професійних деформацій, які згодом впливають на різного роду особистісні утворення педагога. Це, в свою чергу, впливає на ефективність їх педагогічної діяльності та особистісні проблеми, тому є важливою сферою психологічної та соціально-педагогічної діяльності.

Методологічною основою дослідження стали основні теоретичні положення про питання особистісних утворень педагога на етапі завершення професійного шляху (К.О. Абульханова-Славська, Г.О. Балл, О.Ф. Бондаренко, М.Й. Боришевський, Л.В. Долинська, Г.С. Костюк, С.Д. Максименко, Л.М. Мітіна, Д.Ф. Ніколенко, В.Г. Панок, С.Л. Рубінштейн, В.А. Семіченко, Т.М. Титаренко, Н.В. Чепелєва, Т.Д. Щербан, Т.С. Яценко та інші.).

Метою дослідження є дослідження теоретичних та емпіричних особливостей особистісних утворень педагогів на етапі завершення професійного шляху.

Вибірку склали 40 педагогів загальноосвітніх закладів віком від 40 до 65 років, їх педагогічний стаж складав від 15 до 46 років.

Дослідження проводилось у два етапи. На першому етапі ми провели методику діагностики рівня «емоційного вигорання» В.В.Бойка.

Другим етапом дослідження було виявлення рівнів ситуативної або особистісної тривожності кожного з педагогів. На цьому етапі використано методику «Самооцінки рівня тривожності» Ч.Д. Спілбергера та Ю.Л. Ханіна.

В ході дослідження було отримано такі результати:

1. За методикою діагностики рівня «емоційного вигорання» В.В.Бойка ми вияснили, що у 30 досліджуваних фаза «напруження» (характеризується відчуттям емоційної виснаженості,

втоми, викликані власною професійною діяльністю) та «виснаження»(характеризується психофізичною перевтомою людини, спустошеністю, порушенням професійних комунікацій) - не сформована, фаза «резистенція»(характеризується надмірним емоційним виснаженням, що провокує виникнення та розвиток захисних реакцій, які роблять людину емоційно закритою, відстороненою, байдужою) - формується у 17 осіб та у 18 досліджуваних сформувалась.

2. За методикою «Самооцінка рівня тривожності» Ч.Д. Спілбергера та Ю.Л. Ханіна ситуативна та особистісна тривожність має високий рівень.

Високотривожні педагоги (мають 23 досліджуваних) схильні сприймати загрозу самооцінці і життєдіяльності і реагувати вираженим станом тривоги. Також це дає підставу прогнозувати виникнення станів тривожного ряду в різноманітних ситуаціях, пов'язаних з оцінкою компетенції і престижу.

Середній рівень тривожності (17 осіб) педагогів проявляється у переживаннях напруги, настороженості, часткового дискомфорту залежно від особистісного сприйняття та оцінки. Педагоги адекватно оцінюють себе та свої можливості. У стосунках з іншими можливі конфліктні ситуації, проте провідною є стратегія взаємодії або пошук компромісу. Такий рівень не несе в собі ознак загрози, має адаптивне значення.

Список використаних джерел:

6. Абульханова-Славская К.А. Стратегия жизни. – М.: Мисль, 1991. – 299 с.
7. Божович Л. И. Проблемы формирования личности: избранные психологические труды / Под ред. Д. И. Фельдштейна. — М. : Ин-т практической психологии, 1995. – 209 с.
8. Деркач А. А. Акмеологические основы развития профессионала / А. А. Деркач. – М.: Просвещение, 2004. – 752 с.
9. Синдром «професійного вигорання» та професійна кар'єра працівників освітніх організацій: гендерні аспекти. / За ред. С.Д. Максименка, Л.М. Карамушки, Т.В. Зайчикової - К., 2006. - 365 с.
10. Ядгарова Н.К. Личностная тревожность как эмоциональное состояние педагога // Научно методичный журнал «Проблемы воспитания». – Минск, 2007. – № 1. – С. 63–64.

ОСОБЛИВОСТІ УЯВЛЕНЬ ПРО СПРАВЕДЛИВІСТЬ СТУДЕНТІВ ПСИХОЛОГІЧНИХ ТА НЕПСИХОЛОГІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

Юлія Мельничук
студентка 4 курсу соціально-
психологічного факультету

Науковий керівник:
старший викладач
Л.М. Фальковська

Для дослідження соціальних уявлень про справедливість студентів вищих навчальних закладів нами був обраний метод вільних асоціацій та метод суб'єктивного шкалювання в рамках методу психосемантичного підходу. Дослідження проводилося у два етапи: 1) пілотне дослідження – вільні асоціації на слово-стимул «справедливість»; 2) метод суб'єктивного шкалювання із наступною факторизацією, використовувався для реконструкції відповідного образу у свідомості студентів в залежності від напрямку спеціальності. Дослідження проводилось протягом трьох місяців (січень – березень 2015 року).

У результаті проведеного дослідження був здійснений якісний аналіз уявлень про справедливість в свідомості студентів вищих навчальних закладів.

За результатами дослідження було встановлено, що спільними для обох груп досліджуваних є конструкти: «об'єктивність», «етичні та моральні норми», «чесність», «розумність», «сила» та «демократичні цінності», що є свідченням загальних позитивних тенденцій у свідомості сучасних студентів щодо змістового наповнення такого поняття як справедливість.

Також спільним для обох груп є віднесення конструктів «конфлікт» та «відсутність справедливості» у негативну площину. Таким чином, виявлено вагомий асоціативний зв'язок між уявленнями «конфлікт», і як наслідок, «відсутність справедливості».

Нами було визначено, що для студентів-психологів значимими є конструкти «правосуддя», «правові норми» та «совість», тоді як серед студентів неpsychологічних спеціальностей переважають категорії «позиція» та «суспільство».

Образ справедливості у свідомості студентів-психологів характеризується такими особливостями: зв'язок (об'єднання в групи) конструктів «правосуддя» - «об'єктивність»; «чесність», «демократичні цінності» - «етичні та моральні норми»; «сила» - «совість» та «розумність», що вочевидь є базовими категоріями.

Для студентів психологічних спеціальностей конструкти «конфлікт» та «відсутність справедливості» протиставляються всім

іншим, що також є характерною ознакою сформованого у свідомості образу справедливості.

У студентів непсихологічних спеціальностей нами була виявлена суперечливість при побудові образу справедливості, що проявляється у протиставленні групи конструктів «покарання», «правові норми», «правосуддя», «суспільство» на негативному полюсі групі «демократичні цінності» та «розумність», що є свідченням відкидання важливості однієї групи на користь іншої. При детальному аналізі такі результати можна трактувати як не сформованість образу справедливості.

В обох групах досліджуваних було виявлено розбіжності в уявленнях про справедливість, які полягають у тому, що студенти-психологи більш схильні асоціювати дане поняття із категоріями демократичних, етичних та моральних норм, правосуддя та об'єктивності, на відміну від студентів інших спеціальностей. Останні мають тенденцію до протиставлення правосуддя та правових норм демократичним цінностям і орієнтацію при побудові відповідного образу на категорії «позиції», «чесність» та «розумність».

Отже, в ході порівняльного аналізу результатів дослідження ми встановили, що у свідомості досліджуваних психологічних спеціальностей образ справедливості пов'язується на додачу до категорій етичних та моральних певні людські чесноти, саме: об'єктивність, чесність, совість та розумність. Студенти непсихологічних спеціальностей схильні асоціювати поняття справедливості не тільки із правовими сторонами життя суспільства, а і з об'єктивністю, чесністю, розумністю та силою.

Слід також зазначити, що порівнюючи структурованість та сформованість, а також ступінь суперечливості образу справедливості у свідомості студентів вищих навчальних закладів, що у студентів непсихологічних спеціальностей образ має більше суперечностей у своїй структурі. Такий результат можна пояснити тим, що сучасна психологічна освіта виконує не тільки функцію отримання знань студентами-психологами, а й виховання та формування у них більш чітких світоглядних позицій.

Список використаних джерел:

1. Абульханова К.А. Социальное мышление личности / К.А. Абульханова // Современная психология: состояние и перспективы исследований. Ч.3. Социальные представления и мышление личности. — М.: Изд-во "Институт психологии РАН", 2002. — С. 88-103.
2. Выготский Л. С. Развитие личности и мировоззрения ребенка // Психология личности: Тексты. — М.: Изд-во МГУ, 1982. — С. 11.

3. Емельянова Т.П. Социальное представление – понятие и концепция: итоги последнего десятилетия / Т.П. Емельянова // Психол. журн. – 2001. – Т. 22, №6. – С. 39-47.
4. Московичи С. Социальное представление: исторический взгляд / С. Московичи // Психологический журнал. – 1995. – Т. 16. – № 1. – С. 3-18; № 2. – С. 3-14.
5. Соціальні уявлення молоді . Особливості та шляхи формування. Колективна монографія / [За ред. І.В. Жадан]. – К.: Педагогічна думка, 2007. – 218 с.

ЕФЕКТИВНІСТЬ ТЕХНІК ПОЗИТИВНОЇ ПСИХОТЕРАПІЇ У РОБОТІ ЗІ СТАРШОКЛАСНИКАМИ З ПРОЯВАМИ ЕМОЦІЙНОГО ВИГОРАННЯ

Юлія Невмержицька
студентки V курсу
соціально-психологічного
факультету

Науковий керівник:
кандидат психологічних наук,
доцент **Н.Ф.Портницька**

Однією з ознак трансформації сучасного суспільства є хронічна повсякденна напруга, емоційна перевтома, які виникають внаслідок соціопатійності стресогенних чинників і зумовлюють емоційне вигорання. Водночас, за Д.Б. Ельконіним, провідною в ранньому юнацькому віці є зумовлена потребою в професійному самовизначенні навчально-професійна діяльність. Активність старшокласників характеризується зростанням інтенсивності інформаційного потоку та особистісної відповідальності за її успішність. Найбільше напруження переживають юнаки, що знаходяться на етапі вибору професії та підготовки до складання ЗНО і вступу до ВНЗ. Таке напруження веде до зниження загального емоційного тону та психосоматичних проявів [2]. Тому ефективним методом роботи з особистими проблемами є Позитивна психотерапія, яка розглядає психосоматичні проблеми як наслідок дисгармонічного розподілу життєвої енергії.

Ми припустили, що застосування методів Позитивної психотерапії сприяє зниженню проявів емоційного вигорання: неадекватного емоційного реагування, емоційно-моральної дезорієнтації, розширення сфери економії емоцій та редукції навчальних обов'язків [3].

Для перевірки гіпотези нами було сплановане експериментальне дослідження з метою дослідити ефективність

методів Позитивної психотерапії у профілактиці емоційного вигорання у старшокласників. Для цього ми спланували та провели дослідження рівня емоційного вигорання старшокласників у навчальній діяльності за методикою діагностики емоційного вигорання В.В. Бойка [1] та розробили програму тренінгу з використанням методів Позитивної психотерапії спрямованого на профілактику проявів емоційного вигорання в навчальній діяльності. Програма тренінгу складається із семи занять в основу яких ми поклали такі техніки Позитивної психотерапії: транскультурний досвід, техніка метафори, позитивна інтерпретація, робота з актуальними здібностями на основі диференційно-аналітичного опитувальника, балансна модель, притчі.

З метою перевірки ефективності впливу тренінгової програми здійснити порівняльний аналіз проявів емоційного вигорання до та після тренінгових занять.

За результатами дослідження особливості прояву емоційного вигорання у експериментальній групі до застосування програми визначалися проявом напруження на стадії формування у 64% учнів та у 14% симптом сформований. Резистенція на стадії формування у 35% та у 50% учнів сформована. Компонент емоційного вигорання «виснаження» спостерігається у 28% на стадії формування та у 35% сформований.

Після застосування тренінгової програми, в результаті повторного дослідження ми отримали показники, які характеризують зниження прояву ознак емоційного вигорання у випускників. Компонент напруження на стадії формування у 28% та сформований у 14% учнів. Компонент резистенції у 64% на стадії формування та сформований у 21% учнів. Виснаження притаманне 43% учнів на стадії формування та у 21% сформований (Рис 1).

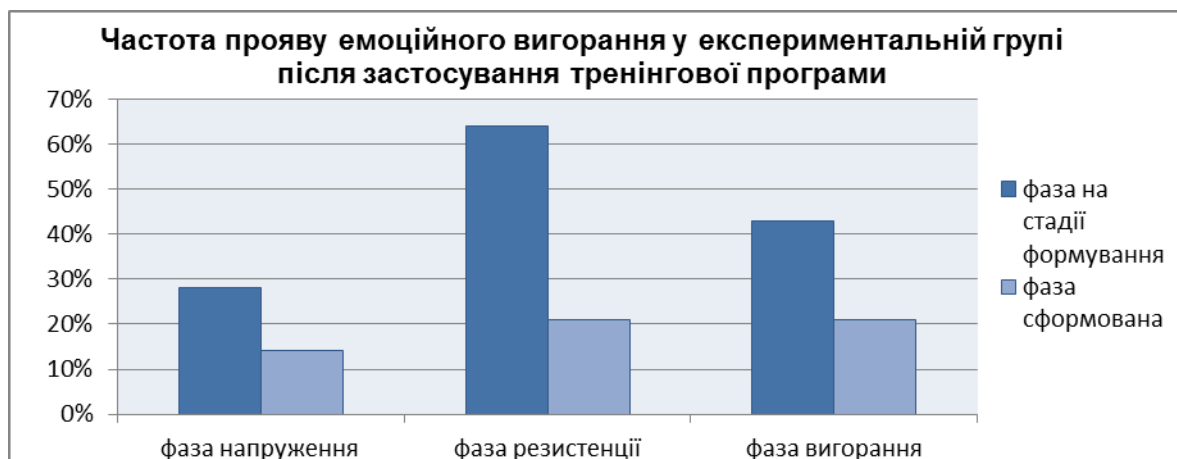

Рис.1. Порівняльний частотний аналіз прояву ознак емоційного вигорання випускників після застосування тренінгової програми

Підтверджують зниження прояву ознак після застосування програми й особливості прояву емоційного вигорання контрольної групи. Напруження спостерігається у 50% випускників на стадії формування, у 7% напруження сформоване. Фаза резистенції характеризує 14% учнів на стадії формування та у 78% фаза сформована. Прояви виснаження мають 43% на стадії формування та сформований компонент у 35% (Рис.2).

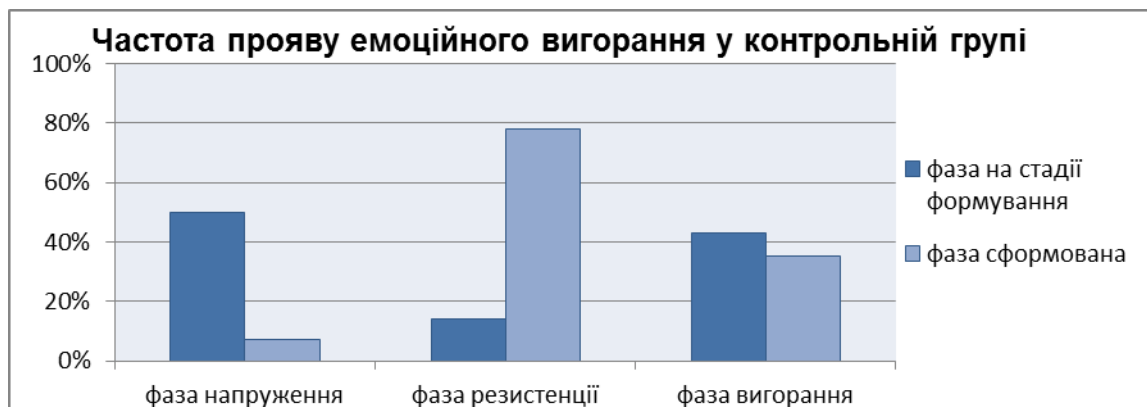

Рис.2. Порівняльний частотний аналіз прояву ознак емоційного вигорання випускників контрольної групи

Отже, застосування технік Позитивної психотерапії сприяють стресостійкості випускників до напруженої навчальної діяльності, про що свідчить зменшення рівня проявів показників на фазі резистенції, а саме: неадекватного емоційного реагування, емоційно-моральної дезорієнтації, розширення сфери економії емоцій та редукції навчальних обов'язків.

Список використаних джерел

1. Водопьянова Н.Е., Старченкова Е.С. Синдром выгорания: диагностика и профилактика.-СПб.: Питер, 2005.- 336с.
2. Орел, В. Е. Феномен «выгорания» в зарубежной психологии. Эмпирические исследования / В.Е. Орел // Психологический журнал. – 2001. – №1. – С. 16 – 21.
3. Пезешкиан Н. Психотерапия повседневной жизни: тренинг разрешения конфликтов. — СП. Речь, 2001. — 288 с.

ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНІК ПОЗИТИВНОЇ ПСИХОТЕРАПІЇ У РОБОТІ ПРАКТИЧНОГО ПСИХОЛОГА В СФЕРІ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ

Інна Онищук

студентка 5 курсу соціально-психологічного факультету

Науковий керівник:

кандидат психологічних наук, доцент **І. М. Тичина**

На думку, А.А. Колупаєвої, Н.Н. Малофєєва інклюзивна освіта є закономірним і логічним варіантом трансформації інститутів загальної і спеціальної освіти та виступає одним із основних інститутів соціальної інтеграції. Організація інклюзивного навчання створює сприятливу соціальну ситуацію для розвитку дітей з психофізичними порушеннями і забезпечує їм рівні права в одержанні освітніх послуг. У зв'язку із цим на сьогоднішній день розробляється велика кількість діагностичних, профілактичних та корекційно-розвивальних методів та методик у сфері саме інклюзивної освіти [1,2].

Одним із інструментів роботи з дітьми, які навчаються у інклюзивних класах, може бути позитивна психотерапія. Це досить новий напрямок психологічної допомоги. За Н. Пезешкіаном позитивна психотерапія - це навчання пацієнтів методам самодопомоги, що дозволяє їм справлятися з конфліктами, проблемами і життєвими труднощами. В процесі такої психологічної допомоги важливо, не атакуючи систему ціннісних орієнтацій клієнта, показати однобічність його позиції [3].

Ефективність використання позитивної психотерапії у сфері інклюзивної освіти забезпечується її простою термінологією та акцентуванні на ресурсах клієнта.

Метою нашого дослідження було дослідити особливості використання технік позитивної психотерапії у роботі практичного психолога в сфері інклюзивної освіти.

Для досягнення поставленої мети, нами було проведене комплексне дослідження, яке включало в себе кілька етапів. На початку роботи ми вивчали особливості міжособистісних стосунків учнів, які навчаються в інклюзивних класах, за допомогою методики «Соціометрія» Я. Морено.

За результатами дослідження, індекс групової згуртованості становив 0,38 балів, що вказує на низький рівень групової згуртованості. Клас складається з восьми мікрогруп. Виокремлені мікрогрупи слабо взаємодіють одна з одною, що свідчить про обмаль об'єднуючих моментів між усіма учнями. Основна навчальна

активність та спілкування учнів відбувається у складі тих мікрогруп, до яких вони належать. В класі троє учнів отримали статус «соціальної зірки», що може свідчити про відсутність основного лідера, який користується повагою та авторитетом.

На другому етапі дослідження учням пропонувалося стати учасниками тренінгу «Один цвіт не робить вінка». В основі тренінгу покладені техніки позитивної психотерапії. Метою тренінгу було оптимізація міжособистісної взаємодії в класі, де навчаються здорові учні та діти з особливими потребами.

Повторне дослідження міжособистісних стосунків учнів інклюзивного класу показало підвищення рівня групової згуртованості з низького рівня (0,38) до середнього (0,69), зниження кількості мікрогруп з 8 до 5; збільшення кількості учнів, що отримали статус «популярні» з 6 до 8; зменшення кількості учнів, котрі мали статус «ізолювані» з 6 учнів до 5.

Таким чином, можна зробити висновок, що серія тренінгових занять з використанням технік позитивної психотерапії є ефективною для покращення міжособистісних стосунків у групі.

На основі аналізу даних спостереження за роботою учнів під час тренінгу ми виокремили особливості використання технік позитивної психотерапії у роботі практичного психолога в сфері інклюзивної освіти:

- важливість і необхідність використання наочного матеріалу для ефективної роботи учнів;

- використання метафори є найефективнішою технікою у роботі з підлітками, оскільки вона зрозуміла, цікава та проста у сприйманні;

- при наявності негативного контексту після проведення певних технік (у нашому випадку метафори) варто використовувати техніку позитивної реінтерпретації;

- використання техніки транскультурного підходу не дало відчутних результатів.

Дослідження є пілотажним та не претендує на вичерпність результатів. Перспективами подальших досліджень є розширення кола вибірки та використання додаткових методів для глибшого аналізу проблеми.

Список використаних джерел:

1. Колупаєва А.А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи: Монографія. – К.: «Самміт-Книга», 2009. – 272 с.
2. Малофеев Н.Н. Западноевропейский опыт сопровождения учащихся с особыми потребностями в условиях интегрированного обучения (по материалам Доклада Европейского агентства по развитию специального образования) // Дефектология. 2005. – №5. – С. 37-38.

3. Пезшкіан Н. Психотерапия повседневной жизни: тренинг разрешения конфликтов / Носсрат Пезешкиан. — С-Пб. : Речь, 2001. — 288 с.

МОТИВАЦІЯ ДОСЯГНЕННЯ У НАВЧАЛЬНІЙ ЛІТЕРАТУРІ ДЛЯ ПЕРШОГО КЛАСУ

Інна Осіпчук

студентка 2 курсу соціально-психологічного факультету

Науковий керівник:

кандидат психологічних наук,
доцент **О. М. Савиченко**

В рамках теорії мотивації досягнення доведено, що мотивація формується в ранньому дитинстві і лишається відносно сталою впродовж усього життя. Одним із чинників розвитку мотивації дитини є соціальна продукція, яка пропонується їй для освоєння. Д.Макклелланд довів, що мотивація досягнення, представлена у підручниках для першокласників, прямо корелює з економічним зростанням країни упродовж багатьох років.

Ми проаналізували підручники для 1 класу українських шкіл.

У результаті дослідження, встановлено, що мотивація не є збалансованою, тому що мотив досягнення успіху (84,10%) переважає над мотив уникнення невдачі (15,90%). У структурі мотивації переважає діяльнісний компонент (53,8%). Це свідчить про те, що мотивація досягнення залежить від активності суб'єкта та позитивного підкріплення зі сторони інших осіб. Також не менш важливим є результативний компонент (23,6%), оскільки у нашому випадку будь-яка діяльність спрямовується на остаточний результат. Щодо потребового компонента, то він складає (6,70%), що свідчить про те, що потреба та успіх не є суттєвими.

Структуру мотивації в навчальній літературі для першого класу можна назвати неповною досить умовно, оскільки у творах не представлені усі компоненти мотивації, однак, деякі з них з'являються вкрай рідко (рис. 1).

Аналізуючи результати дослідження, можна побачити, що переважає активність, яка не завжди підтримується відповідними емоціями, соціальними стосунками, та очікуваннями, але все ж таки призводить до успіху чи невдачі.

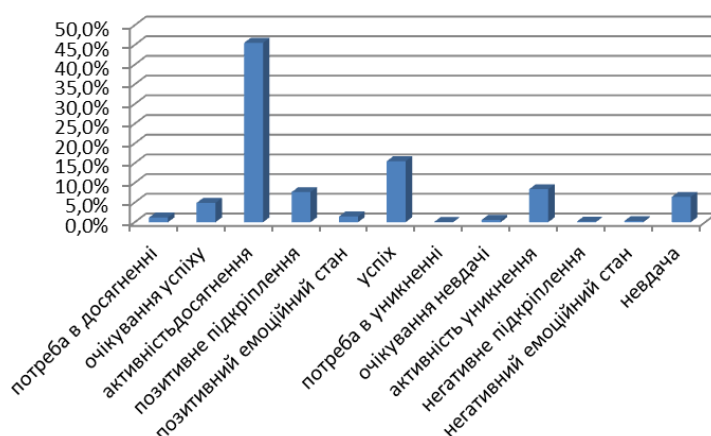

Рис.1.Результати дослідження структури мотивації досягнення у навчальній літературі для першого класу

Отже, мотивація у навчальних підручниках для першого класу містить як мотив досягнення, так і мотив уникнення. Проте, у творах стійко домінує один із мотивів, у результаті чого може порушуватись структура мотивації.

Список використаних джерел

1. Макклелланд Д. Мотивация человека / Дэвид Макклелланд. – СПб.: Питер, 2007. – 672 с.: ил. – (Мастера психологии).
2. Хекхаузен Х. Психология мотивации достижения / Хайнц Хекхаузен. – СПб.: Речь, 2001. – 240 с.

ДОСЛІДЖЕННЯ СТИЛЮ ПОВЕДІНКИ В КОНФЛІКТНІЙ СИТУАЦІЇ В СТУДЕНТІВ З РІЗНИМ СОЦІОМЕТРИЧНИМ СТАТУСОМ В ГРУПІ

Лілія Осіпчук

студентка 4 курсу соціально-психологічного факультету

Науковий керівник:

кандидат психологічних наук, доцент **Л. О. Котлова**

Конфлікт – суперечність, яка виникає між людьми у зв'язку з вирішенням тих або інших питань соціального й особистого життя [4].

У своїх роботах Л.І.Божович, Б.С. Волкова, В.І.Ілійчук, Л.С.Славина, розглядають конфліктну ситуацію, як результат зовнішнього та внутрішнього протиріччя між потребою в задоволенні, між самооцінкою і оцінкою групи, тобто конфліктна

ситуація в більшості виступає, як схильність людини до конфлікту при взаємодії особистісних факторів [1].

Об'єкт дослідження: конфліктна ситуація в юнацькому віці.

Предмет дослідження: особливості стилів поведінки в конфліктній ситуації в студентів з різним соціометричним статусом в групі

Мета: теоретично обґрунтувати та емпірично дослідити стилі поведінки в конфліктній ситуації в студентів з різним соціометричним статусом в групі

Гіпотеза дослідження: Існують відмінності у стилях поведінки в конфліктних ситуаціях в студентів з різним соціометричним статусом:

- 1) Для «Соціометричних зірок» притаманний такий стиль поведінки як суперництво;
- 2) Для тих, кому «надають перевагу» –компроміс;
- 3) Для «знехтуваних» – уникнення та співпраця;
- 4) Для «ізольованих» - пристосування.

Науки будь – якого профілю (філософія, історія, культура, політологія, світові релігії) оперують поняттями конфлікту через поняття добра і зла, порядку і хаосу [2].

Конфлікт як одне зі значимих явищ психологічного життя людини безпосередньо пов'язаний з проблемою психологічного благополуччя, яка по – різному вирішується її окремими дисциплінами.

Соціальний статус — це відносне становище (позиція) індивіда або групи в соціальній системі. Це поняття характеризує місце особистості в системі суспільних відносин, її діяльність в основних сферах життя, та, врешті-решт, містить оцінку діяльності особистості з погляду суспільства, яка проявляється в конкретних кількісних та якісних показниках а також самооцінку, яка може або не може збігатись з оцінкою суспільства або соціальної групи [3].

Суб'єктами соціальних статусів (тобто їх одержувачами та утримувачами) можуть бути окремий індивід або соціальна група, звідти статус буває індивідуальний (батько або матір конкретної дитини) або груповий (батьки взагалі).

З метою виявлення взаємодії соціометричного статусу та стилями конфліктної поведінки було використано методики Дж. Морено «Соціометрія» та тест К. Томаса «Стилі поведінки в конфліктній ситуації».

На основі отриманих результатів було виявлено, що для студентів, які займають позицію «соціометрична зірка» характерні такі стратегії поведінки в конфліктній ситуації як компроміс, «ті,

кому надають перевагу» характерні такі стратегії поведінки в конфліктній ситуації як: компроміс, «знехтувані» характерні такі стратегії поведінки в конфліктній ситуації як: компроміс, «ізолювані» в дане коло увійшли дві студентки, яким характерні такі стилі в конфліктній поведінці, як : пристосування.

З метою перевірки статистичної значимості результатів, нами було використано коефіцієнт лінійної кореляції Пірсона. Було виявлено, що взаємозв'язок між соціометричним статусом студентів в групі та стилем поведінки в конфліктній ситуації значимий, лише в ситуаціях позитивного змісту.

Це свідчить про те, що висунута нами гіпотеза на початку емпіричного дослідження підтверджується частково, адже існує обернений зв'язок між соціальним статусом та їх стилями в конфліктній ситуації.

Список використаних джерел:

1. Ілійчук В. І.. Саморегуляція підлітків у подоланні конфліктної поведінки. Київ: ЛИБІДЬ, 1996. 22 с.
2. Котлова Л.О Психологія конфлікту: курс лекцій : Навчальний посібник.- Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка. 2013.-112с.
3. Макеєв С. О. Соціологія: навчальний посібник. 4- те вид. – К: «Українська енциклопедія», 2008 р. - 344 с.
4. Нагаєв В.М. Конфліктологія: Навчальний посібник. – К.: Центр навчальної літератури, 2004. 198с.

ЕМПАТІЯ ЯК ЧИННИК РОЗВИТКУ ВПЕВНЕНOSTІ У СОБІ У РАНЬОМУ ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ

Марина Петрученко

студентка 4 курсу соціально-
психологічного факультету

Науковий керівник:

доктор психологічних наук,
професор **Л. П. Журавльова**

Впевненість розглядають як комплексну характеристику, яка включає в себе емоційні (страх і тривожність), поведінкові (дефіцит навичок соціальної поведінки) і когнітивні компоненти. Одним з визначень впевненості вважається здатність індивіда висувати вимоги і запити у взаємодії із соціальним оточенням і домагатися їх здійснення. Впевненість у собі розглядається також як властивість особистості, ядром якої є позитивна оцінка індивідом власних навичок і здібностей як достатніх для досягнення значимих для нього цілей і задоволення його потреб.

Емпатія розглядається як емоційна особливість людини, яка грає велику роль у відносинах між людьми, у сприйнятті ними один одного, у встановленні взаєморозуміння між ними, також емпатія в формі співчуття, призводить до актуалізації відносин теплоти, довіри, турботи, відкритості, підтримки на адресу об'єкта емпатії.

За допомогою емпатії особистість точніше може оцінити власну позицію в групі, своє реальне становище в колективі, відчуття задоволення від спілкування, підвищити впевненість у власних діях, здобути повноправність членства в групі, усвідомити ціннісну єдність з нею.

Для отримання емпіричних даних було використано методики : тест на визначення рівня емпатії Л.П. Журавльової, тест-опитувальник впевненості у собі В. Г. Ромека. Вибірку становили 30 осіб раннього юнацького віку (ліцеїсти КЗ “Житомирського обласного ліцею – інтернату для обдарованих дітей” Житомирської обласної ради, м. Житомир) та 30 осіб пізнього юнацького віку (студенти 4 курсів Житомирського державного університету ім. І.Франка). Дослідження проводилося впродовж січня - лютого 2015 року.

За результатами теоретичного аналізу проблеми та проведеного емпіричного дослідження можна зробити такі висновки:

1. Ранній юнацький вік є періодом, в якому розвиваються наступні новоутворення: формується науковий світогляд, відбуваються якісні трансформації в самосвідомості та у виборі ідеалів. (Левітов І.А., Кон І.С. та інші). Специфічними рисами особистості у цьому віковому періоді є завищена емоційність, яка відображується у розвитку почуттів любові й приятельства, високому рівні емпатії. Також одним новоутворенням раннього юнацького віку є почуття особистісної ідентичності, яке появляється в «Я-переживанні» і означає переживання тотожності людини самій собі та розвиток саморозуміння. (Ерик Еріксон)

2. Найважливішими чинниками розвитку впевненості у собі є особливості самосвідомості особистості (Л.С. Виготський, С. Л. Рубінштейн, Г.С. Костюк), та її соціалізації (М.Бугле, Ф.Г.Гіддінгс, Д.Е.Дюргейм, С.Кулі, Т.Парсонс, М.П.Лукашевич, Г.М.Андреева, В.В.Москаленко, Б.Д.Паригін) Особливості самосвідомості особистості розглядається як внутрішній, а соціалізація як зовнішній чинник розвитку впевненості у собі.

3. Емпатія є інтегральною властивістю особистості (Л.П.Журавльова). Достатньо розвинена емпатійність є необхідним елементом особистісної та емоційної зрілості та чинником просоціальної поведінки (О.О. Бодальов, Т.П. Гаврилова, Л.П. Журавльова, Є.П. Ільїн).

За результатами теоретичного аналізу проблеми впевненості у собі, та чинників її розвитку, можна сказати, що на характер перебігу взаємин впливає не лише ситуація, а й наявність певних особистісних рис партнерів. Тому, хто легко піддається впливу, притаманні невпевненість, пасивність, підвищена тривожність, конформність, навіюваність, сенситивність, сором'язливість. В емпатії такої людини переважає емоційна складова. В емпатії впевненої людини гармонійно поєднуються емоційний, когнітивний та поведінковий елементи.

4. За результатами емпіричного дослідження у ранньому юнацькому віці переважна більшість проявляє середній рівень розвитку емпатії. Такі люди характеризуються емоційною чутливістю, уважні й не сприймають надмірних проявів емоцій інших.

Проявляється й низький рівень емпатії. Вони характеризуються обмеженим проявом емоцій, мають труднощі у спілкуванні.

Мало проявляється високий та дуже низький рівень емпатії. Дуже високий рівень емпатії та антиемпатія зовсім не виражені.

За результатами дослідження у пізньому юнацькому віці також переважає прояв середнього рівня розвитку емпатії. Незначна кількість респондентів має низький рівень емпатії. Дуже високий, високий, дуже низький рівні емпатії та антиемпатія не виявлені.

У пізньому юнацькому віці більшість респондентів також проявляють сприяння не на шкоду собі, але їх значно менше ніж у ранньому юнацькому віці. Також у частини досліджуваних проявляється реальне сприяння на шкоду собі, тобто спостерігається більш альтруїстична поведінка, як у ранньому так і у пізньому юнацькому віці.

Менш за все проявляються такі форми емпатії як антиемпатія, співчуття, внутрішнє сприяння. Співпереживання та індиферентність - байдуже споглядання, сприймання емпатогенної ситуації, не мають прояву.

5. За результатами дослідження у ранньому юнацькому віці у більшості респондентів проявляється впевненість. Також проявляється ініціатива у спілкуванні, адже у цьому віці спілкування займає неабияку роль. На найнижчому щаблі знаходиться соціальна сміливість – прояв сміливості у соціальній ситуації, яка також є важливою для особистості раннього юнацького віку.

У пізньому юнацькому віці переважна більшість досліджуваних має вищу впевненість у собі, порівняно з особами раннього юнацького віку. Проте ініціатива у спілкуванні у них менша, порівняно з раннім юнацьким віком. На найнижчому щаблі

знаходиться соціальна сміливість, яка є вищою, порівняно з раннім юнацьким віком.

8. Використовуючи методи математичної статистики (факторний аналіз) можна виділити типи впевненості в залежності від ролі різних форм емпатії. Альтруїстична впевненість - як надання комусь допомоги, котра свідомо не пов'язується із власними егоїстичними інтересами, допомога іншому, що не потребує винагороди, ціною можливих власних втрат. Амбівалентна впевненість – ще її можна назвати ситуативною, тобто поведінка залежить від ситуації. Одного разу людина вчиняє так, а іншого – зовсім інакше. Моделююча впевненість – людина подумки й хоче допомогти, моделює свою поведінку, але не реалізує її, нічого при цьому не робить. Агресивна впевненість – проявляється в агресивній, напористій поведінці. Така людина проявляє антиемпатію до інших, й при цьому вона залишається впевненою.

Проведене дослідження не претендує на вичерпний аналіз усіх аспектів проблеми емпатії як чинника розвитку впевненості у собі.

Список використаних джерел

1. Гаврилова Т. П. Экспериментальное изучение эмпатии у детей младшего и среднего школьного возраста. // Вопросы психологии. 1974. №2. С. 107-114.
2. Журавльова Л.П. Діагностика емпатії та її форм у підлітковому та юнацькому віці /Л.П. Журавльова // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 12 : Психологічні науки: [зб.наук.праць]. – К. : Вид-во НПУ ім. М. П.Драгоманова, 2010. – Вип. 31(55). – С. 154-161.
3. Журавльова Л.П. Психологія емпатії: Монографія / Журавльова Л.П. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2007. – 328с.
4. Каппони В., Новак Т. Как делать все по своему, или Ассертивность – в жизнь. – СПб.: Питер, 1995. – С. 25 -45
5. Кон И.С. Психология ранней юности. - М.: Просвещение, 1989. – С. 45-60.
6. Л.О.Ніколаєв Дослідження проблеми асертивності у вітчизняній та зарубіжній школах психології розвитку // Збірник наукових праць КПНУ імені Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г.С.Костюка АПН України № 9 – С.12-18.
7. Ладанов И.Д., Уразаева В.А. Сборник психологических тестов / Сост. И.Д. Ладанов, В.А. Уразаева – М. : АНХ СССР, 1987.- 60 с.
8. Левитов Н.Д. Психология старшего школьника. - М., 1955. - 214 с.,
9. Лук'яненко Т.Н. Психологічні особливості прояву амбівалентності особистості в ранньому юнацькому віці: дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07 / Тетяна Никифорівна Лук'яненко. — К., 2003. - 230 с.
10. Ромек В.Г. Понятие уверенности в себе в современной социальной психологии.// Психологический вестник РГУ, Выпуск 1, Часть 2, Изд-во РГУ, 1996. Мудрик А.В. Введение в социальную педагогику / А.В.Мудрик. – М.: Институт практической психологии, 1997. – 364 с.

11. Рубинштейн, С. Л. Основы общей психологии / С. Л. Рубинштейн. – СПб., 2004. – 713 с
12. Семиченко В.А. Психология направленности: [учеб.-метод.пособ.] / В.А. Семиченко, А.М. Галус / Центральный ин-т последиплом. педаг. Образован.; Хмельницкий ГПИ; Региональная лабор. соц.-пед. проблем адаптации студентов к условиям обучения в вузе. -Хмельницкий: ХГПИ, 2003 - С.30-45
13. Холл Кэлвин С., Линдсей Гарднер. Теории личности. - М.: "КСП+"/>.
14. Эриксон Э. Идентичность: юность и кризис / Эрик Эриксон; [пер. с англ. А.Д.Андреева и др.]. - М.: Изд. Группа „Прогресс“, 1996.—334 с.
15. Максимець С. М. Вплив емпатійності на соціальну адаптацію майбутніх вчителів. Автореф. ... канд. психол. наук. – Одеса, 2000. – 18 с.
16. Будич Н.Ю. Уверенность в себе как фактор личностного самоопределения: Дисс. ... канд. психол. наук/ Н.Ю. Будич –Хабаровск, 2005. – 154 с.
17. RATHUS, S.A. A 30-item schedule for assessing assertive behavior. \Behavior Therapy, 4, 1973, p. 398 - 406.
18. Альберти Р.Е., Эммонс М.Л. Умейте постоять за себя. Ключ к суверенному поведению /Р.Е. Альберти, М. Л. Эммонс. – М., 2005. – 30с
19. Юсупов И. М. Психология эмпатии (Теоретические и прикладные аспекты): Дис. д-ра. психол. наук. С.-Пб. Гос. Ун-т. СПб., 1995. - 252 с.

СУПЕРЕЧНОСТІ МІЖ ДЕКЛАРОВАНИМИ ЦІННОСТЯМИ ТА РЕАЛЬНОЮ ПОВЕДІНКОЮ СТУДЕНТІВ ГУМАНІТАРНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

Елеонора Попп

студентка 4 курсу соціально-психологічного факультету

Науковий керівник:

кандидат психологічних наук, доцент **О. В. Мазяр**

На базі Житомирського державного університету імені Івана Франка проведено дослідження, метою якого є вивчення відмінностей між декларованими цінностями та реальною поведінкою студентів гуманітарних спеціальностей.

Дослідження відбувалося в два етапи:

1. Опитування студентів на предмет виявлення декларованих цінностей, пов'язаних із волонтерською діяльністю.
2. Проведення експерименту, який включав перевірку реальної поведінки студентів на основі попередньо проведеного опитування.

У дослідженні прийняли участь понад 80 студентів (4 академічні групи). На кожну з груп під час безпосереднього прохання прийняти участь у волонтерській діяльності впливали чотири умови:

1. Захід проходитиме під час пар; без наявності ЗМІ під час заходу;
  2. Захід проходитиме після пар; з наявністю ЗМІ під час заходу;
  3. Захід проходитиме під час пар; з наявністю ЗМІ під час заходу;
  4. Захід проходитиме після пар; без наявності ЗМІ під час заходу.
- Результати виявилися наступними:

	Досліджувана група № 1 (під час пар; без ЗМІ)	Досліджувана група №2 (після пар; зі ЗМІ)	Досліджувана група №3 (під час пар; зі ЗМІ)	Досліджувана група №4 (після пар; без ЗМІ)
К-ть студентів, які потенційно погодилися б допомогти	67%	53,6%	57%	64,3%
К-ть студентів, які реально погодилися допомогти	32%	19%	18%	28%

Отже, можна побачити чітку тенденцію до зниження бажаючих надати реальну допомогу порівняно з результатами попереднього опитування респондентів. Найбільша кількість суперечностей між реальною поведінкою та декларованими цінностями спостерігається за умов наявності широкого громадського висвітлення – присутності ЗМІ під час заходу; найменша кількість суперечностей – за умов відсутності ЗМІ під час заходу.

ДОСЛІДЖЕННЯ Я – ОБРАЗУ КОРИСТУВАЧІВ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ

Рибачук Юлія
студентка 2 курсу
соціально – психологічного
факультету

Науковий керівник
асистент кафедри соціальної
та практичної психології
Ю.Ю. Дем'янчук

На сьогоднішній день проблема Я – Образу у соціальних мережах є досить актуальною, бо майже вся молодь є користувачами і проводить там майже увесь свій вільний час. За допомогою соціальних мереж особистість має колосальну можливість проявляти себе, презентувати свої таланти та здібності, поділитися власним досвідом. Тому, перед нами постала ціль

дослідити типологічні особливості «Я – образу» користувачів соціальних мереж

З метою дослідження особливостей образу – Я користувачів соціальних мереж ми використовували модифікацію методики вивчення динаміки здібностей О.Л. Музики. Дослідження складалося з III етапів. На першому етапі досліджувалася основні сфери та вміння користувачів соціальних мереж. Другий етап мав на меті аналізу основних особистісних якостей необхідних для успішної самореалізації. Метою третього етапу було визначення «особистісних зразків».

Аналізуючи результатами дослідження ми виділили шість основних типів образу-Я користувачів соціальних мереж (див. рис.1).

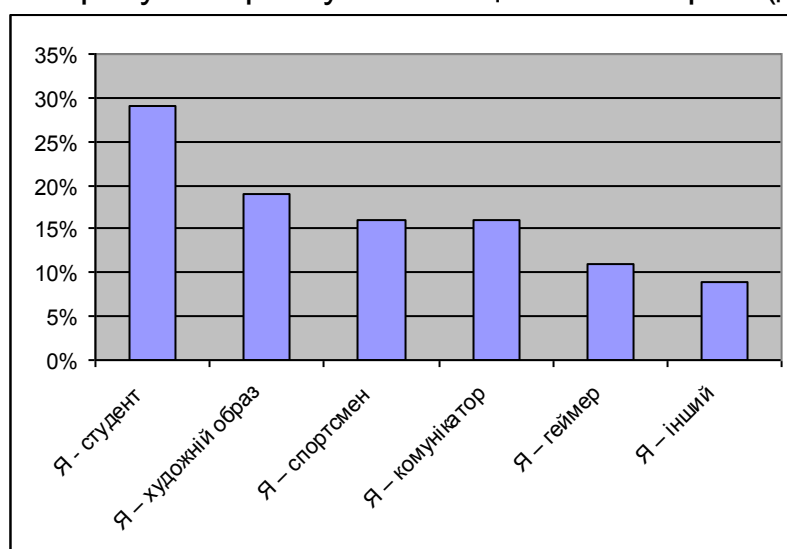

Рис.1 Типологія Я-образів користувачів соціальних мереж

З першим типом **«Я - студент»** ідентифікує себе 29% користувачів соціальних мереж. При цьому цей образ характеризується альтруїстичними схильностями. Тобто, «Я - Студент» здебільшого використовує соціальні мережі з ціллю «надання порад», «передача інформації», при цьому є наполегливими, зосередженими і спокійними.

До типу **«Я – художній образ»** схиляється 19% досліджуваних, більшість з них користувачі жіночої статті. Такий тип орієнтований на розповсюдження власний здобутків у образотворчій діяльності: «малювання»/«писання картин», «прози»/«поезії» При цьому такі досліджувані презентують себе як врівноважені, натхнені, творчі, зацікавлені, духовно вільні, романтичні.

Типи **«Я – спортсмен»** та **«Я – комунікатор»** притаманні 16% респондентів. Користувачі-комунікатори у мережах відстоюють власну позицію в процесі обговорення «своїх досягнень», «цікавої

інформації». Деякі з них використовують цей ресурс виключно для спілкування з близькими людьми, які знаходяться на відстані. При цьому вони відчують себе вільними, справжніми, розсудливими; добрими, люб'язними, романтичними, веселими, життєрадісними. В свою чергу користувачі-спортсмени діляться власними «спортивними фішками» і досягненнями. Представники образу «Я – спортсмен» є людьми наполегливими, зосередженими, впевненими, енергійні, винахідливі, витривалими.

«Я – геймер» є характерним чоловічій статті і складає 11% досліджуваних. За допомогою ігор вони намагаються проявити себе, показати, що вони чогось варті. Представники образу «Я – геймер» є врівноваженими, наполегливими, врівноваженими, жорсткими у висловленнях.

Тип **«Я – інший»** включає образи «українця», «соціопата», «дон жуана», «боягуза» та інші (9% користувачів). Образ **«українця»** ілюструється проукраїнською позицією, патріотизмом, захисником вітчизни. Такі користувачі люблять виставляти українські пісні, українські традиційні фотографії, залишає на сторінці цікаві українські фразеологізми – пропагувати українську культуру. Образ **«соціопата»** характеризується, як протидія усім іншим. Така людина не презентує себе, не показує фотографій, не залишає пости. Таким користувачам характерні відчуття замкнутості, низька активність, невпевненість у собі.

Узагальнюючі вище сказане, соціальні мережі є додатковим ресурсом, що дає можливість проявляти себе через творчість, спортивні ідеї, інформаційну діяльність, комунікативні здібності, тощо.

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК САМООЦІНКИ ТРИВОЖНОСТІ ТА РІВНЯ ЕМОЦІЙНОГО ВИГОРЯННЯ ЮНАКІВ (НА ПРИКЛАДІ СТУДЕНТІВ ПЕРШОГО КУРСУ НАПРЯМУ ПІДГОТОВКИ «ПСИХОЛОГІЯ»)

Катерина Рижак
студентка 2 курсу соціально-
психологічного факультету

Науковий керівник:
кандидат психологічних
наук, доцент **І. С. Загурська**

Самооцінка вивчається як частина самосвідомості особистості, як продукт її розвитку, що породжується всією життєдіяльністю людини. Проблема становлення самооцінки та самосвідомості як її компонента розглядалися в роботах Б.Г. Ананьєва, Л.І.Божович,

Л.С.Виготського, О.М. Леонтьєва, С.Л. Рубінштейна. Чільне місце у вітчизняній і зарубіжній літературі займає аналіз проблеми тривожності. Наприклад, З. Фройд та К. Хорні одностайно стверджували, що тривога це розпливчате побоювання, і головна відмінність страху від тривоги полягає в тому, що страх є реакцією на конкретну небезпеку, в той час як об'єктом тривоги є небезпека неконкретна, «невизначена». Особливістю тривоги є відчуття невпевненості і безпорадності перед лицем небезпеки. Загалом тривожність можна розглядати як психологічне явище; індивідуальну психологічну особливість особистості, схильність людини до переживання тривоги; стан підвищеного занепокоєння.

Актуальним є питання взаємозв'язку самооцінки тривожності та емоційного вигоряння. Емоційне вигоряння визначається як комплекс особливих психічних проблем, що виникають у людини у зв'язку з їх професійною діяльністю. Емоційне вигоряння є загрозою здоров'ю, збільшує вірогідність суїциду.

Дослідження самооцінки тривожності юнаків проводилося за допомогою методики «Діагностика самооцінки тривожності Ч.Д. Спілбергера, Ю.Л. Ханіна». Рівень емоційного вигоряння досліджувався за допомогою методики діагностики рівня емоційного вигоряння В.В. Бойка. Дослідження проводилося впродовж 2014-2015 навчального року в Житомирському державному університеті імені Івана Франка м. Житомира. Загальна вибірка складала 30 осіб – студентів 1 курсу соціально-психологічного факультету напряму підготовки «Психологія».

За результатами теоретичного аналізу проблеми самооцінки тривожності та рівнів емоційного вигоряння в юнацькому віці, а також проведеного дослідження можна зробити такі висновки:

1. Юність – надзвичайно важливий період у житті людини. Саме в юності відбувається становлення людини як особистості, коли молода людина, пройшовши складний шлях ідентифікації з іншими людьми, перейняла від них соціально значущі властивості особистості, здатність до співпереживання тощо. Юнацький вік є тим періодом, коли підвищується ймовірність прояву тривожності та емоційного вигоряння.

2. Проблема емоційного вигоряння в наш час є досить актуальною. У сучасному житті навчальна діяльність через перенасиченість її стресогенними факторами вимагає від студентів потужних резервів самовпорядкування і саме тому, як свідчить низка наукових досліджень (Л.І. Даниленко, Л. М. Карамушка, В.О. Орел, О.С. Старченкова). В.В. Бойко розглядає емоційне вигоряння як

професійну деформацію особистості, яка виникає під впливом низки чинників – зовнішніх та внутрішніх.

3. На основі аналізу результатів дослідження самооцінки тривожності можна зробити такі висновки: низький рівень тривожності (до 30 балів): ситуативна тривожність спостерігається у 3 студентів, особистісна тривожність у 3 студентів; середній рівень тривожності (31-45 балів): ситуативна тривожність спостерігається в 13-студентів, а особистісна тривожність у 15-ти студентів; високий рівень тривожності (46 і більше): ситуативна діагностується у 13 студентів, а особистісна у 13 студентів.

4. Результати дослідження емоційного вигоряння за методикою В.В. Бойка показали, що у досліджуваних переважно спостерігаються сформовані симптоми у фазі «Резистанція». Отже, у 17 досліджуваних емоційне вигоряння знаходиться у процесі формування, а саме у фазі «Резистенція». Варто зауважити, що фаза «Напруження» сформована лише у 12 студентів, а фаза «Виснаження» у 11 студентів. Отже, для таких студентів дуже важливим є застосування методів профілактики емоційного вигоряння, яка буде спрямована на усунення та недопущення вищенаведених проявів емоційного вигоряння.

Аналіз взаємозв'язку між самооцінкою тривожності та рівнями емоційного вигоряння показав наявність тісного зв'язку між ситуативною тривожністю та фазою «Виснаження» ($\rho=0,75$); між особистісною тривожністю та фазою «Резистенція» ($\rho=0,6$). Помірний зв'язок виявлено між ситуативною тривожністю та фазою «Резистенція» ($\rho=0,4$); між особистісною тривожністю та фазою «Виснаження» ($\rho=0,4$).

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів досліджуваної проблеми. Подальшого вивчення потребують методи та шляхи профілактики й зниження проявів тривожності та емоційного вигоряння у студентів першого курсу.

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ЕМОЦІЙНИХ СТАНІВ МОЛОДИХ МАТЕРІВ З РІЗНИМ СОЦІАЛЬНИМ СТАТУСОМ

Ірина Роїк

студентка 4 курсу соціально-психологічного факультету

Науковий керівник:

кандидат психологічних наук,
доцент **К.П. Гавриловська**

Проблема емоційних станів молодих матерів є досить актуальною в наш час.

Емоційні стани та форми їх виявлення детермінуються здебільшого соціальними чинниками, але, з'ясовуючи природу їх виникнення, не можна ігнорувати й деякі природжені особливості людини. Багатство емоційних станів виявляється у різних формах. Настрій людини може бути позитивним, що виявляється у її бадьорості й високому тонусі, та негативним, який пригнічує, демобілізує, спричиняє пасивність особистості [2].

В структурі особистості ступінь представленості окремих видів емоцій може мати велику кількість додаткових відтінків, форм прояву, може бути індивідуальною.

Дослідженням проблеми емоційного стану молодих матерів займалась Г.Г. Філіпова [3, 4], В.П. Кравець, О. Ісупова, І.В.Гребенников, С.В.Скутньова, Е.А.Абрамова [1], В.В.Бойко та ін.

Для вивчення емоційних станів молодих матерів з різним соціальним статусом ми використали метод вільних асоціацій.

Вибірку формували 60 молодих матерів, віком від 18 – 28 років. Досліджуванам пропонувалось назвати до 10 асоціацій на словостимул «сім'я». Обробка здійснювалась з допомогою факторного аналізу, з подальшою реконструкцією семантичних просторів у вигляді семантичних полів.

Результати дослідження показали.

- Матері з соціальним статусом «заміжня» зазначають тільки позитивні емоційні стани такі як радість, щастя любов, кохання та інші. Це означає, що жінка в офіційному шлюбі щаслива, сімейне життя приносить їй радість. Офіційне оформлення відносин додає впевненості у спільному сімейному майбутньому.
- Молоді матері, які проживають у цивільному шлюбі в більшості випадків зазначають позитивні емоційні стани (радість, емоційне піднесення, щастя, любов), дуже рідко можна спостерігати негативізм у сімейних відносинах даного типу (тривога та страх). Негативні емоції можна пояснити тим, що жінка хвилюється за майбутнє своєї сім'ї.

- Молоді матері з соціальним статусом «розлучені» описують сім'ю за допомогою слів, що насичені негативізмом відносно колишнього чоловіка та причин розлучення (розпач, гнів, розчарування, зрада та ін.). Проте з приводу дітей фіксуються в даному випадку тільки позитивні емоції (любов до дитини, щастя, турбота про дитину та ін.).
- Матері-одиначки задоволені своїм сімейним становищем. Переважають позитивні емоційні стани (радість, щастя, любов до дитини, впевненість в собі та у власних силах), рідко зустрічаються негативізм, який пов'язаний з переживаннями за добробут своєї маленької сім'ї.

Емоційні стани матерів, які стали вдовами, насичені певним сумом за життям тим, коли був чоловік. Проте ці жінки не втрачають надій на щасливе майбутнє для своїх дітей. Позитивні емоційні стани пов'язані щасливим життям зі ще живим чоловіком (кохання, щастя любов), негативні емоційні стани пов'язані зі втратою коханого чоловіка та люблячого батька.

Таким чином, молоді матері з різними соціальними статусами мають, насамперед, різні матеріальні статки, соціальні ситуації розвитку сімейних відносин та правила сімейного побуту. Незалежно від соціального статусу молоді матері є певною мірою щасливими, проте наявні проблеми та спогади пов'язані з проблемами в минулому, кожен переживає по-своєму. Великою радістю для всіх матерів є їхні діти, а на другий план відходять чоловіки.

Список використаних джерел:

1. Абрамова Е.А. Исследование возможности адаптации матерей-подростков в современных условиях.
2. Изард К. Эмоции человека. – М.: МГУ, 1980.
3. Филиппова Г.Г. Материнство: сравнительно-психологический подход // Психологический журнал, 1999.– Т.20.–№ 5.–С.81-88.
4. Філіппова Г.Г. Материнство і основні аспекти його дослідження в психології // Питання України.-2001 .- № 2.-с.22-37.
5. Філіппова Г.Г. Порівняльно-психологічний підхід / / Психологічний журнал.- 1999 .- № 5.-с.81-88.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СПРИЙМАННЯ ОБРАЗУ УСПІШНОГО ПСИХОЛОГА

Євгенія Рудь

студентка 3 курсу соціально-
психологічного факультету

Науковий керівник:

кандидат психологічних
наук, доцент **І. С. Загурська**

Проблема професійного самовизначення майбутніх психологів займає чільне місце серед досліджень у вітчизняній (Л.С. Виготський, Л.І. Божович, Є.І. Головаха, І.С. Кон, О.М. Леонтьєв) та зарубіжній (Р.Бернс, Д. Майерс) психології. Актуальним є аналіз образу успішного психолога у свідомості студентів психологічних спеціальностей, вивчення структури образу залежно від академічної успішності та гендерних відмінностей.

Дослідження особливостей сприймання образу успішного психолога студентами-психологами 4 курсу проводилось в межах індивідуально-орієнтованого підходу до вивчення особистості за допомогою факторної стратегії. Дослідження проводилося впродовж 2013-2014 навчального року в Житомирському державному університеті імені Івана Франка. Загальна вибірка складала 22 особи – студентів 4 курсу спеціальності «Психологія».

За результатами теоретичного аналізу проблеми та проведеного дослідження можна зробити такі висновки:

1. Аналіз гендерних відмінностей сприймання образу успішного психолога показав, що досліджувані чоловічої статі більш схильні вбачати в образі успішного психолога риси, які пов'язані із діяльнісними характеристиками («наполегливість», «цілеспрямованість», «освіченість», «конгруентність»). Досліджувані жіночої статі передусім виділяють важливість моральнісної сторони професійної діяльності («емпатійність», «хороший слухач та співрозмовник», «відвертість»).

2. Встановлено, що образ успішного психолога в уявленні студентів як із високим, так із низьким рівнем академічної успішності переважно складається із конструктів моральнісного змісту («щирість», «відвертість», «терплячість», «взаємодопомога»). Брак діяльнісних конструктів можна пояснити відсутністю реального досвіду професійної діяльності студентів.

Проведене дослідження довело можливість застосування психосемантичних методів для дослідження психологічних особливостей сприймання образу успішного психолога та має перспективи у напрямку аналізу змістового наповнення конструктів.

КОМПЛЕКСНЕ ВИВЧЕННЯ ОСОБИСТОСТІ ПРАВОПОРУШНИКА ЯК УМОВА ПЛАНОМІРНОГО ПЕРЕВИХОВНОГО ВПЛИВУ

Ніна Рясенчук

студентка 4 курсу соціально-
психологічного факультету

Науковий керівник:

старший викладач
Л.М. Фальковська

Актуальність дослідження полягає у тому, що складні умови розвитку нашого суспільства та стан кримінальної ситуації потребують максимальної активізації та модернізації діяльності правоохоронних органів, пошуку нових методів, засобів для ефективної оперативно-розшукової, слідчої, експертної та судової діяльності, що зрештою зобов'язує застосування новітніх інформаційних технологій та здобутків сучасної криміналістичної науки. Одним з таких інноваційних методів є метод профайлінгу.

Метод профайлінгу в криміналістиці має ще одну назву - слідчий аналіз злочину - спроба побудови гіпотези щодо особистості злочинця на основі аналізу місця злочину, інформації про жертву і знання деталей раніше скоєних злочинів, по суті - це являється формою ретрокласифікації чи класифікації, яка стосується вже скоєного злочину[1]. До методологічних основ профайлінгу можна віднести дослідження П.Екмана, І.Фрізена, К.Шерера, М.Цукермана, В.А.Лабунської, О.Фрай, Д.Дуглас, К.Манн, Д.Россмо, Д.Кантера, Р.Ресслера.

Дослідження складалось з двох основних частин: вивчення свідомості правопорушників (представлення образу «права» у свідомості правопорушників та визначення оціночного ставлення до права) та власне побудова профілів правопорушників на основі результатів дослідження отриманих в ході психологічної діагностики, інструментарієм якої були психологічні методики, які використовуються у роботі з правопорушниками у пенітенціарних установах з метою визначення психологічних особливостей особистості правопорушників (опитувальник FPI (Jochen Fahrenberg, Rainer Hampel, Herbert Selg), опитувальник рівня агресивності Басса-Дарки, опитувальник РНП І.Б.Ласко, Б.І.Тонконогий). У дослідженні приймали участь 10 правопорушників віком від (20-35 років), які стоять на обліку за ККУ про адміністративні правопорушення зокрема по статтям 296 (Хуліганство), 190 (Шахрайство), 214 (Вандалізм), 178 (Розпивання спиртних напоїв у громадських місцях та поява у громадських місцях у п'яному вигляді), 194 (Умисне знищення та пошкодження майна), 173 (Дрібне хуліганство), 173 (Насильство в сім'ї), 176 (Виготовлення, зберігання самогону та

апаратів для його виготовлення). Дослідження є анонімним, тому з деонтологічних міркувань кожному досліджуваному присвоювався шифр (A1 A2 A3 ...).

В результаті психосемантичного дослідження ми отримали результати, які свідчать про те, що у свідомості правопорушників образ «права» представлений у світлі сучасних політичних подій, які відбуваються у країні, характерним є те, що не має явно вираженої спотвореності свідомості, оскільки чітко було встановлено взаємозв'язки між позитивними пріоритетними цінностями, які асоціюються у свідомості правопорушників із свободою волевиявлення та прагненням відповідної легітимної реалізації закону і права та відкритим засудженням проблемних моментів у сфері гарантування та представництва права і закону. Також за результатами одномірного шкалювання та застосування факторного аналізу в оцінці результатів було визначено, що в основу уявлень про «право» у правопорушників покладені такі категорії як от: «влада», «порядок», «свобода», «безправ'я», «війна». Якщо виділити найбільш значимий фактор за кількістю відсотків які він складає у дисперсії то такими є «влада» 30,84 %, та крайнім найменшим є «війна» 9,85 %. То можна помітити, що найбільш наближеними до першого є фактори «порядок» і «свобода», а останнього «безправ'я», отже можна припустити, що у свідомості правопорушників дані фактори пов'язуються також причинно наслідковими зв'язками тобто, влада, яка позиціонує порядок веде, до свободи, а безправ'я веде до війни. Тобто у свідомості правопорушників найбільш значимими у представлені якісного оціночного ставлення образу права є категорії «влада» і «порядок».

Реконструкція профілів двох досліджуваних A1 (чоловік, 20 років) та A8 (чоловік 31 рік) дала можливість нам визначити, що у досліджуваних наявні проблемні моменти у таких сферах: емоційна, міжособистісні стосунки, діяльність. Для обох досліджуваних характерні емоційна нестабільність, яка проявляється у тягісних внутрішніх переживаннях, схильності до агресії, інтровертованості, невпевненості у собі та конфліктності і як наслідок проблематичність у міжособистісному спілкуванні. Тобто враховуючи вище зазначене можна припустити, що у житті досліджуваних є ряд негативних факторів, які можуть бути пов'язані як з оточуючими так із усвідомленням неможливості реалізації власних бажань. Щодо міжособистісних стосунків, то для досліджуваних актуальна позиція усамітнення та тяжіння до самотності, проте у першому випадку для досліджуваного A1 на противагу цього наявне внутрішнє прагнення до спілкування, відмічається товарииськість, як особистісна якість,

натомість для іншого А8 характерним є будь-яке уникнення спілкування з оточуючими, будь-які соціальні контакти породжують болісні переживання. Знову ж таки сама ситуація отримання покарання та позбавлення волі формує певне стереотипне уявлення про правопорушників, часом накладаючи негативне «клеймо» з яким людині навіть після проходження терміну покарання важко встановлювати будь-які соціальні контакти, звідси можливо і виникає поява таких тенденцій як «самотність» та «ізоляція». Для першого досліджуваного характерна - самотність, а для другого яскраво виражена ізоляція.

Необхідно сформулювати для правопорушників, які чи то перебувають на обліку чи звільнились після закінчення терміну покарань оптимальні умови для ресоціалізації. Довірливі відносини, віра у людину у можливість її перевиховання та можливість залучення до суспільно-корисної праці можливість мати роботу, реалізовувати свій внутрішній потенціал - все це може знівелювати або попередити появу даних негативних тенденцій.

Список використаних джерел:

1. Бартол К. Психологія протиправної поведінки. - СПб.:прайм-ЄВРОЗНАК.- 2004.-С.11-14.
2. Богомолова С., Образцов В. "Психологічні профілі" на службі США. // Записки криміналістів 1994. Вип.4. С.300.
3. Дмітрієв Ю.А. Пенітенціарна психологія/ Глава 4. Програми і методи вивчення особистості і середовища засуджених. / Ю.А.Дмітрієв, Б.Б. Казак. - Ростов н/Д: Фенікс,2007. - С.15-16.
4. Bersoff Donald M., Ogloff James R. P., Tomkins Alan J. Education and training in psychology and law/criminal justice: Historical foundations,present structures, and future developments // Criminal Justice and Behavior. – 1996. – Vol. 23. – P. 200–235.

**ВПЛИВ СИСТЕМИ ПОЦІНУВАНЬ НАВЧАЛЬНИХ УСПІХІВ НА
РІВЕНЬ ДОМАГАНЬ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В ІНКЛЮЗИВНИХ
КЛАСАХ**

Тетяна Савчук
студентка V курсу
соціально-психологічного факультету

Науковий керівник:
кандидат психологічних наук,
доцент **І.М.Тичина**

Інклюзія молодших школярів з особливостями психофізичного розвитку в загальноосвітні класи стала моделлю, якій надається

перевага в сучасних умовах розвитку української освіти. Внаслідок накопичених наукових досліджень очевиднішою стає користь інклюзивної освіти для школярів [1].

Важливим структуроутворюючим компонентом у розвитку особистості є рівень домагань – характеристика, яка формується під впливом уявлень людини про свої можливості. За В.С. Мерліном від рівня домагань залежить легкість або складність пристосування особистості до нової діяльності.

Важливу роль у формуванні рівня домагань особистості мають поцінування [2]. Поцінування навчальних успіхів дітей з інвалідністю в умовах інклюзивної освіти, відіграють вагомую роль. Адже в основу інклюзивної освіти покладена ідеологія, яка виключає будь-яку дискримінацію таких дітей та спрямована на забезпечення однакового ставлення до всіх. Грамотно організоване поцінування дозволяє таким дітям почувати себе рівноправними та значими в суспільстві.

Метою нашого дослідження було дослідити особливості впливу системи поцінувань навчальних успіхів на рівень домагань молодших школярів в інклюзивних класах. Нами було проведене експериментальне дослідження, яке включало в себе декілька етапів. На першому етапі нашої роботи ми вимірювали рівень домагань молодших школярів в інклюзивних класах за допомогою методики «Моторна проба Й. Шварцландера» та методики «Вимірювання мотивації до уникнення невдач» Т. Елерса.

На другому етапі ми сформували три експериментальні групи. В першій експериментальній групі під час уроків здійснювався експериментальний вплив за допомогою вербальних та невербальних поцінувань. В другій експериментальній групі здійснювався лише вплив вербальної системи поцінувань та в третій експериментальній групі здійснювався вплив лише невербальної системи поцінувань.

Результати дослідження показали, що найбільший вплив на рівень домагань дітей в інклюзивних класах має система поєднання вербальних та невербальних поцінувань. Використовувалися такі вербальні поцінування: *записи в зошиті «молодець»*; *словесні форми похвали, такі як, «як ти гарно постарався», «який ти молодець», «погляньте як гарно написано, намальовано, зроблено»*; *вручення медалей, значків, фішок, призів, грамот за активність на уроках (в навчанні)*). Були використані такі невербальні форми поцінування (*посмішка, обійми з дитиною, тримання за руку, погладжування по голівці*).

З'ясовано, що у дітей з особливими потребами рівень домагань більшою мірою залежить від вербальних способів поцінувань. Цим дітям достатньо такого способу підкріплення, щоб відбулись зміни в рівні домагань. Помічено, що зміна рівня домагань здорових учнів відбувається у більшій мірі лише при одночасному впливі вербальних та невербальних поцінувань.

Цікаво, що лише невербальні способи поцінування (*посмішка, обійми з дитиною, тримання за руку, погладження по голівці*) майже не мають жодного впливу на рівень домагань молодших школярів. Тобто невербальні способи поцінування без підкріплення вербальними засобами не змінюють рівень домагань дітей з вадами розвитку та їх здорових однолітків.

На основі порівняльного аналізу можна зробити висновок, що у дітей, які мають вади розвитку, рівень домагань більшою мірою залежить від вербального поцінування. Рівень здорових учнів в інклюзивних класах залежить від поєднання вербального та невербального поцінування. Перспективами подальших досліджень є розширення вибірки та використання додаткових методів для глибшого аналізу проблеми.

Список використаних джерел

1. Інклюзивна освіта. Підтримка розмаїття у класі : практ. посіб. / Тім Лорман, Джоан Деппелер, Девід Харві; пер. з англ. – К. : СПДФО І. С. Парашин, 2010.
2. Мерлин, В.С. Психология индивидуальности / В.С.Мерлин. – М.: МПСИ, 2005 – 544 с.
3. Ян Стюарт, Вэнн Джойнс Современный транзактный анализ // Социально-психологический центр. – Санкт-Петербург, 1996. – 183.

ПОНЯТТЯ СІМ'Ї. ХАРАКТЕРИСТИКА ПОНЯТТЯ «ЗАДОВОЛЕНІСТЬ ШЛЮБОМ»

Тетяна Саух

студентка 3 курсу соціально-
психологічного факультету

Науковий керівник:

кандидат психологічних
наук, доцент **Л. О. Котлова**

Сім'я є невід'ємною складовою нашої дійсності. На різних етапах розвитку суспільства вчені-психологи намагалися дослідити особливості взаємодії індивідів у складному соціально-психологічному утворенні – сім'ї.

Досліджувати сутність поняття сім'я варто почати з його тлумачення (табл.1), оскільки багато науковців не погоджуються з певним одно направленими визначенням, а натомість пропонують своє розуміння.

Таблиця 1

Поняття “сім'я” в літературних джерелах

№	Автор	Визначення
1	Орбан-Лембрик Л. Е.	Соціальна психологія розглядає сім'ю як малу соціальну групу і як соціальний інститут з конкретною системою відносин між батьками, дітьми і батьками, між дітьми [7, с.399].
2	Кравченко А.И.	Сім'я – це заснована на шлюбі або кровній спорідненості мала група, члени якої пов'язані спільністю побуту, взаємною допомогою, моральною та правовою відповідальністю [6, с.107].
3	Эйдемиллер Э.Г., Юстицкис В.Э.	Сім'я — соціальна група, яка складається з чоловіка та жінки, які зазвичай перебувають у шлюбі, їхніх дітей та інших осіб, поєднаних родинними зв'язками з подружжям, кровних родичів, і здійснює свою життєдіяльність на основі спільного економічного, побутового, морально-психологічного укладу, взаємної відповідальності, виховання дітей [5, с.37].
4	Дружинин В. Н.	Сім'я - це структура, що складається з відносин: домінування-підпорядкування (влади), відповідальності і, додам, емоційної близькості [4, с.5].
5	Шнейдер Л. Б.	Сім'я – це спільність, де за подружжям відповідно до їх статі закріплені певні ролі - дружина виконує роль матері і господині, чоловік в основному відповідальний за матеріальне забезпечення і сексуальні відносини [8, с.142].
6	Дворецька Г. В	Сім'я — головний осередок суспільства. Вона відіграє надзвичайну роль у його життєдіяльності — через фізичну й соціокультурну зміну поколінь забезпечує можливість існування суспільства. У сім'ї створюється найбільше суспільне багатство — людина. Тут вона народжується і формується як особистість. Отже, сім'я — це ніби проміжний стан між суспільством та індивідом [3, с.272].
7	Бондарчук О.І.	Сім'я є малою соціальною групою людей, що заснована на шлюбі та(чи) кровній спорідненості і функціонує на основі спільного побуту, матеріальної і моральної взаємодопомоги [2, с.4].

Аналізуючи визначення різних авторів можна сказати, що науковці є не одноставними при визначенні сутності категорії сім'я. На нашу думку найбільш доцільним буде виділення трьох підходів до визначення сім'ї, а саме: сім'я є малою соціальною групою та

інститутом; сім'я це спільність, за членами якої закріплені конкретні соціально-психологічні ролі; сім'я має в своїй основі двох індивідів – чоловіка та жінку поєднаних родинними зв'язками з подружжям, кровних родичів, і здійснює свою життєдіяльність на основі спільного економічного, побутового, морально-психологічного укладу, взаємної відповідальності, виховання дітей.

Проведений нами аналіз літературних джерел показує, що ще недостатньо розроблені питання, що мають безпосереднє відношення до задоволеності шлюбу. Частіше за все задоволеність шлюбом визначають як характеристику «суб'єктивної оцінки кожним з подружжя характеру їхніх стосунків» [1, с.12].

Під час проведення дослідження наукових джерел було встановлено, що нездійснення рольових та соціальних очікувань у шлюбі може бути одним з факторів, що впливають на задоволеність шлюбом. Часто рольові очікування та особисті бажання не задовольняються через слабку пізнаність особами один одного. Даний фактор задоволеності шлюбом може нівелюватися тривалістю перед шлюбного періоду. Окрім фактору тривалості дошлюбних відносин, існують такі фактори як: задоволення особистісних потреб (потреби в емоційній прихильності, індивідуальної статевої любові, потреби у продовженні роду, організації побуту і дозвілля, моральної та емоційної підтримки, шлюб організовує, стабілізує, соціально санкціонує задоволення цих потреб); подружжя сумісність; рольові очікування та інші фактори.

Список використаних джерел:

1. Альошина Ю.Є. Задоволеність шлюбом і взаємне сприйняття подружніх парах з різним стажем спільного життя / Ю.Є. Альошина // Вісник МГУ. Серія 14. Психологія. - 1987. - № 2. - С.10-16.
2. Бондарчук О.І. Психологія сім'ї [Текст] : курс лекцій / О. І. Бондарчук ; МАУП. - Київ : МАУП, 2001. - 96 с. ; 21 см. - ISBN 966-608-097-4 (в м. обкл.)
3. Дворецька, Г. В. Соціологія [Текст] : навч. посібник / Г.В. Дворецька. - 2-е вид., перероб. і доп. - К. : КНЕУ, 2002. - 472 с. - ISBN 966-574-320-1
4. Дружинин В. Н. Психология семьи [Текст] / В. Н. Дружинин. - 3-е изд. - СПб. : Питер, 2006. - 176 с. - ISBN 5-469-00131-8
5. Эйдемиллер Э.Г. Психология и психотерапия семьи [Текст] : монография / Э. Г. Эйдемиллер, В. Э. Юстицкис. - 4-е изд., перераб. и доп. - СПб. : Питер, 2008. - 672 с. - (Мастера психологии). - Библиогр.: с. 633-663. - ISBN 978-5-91180-838-9
6. Кравченко А.И. Социология [Текст] : Учебник для вузов / А.И. Кравченко. — М.; Академический Проект, 2001. — 2-е изд., перераб. и доп. — 508 с.
7. Орбан-Лембрик Л. Е. Соціальна психологія [Текст] : посібник / Л. Е. Орбан-Лембрик. - К. : Академвидав, 2003. - 446 с.: рис., табл. - (Серія "Альма-матер"). - Бібліогр.: с. 426-431. - ISBN 966-8226-12-7

8. Шнейдер Л. Б. Психология семейных отношений [Текст]. Курс лекций/ Л. Б.Шнейдер. — М.: Апрель-Пресс, Изд-во ЭКСМО-Пресс, 2000. — 512 с. (Серия «Кафедра психологии»).

ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ МЕДИЧНОГО ПЕРСОНАЛУ ДО ВИКОНАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Семенюк Юлія

студентка 2 курсу соціально-психологічного факультету

Науковий керівник:

асистент кафедри соціальної та практичної психології

О. В. Журавська

В основу дослідження покладено припущення про те, що рівень психологічної готовності медперсоналу до виконання професійної діяльності залежить від професійного досвіду фахівця медичної сфери.

Методологічною основою дослідження психологічної готовності медичного персоналу до виконання професійної діяльності стали роботи М. І. Дьяченка і Л. А. Кандибовича, К. Бюлера, Р. Джорджа, Т. Крістіані та К. Роджерса.

Метою нашого дослідження було дослідити особливості характеру та рівень психологічної готовності медперсоналу до виконання професійної діяльності.

Для досягнення поставленої мети, нами було проведене комплексне дослідження, яке включало в себе кілька етапів. На початку роботи ми досліджували особливості характеру за допомогою Теста - опитувальника Г. Шмішека, К. Леонгарда. Методика Акцентуації характеру і темпераменту особистості.

Загальна вибірка складала 3 групи по 10 чоловік: 1 група – студенти-випускники, не працюють, від 17 до 18 років, середній вік - 17.8; 2 група – молоді спеціалісти, працюють близько року, від 18 до 20 років, середній вік – 19.6; 3 група – медичні працівники, працюють близько 3 років, від 20 до 22 років, середній вік - 21.3).

Спільною виділеною характеристикою досліджуваних трьох груп є ефективність та екзальтованість (в 3 групі емотивність і лабільність, що є спорідненими екзальтованому, але проявляються в межах норми).

В дослідженні нам вдалося виявити, що основна акцентуація характеру, яка підштовхнула досліджуваних до вибору професії – це екзальтованість, що пробудила цікавість до дослідження природи, людини та діяльності, що пов'язана з природним середовищем[1].

Пізніше, уже через певний проміжок часу, здобувши певний досвід (3 група), характеристика екзальтованості змінюється на емотивність: близький екзальтованому, але прояви його не настільки бурхливі, робота в сфері медицини є більш усвідомленою, привабливі риси цієї акцентуації чудово підходять для роботи медичної сестри та достатньо ефективні у запобіганні несприятливих наслідків, що можуть бути викликані негативними рисами.

Пізніше ми досліджували особливості поведінки за допомогою методики Опитувальник "WCQ" для визначення копінг-стратегій (адаптація Т.Л. Крюкової, Є.В. Куфтяк, 2007) [2].

Провівши аналіз результатів ми можемо легко прослідити особливості основних копінг-стратегій у діяльності досліджуваних [3].

Показано, що домінуючими рисами характеру досліджуваних трьох груп є ефективність та екзальтованість (в 3 групі емотивність і лабільність, що є споріднений екзальтованому, але прояви його в межах норми). Більш конструктивні характерологічні особливості найкраще проявляються в групі з професійним досвідом 3 роки, а також такі риси як неврівноваженість та застрягання виражені гірше порівняно з групою студентів-випускників та починаючих медпрацівників, а педантичність навпаки, має високий рівень прояву (в межах норми), що може бути корисним в сфері медицини.

Виявлено, що для студентів характерні копінг-стратегії: пошук соціальної підтримки та втеча-уникання. В групі починаючих працівників найкраще виражені такі стратегії подолання як: втеча-уникання та планування вирішення проблеми. В групі з професійним стажем 3 роки всі найяскравіше виражені стратегії є більш конструктивними: прийняття відповідальності та позитивна переоцінка.

Порівняльний аналіз показав, що із збільшенням професійного досвіду у медичних фахівців відзначається збільшення прояву конструктивних копінг-стратегій (беручи до уваги специфіку професії): дистанціювання, самоконтроль, прийняття відповідальності та планування вирішення проблеми.

Список використаних джерел

1. Столяренко Л.Д. Основи психології. - Ростов-на-Дону, 1997. - С. 176-179; 461-467. Лозниця В.С. Психологія менеджменту. - К.: "ЕксОб", 2001. - С. 365-379.
2. Райгородский Д.Я. Психология і психоаналіз характеру. Хрестоматія з психології та типології характерів / Д. Я. Райгородський. - Самара: Видавничий Дім "Бахрат", 2009. - С. 53.
3. Гордєєва Т.О., Осін Е.Н., Рассказова Е.А., Сичов О.А., Шевяхова В.Ю. Діагностика копінг-стратегій: адаптація опитувальника COPE // Психологія стресу і впорається поведінки в сучасному російському суспільстві.

Матеріали II міжнар. наук.-практ. конф., Кострома, 23-25 вересня 2010 / під ред. Т.Л.Крюковой та ін. Кострома: Видавництво КДУ ім. Н.А.Некрасова, 2010. Т. 2. С. 195-197.

ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ ІНТЕРНЕТ - ЗАЛЕЖНОСТІ В ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ

Катерина Скрицька

студентка 4 курсу соціально-
психологічного факультету

Науковий керівник:

кандидат психологічних наук,
доцент **К. П. Гавриловська**

Останнім часом досить актуальною є проблема Інтернет - залежності. Інтернет поширений як у професійному, так і в повсякденному житті мільйонів людей. Комп'ютери та Інтернет стали необхідною складовою шкіл, вищих навчальних закладів, медичних установ, офісів, побуту. Швидке поширення інформаційних технологій призводить до зростання кількості користувачів соціальних мереж. Цей процес може мати як позитивні, так і негативні наслідки. Одним із таких негативних наслідків є проблема залежності від Інтернету, що виникає, зазвичай, в юнацькому віці.

Вивченням проблеми Інтернет – залежності займалися такі дослідники: І. Голдберг (запропонував термін "Інтернет – залежність" для опису нездоланої тяги до використання Інтернету), К. Янг (автор опитувальника, який визначає наявність в людини Інтернет – залежності) [1], М. Орзак (описав основні психологічні та фізіологічні симптоми Інтернет - залежності), М. Шоттон (типологія залежності людини від комп'ютера), А. Войскуновський (описав поведінкову характеристику Інтернет – залежної людини) та інші [2].

Незважаючи на велику кількість досліджень з даної тематики, проблема Інтернет – залежності та чинників її формування є недостатньо дослідженою, чим і зумовлено актуальність нашого дослідження.

Нами було проведено емпіричне дослідження на визначення рівня Інтернет – залежності осіб юнацького віку. Вибірку складала 64 особи, віком від 15 до 17 років.

Дослідження проводилось в декілька етапів: 1) проведення дослідження за методикою «Інтернет – залежність» К. Янг з метою визначення рівня Інтернет – залежності досліджуваних; 2) проведення дослідження за методикою «Методика діагностики перешкод у встановленні емоційних контактів» В. Бойка з метою

дослідити наявність в осіб юнацького віку емоційних «перешкод» у встановленні емоційних контактів; 3) проведення дослідження за методикою «Мотивація афіліації» А. Меграбяна з метою дослідити наявність в осіб юнацького віку мотивації афіліації або страху відторгнення; 4) проведення асоціативного експерименту з метою з'ясувати, які чинники чи фактори провокують надмірне захоплення соціальними мережами; 5) здійснення кореляційного аналізу (коефіцієнт лінійної кореляції Пірсона) за допомогою програми STATISTICA 6.0 з метою встановлення зв'язку між рівнем Інтернет – залежності та наявністю «перешкод» у встановленні емоційного контакту, мотивацією до афіліації чи страху відторгнення в осіб юнацького віку.

У ході проведення дослідження рівня Інтернет - залежності в юнацькому віці, було встановлено, що із 64 досліджуваних спостерігається відсутність Інтернет – залежності у більшій частини школярів (40 осіб). Середній рівень Інтернет - залежності наявний у 22 досліджуваних. Високий рівень Інтернет - залежності спостерігається лише в 2 досліджуваних. На нашу думку, отримані результати зумовлені тим, що досліджувані старшокласники більше уваги приділяють навчанню. Адже більшість випускників свій вільний час спрямовують на підготовку до випускних екзаменів та здачі зовнішнього незалежного оцінювання (ЗНО).

За опитувальником «Методика діагностики «перешкод» у встановленні емоційного контакту» В. Бойка було встановлено, що зі 64 опитаних школярів юнацького віку, тільки двом досліджуваним емоції не заважають спілкуватися з партнерами. Ми виявили, що у 20 досліджуваних наявні деякі емоційні проблеми у повсякденному спілкуванні. У 21 досліджуваного емоції до певної міри ускладнюють взаємодію з партнерами. Двадцять одному досліджуваному емоції явно заважають установлювати контакти з людьми, можливо, досліджувані є схильними до певних дезорганізуючих реакцій або станів. Отримані результати можуть бути свідченнями того, що школярам не вистачає спілкування у реальному житті.

За методикою «Мотивація афіліації» А. Меграбяна було встановлено, що кількість отриманих балів за шкалами «Прагнення до прийняття» та «Страх відторгнення» є майже однаковою. Це свідчить про однакову вираженість в досліджуваних мотивації афіліації та страху бути неприйнятим, відштовхнутим від значимого кола спілкування. Також у чотирьох школярів співпали кількості сумарних балів по обох шкалах, що свідчить про наявність у них внутрішнього дискомфорту, напруженості, оскільки страх відкидання перешкоджає задоволенню потреби бути в товаристві інших людей.

У процесі асоціативного експерименту, нами було з'ясовано, що найбільше школярів юнацького віку в соціальних мережах цікавить таке: спілкування, друзі, інформація, ігри, соціальні мережі, музика, фільми, навчання. Це означає, що найбільше часу школярі в Інтернеті приділяють саме розвагам.

Для виявлення особливостей взаємозв'язку рівня Інтернет – залежності та наявності «перешкод» у встановленні емоційного контакту, та мотивацією до афіліації було використано кореляційний аналіз.

Коефіцієнт лінійної кореляції Пірсона між рівнем Інтернет - залежності та наявністю «перешкод» у встановленні емоційного контакту становить - 0,03. Можна говорити про те, що існує дуже слабкий обернений зв'язок. Можна припустити, що у наших досліджуваних рівень Інтернет - залежності практично не пов'язаний з емоційними «перешкодами» у спілкуванні.

Коефіцієнт лінійної кореляції Пірсона між рівнем Інтернет - залежності та прагненням до прийняття становить - 0,1899. Існує слабкий негативний зв'язок, що є свідченням того, що чим вищий рівень Інтернет – залежності, тим нижчий рівень мотивації до афіліації. Іншими словами можна сказати, що рівень Інтернет - залежності слабо пов'язаний з прагненням до прийняття в колективі в осіб юнацького віку. Можемо лише припустити наявності тенденції у Інтернет-залежних осіб уникати ситуацій, що передбачають спілкування та близькість з іншими людьми.

Коефіцієнт лінійної кореляції Пірсона між рівнем Інтернет - залежності та страхом відторгнення становить - 0,669. Це сильний негативний зв'язок, що означає, що чим вищий рівень Інтернет - залежності, тим нижчим є рівень страху відторгнення досліджуваних в значимому оточенні. Такі результати ми можемо пояснити тим, що Інтернет-залежні особи не вбачають цінності у реальному спілкуванні, не бояться втратити близькість та порозуміння, оскільки для них більш значимим є те спілкування, яке відбувається у кіберпросторі.

Перспективи нашого дослідження в майбутньому, ми вбачаємо у пошуку всього комплексу чинників, які можуть провокувати появу Інтернет – залежності в юнацькому віці.

Список використаних джерел:

1. Янг К. С.; Диагноз - Интернет-зависимость // Мир Интернет, 2000. - №2. - С.24-29.
2. Войскунский А.Е. Зависимость от Интернета: актуальная проблема // Мир Интернета. – М., 2000. – №3.

ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ ЕМОЦІЙНОЇ СФЕРИ ДИТИНИ ТА СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО КЛІМАТУ РОДИНИ В ЯКІЙ ВОНА ВИХОВУЄТЬСЯ

Мирослава Сорочинська
студентка 6 курсу соціально-
психологічного факультету

Науковий керівник:
кандидат психологічних наук,
доцент **К.П. Гавриловська**

Однією з найактуальніших соціальних проблем сучасності є проблема побудови гармонійних взаємовідносин між батьками та дітьми. Стосунки в родині впливають на розвиток особистісних рис, моральних цінностей, інтелекту та емоційної сфери дитини. Саме тому соціально-психологічний клімат родини має бути позитивним. На жаль, у наш час велика кількість сімей характеризується несприятливим соціально-психологічним кліматом. У дитини, що виховується в такій сім'ї, зазвичай, буває поганий настрій та переважають негативні емоції. Тому важливим завданням є створення сприятливого соціально-психологічного клімату в родині – задля того, щоби запобігти зростанню тривожності в дітей. Високий рівень тривожності негативно впливає на дитину (знижує самооцінку, заважає нормально спілкуватись з однолітками, батьками, навчатись та грати).

Дослідженню проблеми соціально-психологічного клімату та емоційної сфери дитини приділяють увагу багато зарубіжних і вітчизняних вчених: Н. Гребенников (визначення ознак сприятливого і несприятливого соціально-психологічного клімату) [1], І. Захаров (мікроклімат сім'ї як причина тривожності дітей) [2], К. Платонов (психологічний клімат – це взаємодія фізичного і соціального середовища особистості) [3], В. Торохтій (розмежування понять “соціально-психологічний клімат” і “психологічне здоров'я”) [4].

На жаль, попри те, що досліджень проведено досить багато, проблема взаємозв'язку особливостей емоційної сфери дітей та соціально-психологічного клімату сім'ї, у якій вони виховуються, досі і потребує вирішення. Цим зумовлено актуальність нашого дослідження.

На основі теоретичного аналізу літератури, ми припустили, що існує зв'язок між емоційною сферою дитини та соціально-психологічним кліматом сім'ї:

- у сім'ях з несприятливим соціально-психологічним кліматом емоційна сфера дітей характеризується високим рівнем тривожності;

• високий рівень тривожності у дітей, що виховуються в сім'ях з несприятливим соціально-психологічним кліматом, можна знизити за допомогою соціально-психологічного тренінгу.

Теоретичні методи (аналіз наукової літератури з досліджуваної проблеми). Емпіричні методи (тестування (методика "Шкала сімейного оточення" С.Ю. Купріянова – на визначення психологічного клімату сім'ї; методика "Діагностика тривожності" Р.Теммл, М. Доркі, В. Амен – для визначення рівня тривожності дитини; проєктивні методики "Моя сім'я" та "Неіснуюча тварина" – для визначення особливостей емоційної сфери дитини). Соціально-психологічний тренінг (програма тренінгу розроблена Е.К. Лютовою та Г.Б. Моніною). Методи математичної статистики (коефіцієнт лінійної кореляції Пірсона для визначення особливостей зв'язку між емоційною сферою дитини та психологічним кліматом сім'ї).

Для дослідження було обрано таку вибірку: 18 дітей (10 хлопчиків і 8 дівчат), вік – 7 років, з повних та неповних сімей (4 дитини з неповної сім'ї, виховуються мамою, 14 дітей з повної сім'ї).

Дослідження особливостей взаємозв'язку емоційної сфери та соціально-психологічного клімату родини, в якій вона виховується відбувалося у VII етапів.

На першому етапі, після проведення методики "Малюнок сім'ї", ми визначили, що у 50% досліджуваних наявні слабкі контакти з членами їх родин, що може розглядатися як ознака несприятливого соціально-психологічного клімату родини. У решти досліджуваних переважають позитивне ставлення до членів сім'ї, тісні контакти та відсутність психологічної дистанції.

На другому етапі, згідно результатів методики "Неіснуюча тварина", у 60% досліджуваних ми виявили ознаки тривожності.

На третьому етапі було проведено методику "Діагностика тривожності", у третини досліджуваних наявний високий рівень тривожності. У решти - середній рівень тривожності, у одної дитини – слабкий рівень тривожності.

На четвертому етапі, згідно результатів методики "Шкала сімейного оточення", у 60% досліджуваних родин переважає несприятливий соціально-психологічний клімат, у решти - сприятливий соціально-психологічний клімат.

На п'ятому етапі, було обраховано коефіцієнт кореляції між показником соціально-психологічного клімату родини та особливостями емоційної сфери досліджуваних (зокрема, тривожністю). Виявилось, що взаємозв'язок між ними є оберненим і досить сильним. Тобто, у родинах із позитивним соціально-

психологічним кліматом діти, зазвичай, мають низький рівень тривожності.

На шостому етапі було проведено соціально-психологічний тренінг для зниження рівня тривожності тих дітей, котрі виховуються в сім'ях з несприятливим соціально-психологічним кліматом.

На сьомому етапі, згідно результатів повторного проведення методики "Діагностика тривожності" після того, як досліджувані пройшли тренінг на зниження рівня тривожності, у 100% досліджуваних рівень тривожності з високого став середнім. Це дає нам підстави зробити висновок, що соціально-психологічний тренінг може бути використаний з метою зниження рівня тривожності.

Перспективи нашої роботи ми вбачаємо у проведенні подальших емпіричних досліджень, які дозволять виявити ті психологічні чинники, що зумовлюють розвиток емоційної сфери дітей.

Список використаних джерел:

1. Н.В. Гребенников. "Основы семейной жизни". М, 1991, с. 79.
2. Захаров А.И. Как преодолеть страхи у детей. – М.: Педагогика, 1986. – 109с.
3. Социально-психологический климат коллектива / Ред. Евсеева В. И. – М., 1980.
4. Торохтий В.С. Психология социальной работы с семьей. - М.: 1996. С.91.

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНИХ УЯВЛЕНЬ ПРО СПРАВЕДЛИВІСТЬ УЧАСНИКІВ АТО

Вікторія Сторожук
студентка 5 курсу соціально-
психологічного факультету

Науковий керівник:
старший викладач
Л.М. Фальковська

Сучасна війна (антитерористична операція) в Україні - це надзвичайно екстремальна ситуація для функціонування психіки, яка випробовує на міцність і стійкість всі компоненти психіки людини взагалі і психіки військовослужбовця зокрема. Історію людства можна визнати як історію війн. У будь-якій війні є стрес-фактори, які спеціально створюються супротивником для отримання переваги: спочатку морально-психологічної, а згодом і загальної, тому для учасників АТО гострою є проблема справедливості та «справедливості світу».

Проблемою справедливості та «віри у справедливий світ» займалися М. Лернер, О. Гулевич, Л. Гозман, Е. Шестопап, Л. Сосніна, Л. Фальковська та ін.

Проблема справедливості набуває більш масштабного значення в зоні бойових дій, де збільшується кількість смертей побратимів, кров, страх. Всі ці події змушують замислитися над справедливістю / несправедливістю світу для учасників АТО. Все частіше постають питання: «За що гинуть люди? Чому саме я маю воювати? Чому я маю вбивати?».

Нами було сплановане та проведене дослідження, об'єктом якого є соціальні уявлення про справедливість учасників бойових дій. Ми ставили на меті вивчити та дослідити особливості соціальних уявлень про справедливість та вивчити феномен «віри у справедливість світу» учасників АТО.

Серед основних методів дослідження є аналіз і узагальнення наукової літератури, комплексне дослідження особливостей соціальних уявлень про справедливість за допомогою методу вільних асоціацій на слово-стимул «справедливість», опитувальника М. Лернера «Віра у справедливість світу», аналізу продуктів діяльності (вислови бійців про те, що для них є справедливість). Для обробки результатів дослідження були використані кількісний та якісний аналізи (частотний аналіз, контент-аналіз, факторний аналіз). Статистична обробка даних здійснювалася за допомогою програми STATISTICA 6.0.

Дослідження проводилося на базі Житомирського управління військової частини А1065. Вибірка складала 21 осіб, з яких 7 – добровольці, 7 – контрактники та 7 – новобранці.

За результатами, отриманих в результаті комплексного дослідження, було виявлено що учасники АТО найчастіше справедливість асоціюють з побратимами, що загинули, війною, чесністю, вірністю, грошами, людьми, законом, дружбою, з тим, що її немає, з роботою, маячнею, судом, смертю, державою, суддею, правдою тощо.

Ми дійшли висновку, що добровольці розчарувалися в дружбі, протедливість існує вірять, що справедливість існує; контрактники зневірилися в чесності і вірності, хочуть додому; новобранці мають ідеальне уявлення про справедливість, проте її немає в реальному житті, де є війна.

В учасників АТО уявлення спостерігаються відмінності «віри у справедливість світу» залежно від мотивації участі у військових діях: у добровольців має місце домінування віри у справедливість світу, у новобранців та у контрактників – невизначеність.

Тобто гіпотези, які поставили на початку дослідження підтвердилися.

Отже учасники АТО (добровольці, контрактники та новобранці) гостро переживають власну драму зіткнення з несправедливістю в умовах військових дій та мають специфічні уявлення про справедливість, зважаючи на політичну ситуацію, що склалася в країні.

Соціальні уявлення про справедливість учасників бойових дій є дуже емоційно насиченими та неоднозначними.

Основні скарги щодо несправедливості у військовослужбовців спостерігалися як об'єктивні, тому що вони не були консервативними, а мали об'єктивну причину та ґрунтувалися на констатації фактів.

Нажаль військовослужбовці не були психологічно готові побачити все те, з чим вони зустрілися, тому єдиним методом долання травмуючих переживань справедливості/несправедливості стали спиртні напої.

Військовослужбовці потребують психологічного супроводу та реабілітації, спрямованих на долання травмуючих переживань справедливості/несправедливості.

Список використаних джерел:

1. Фальковська Л.М., Справедливість як предмет соціально-психологічного дослідження // Проблеми політичної психології та її роль у становленні громадянина Української держави: зб. наук. праць / Асоціація політичних психологів України; за заг. ред. М.М. Слюсаревського; упоряд. Л.А. Найдьонова, Г.В. Мироненко. – К.: Міленіум, 2011. – Вип.11. – 312 с., С. 290 – 299.
2. Лазебная О.Е. Военно-травматический стресс: особенности посттравматической адаптации участников боевых действий / Психологический журнал / Лазебная О.Е., Зеленова М.Е. — 1999. — Т.20. — №5. — С. 62-74.
3. Lerner M. Social psychology of justice and interpersonal attraction // Foundation of Interpersonal Attraction. N.Y., 1974.
4. Scurufeld R.M. Post-Trauma stress Assessment and Treatment: Overview and Formulalation / Figley C.R. Trauma and its Wake. – 1985. – P. 219-256.

ЗВ'ЯЗОК ІНДИВІДУАЛЬНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ОСОБИСТОСТІ ЗІ СТРАТЕГІЯМИ РОЗВ'ЯЗАННЯ МІЖОСОБИСТІСНИХ КОНФЛІКТІВ СЕРЕД ПРАЦІВНИКІВ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Ганна Сусловець

студентка 4 курсу соціально-
психологічного факультету

Науковий керівник:
старший викладач кафедри
соціальної та практичної
психології **Л. М. Фальковська**

Дослідників віками цікавлять питання людської сутності, індивідуальні відмінності: стійкості емоцій, емоційній вразливості, психічної діяльності та поведінки людини. Індивідуальні особливості людини мають вплив на стиль поведінки у соціумі, на взаємини, на прийняття або ухиляння від певних соціальних норм тощо. Кожен з нас має певні риси характеру, темперамент, що суттєво відрізняє нас один від одного, тому і розв'язання конфліктів у кожного відбувається по-різному. Проблемі вивчення індивідуальних особливостей особистості присвячена величезна кількість праць як вітчизняних (І.П. Павлов, А. Ружицький, П. Вікторов, В. Віреніус, С. Городецький, Л.С. Виготський, Б.Г. Ананьєв, С.Л. Рубінштейн, А.Є. Лічко, Б.М. Теплов, В.Д. Небиліцин) так і зарубіжних психологів (К. Леонгард, Е. Кречмер, Ф. Гальтон, У. Шелдон, Г. Хейманс, Є. Вірсме, С. Берт та ін.).

Проблема конфлікту розроблялася рядом відомих вчених таких як Ю.В.Абрамов, В.Н. Амелін, А.Я. Анцупов, С.В. Балакновський, А.А. Малишев, А.М. Бандурка, В.А.Друздь, І.Б. Баткіна, О.Н. Громова та ін.— ініціали поставити попереду. Взаємозв'язок індивідуальних властивостей особистості зі стилем поведінки людини у конфліктних ситуаціях став предметом дослідження таких вчених, як Б.В. Білий, Н.В. Гришина, Н.І. Гуткіна, А.І. Донцов, Т.А. Полозова, Є.А. Донченко, Т.М. Титаренко, Ю.А. Канатаєв, Н.В. Крогіус, Г.В. Ложкін Г, Г.Ю. Любимова, Н.Н. Обозов, Л.А. Петровська, В.І. Сперанський, В.А. Хащенко та ін.

У вітчизняній і зарубіжній літературі питання впливу професійної діяльності на людину та її стан одержали досить широке висвітлення, тому, на наш погляд, доволі цікавим має бути дослідження впливу індивідуальних особливостей особистості на розв'язання міжособистісних конфліктів серед працівників ОВС. Беручи до уваги складність, дисциплінованість, систему роботи працівників ОВС, нам стало цікаво, яким чином співробітники даної організації розв'язують свої конфліктні ситуації, та як

індивідуальність кожного працівника впливає на подальші взаємини та співробітництво.

Метою нашого дослідження було дослідити зв'язок індивідуальних особливостей особистості зі стратегіями розв'язання міжособистісних конфліктів серед працівників ОВС. Методологічною основою дослідження стали «Багатофакторний особистісний опитувальник» Р.Кеттела(1956-1957 рр.), за допомогою якого, ми зможемо виявити особливості характеру, вподобань особистості; особистісний опитувальник Г.Айзенка(1975 р.), метою якого є дослідження типу темпераменту, враховуючи інтроверсію та екстраверсію особистості, а також її емоційну стійкість. Важливою складовою у поведінці є сфера несвідомого, тому доцільним буде використати ряд проєктивних методів: «Тест вибору кольорів» М. Люшера, що дозволить виявити залежність між перевагою людини у виборі певних кольорів з її поточним психологічним станом та «Тест фрустраційних реакцій» Ф. Розенцвейга, який призначений для дослідження реакцій на невдачу і способів виходу з ситуацій, що перешкоджають діяльності або задоволенню потреб особи.

Водночас важливим є дослідження «Стратегій розв'язання міжособистісних конфліктів» за опитувальником К.Томаса, який дозволяє виділити типові способи реагування на конфліктні ситуації.

В ході обробки результатів дослідження ми виявили, що у більшості працівників переважають такі індивідуально-психологічні особливості, як: тривога, що не є невротичною, оскільки вона може бути обумовлена ситуаційно. Дуже висока тривога зазвичай порушує продуктивність і призводить до соматичних розладів. Непристосованість, яка не дозволяє виконувати вимоги і досягати бажаного. Досліджуваним притаманна агресивність, незалежність, відважність, різкість у діях, що може говорити нам про конфліктність особистості. Також працівникам властиві заповзятливість, рішучість і гнучкість. Досліджувані схильні не помічати життєвих нюансів, спрямовуючи свою поведінку на занадто явне і очевидне. Якщо виникають труднощі, то вони викликають швидку дію без достатніх роздумів. Водночас досліджувані є соціально контактними, успішно встановлюють та підтримують міжособистісні зв'язки.

Переважаючим типом темпераменту, за даними опитувальника Айзенка, у працівників ОВС є холерик.

В ході дослідження за «Тестом вибору кольорів» М. Люшера,, ми виявили, що у працівників ОВС переважає придушення фізичних і душевних потреб. Такий стан викликає неприязнь. Мають потребу в увазі, визнанні і повазі інших людей. Емоційне розчарування призвело до болісного і нетерплячого бажання незалежності. Такі

настрої, в свою чергу, викликають стрес і занепокоєння. Відчувають, що не можуть змінити свій стан в кращу сторону без сторонньої доброзичливої допомоги. Бажання приховати свою душевну вразливість, а тому вважають непотрібним відкрито проявляти свої почуття. Досліджуваним досить важко визнавати свою помилковість.

Домінуючим стилем розв'язання міжособистісних конфліктів серед працівників ОВС є суперництво, де кожен працівник веде активну боротьбу за власні інтереси, за право свого голосу і не допускає думки про поступливість.

Працівники часто конфліктують з оточуючими, оскільки недостатньо адаптовані до свого соціального оточення. Таким людям легко розпочати конфлікт, не йти на поступки та боротися за свої інтереси, права до кінця.

Проінтерпретувавши та проаналізувавши результати нашого дослідження, ми можемо зробити висновок про те, що індивідуальні особливості мають значний вплив на розв'язання міжособистісних конфліктів серед працівників ОВС. За результатами, ми бачимо, що наші досліджувані досить амбіційні особистості, що говорить нам про їх дратівливість і невгамовність. Працівники є досить емоційно нестабільними, конфліктними, здатними до суперництва людьми. Вирішуючи конфлікти, працівники враховують тільки власні інтереси, ведуть завзяту боротьбу тільки за власні права, вимагаючи власної незалежності, недостатньо адаптовані до свого соціального оточення. Потрапляючи у конфліктну ситуацію, замість вирішення та обговорення проблеми, пошуку компромісу, працівники захищають власні погляди та думки, бажаючи тільки отримання перемоги, відкидаючи усі варіанти про поразку.

Практичне значення дослідження полягає у тому, що результати та висновки в окремих випадках можуть бути використані у сфері ОВС, щодо аналізу конфліктності працівників даної організації, можливості врахування результатів дослідження для покращення умов праці. Також, результати та висновки можуть бути використані у психологічній галузі, так як індивідуальні особливості є одним із головних компонентів дослідження особистості.

Список використаних джерел:

1. Андреев В. И. Конфликтология: искусство суперечки, проведения переговоров, решения конфликтов. — М., 1995.
2. Гризунова Г. В. Межличесбиственный конфликт в области управленческой деятельности. — М., 1994.
3. Капустина А.Н. Многофакторная личесбиственная методика Р. Кеттелла. СПб., 2001. С. 55-81,96-97.

4. Русланов В.М. Про природу темпераменту і його місці в структурі індивідуальних властивостей людини // *Вопр. психології.* – 1985. – №1. – С. 19–32.
5. Тарабріна П.В. Експериментально-психологічна методика вивчення фрустраційних реакцій: Методичні рекомендації. Л., 1984.
6. Luscher M. The Luscher color test. — L., 1970.
7. Rosenzweig S. The picture-association method and its application in a study of reaction to frustration // *J. Pers.* 1945. V.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СПРИЙМАННЯ ОБРАЗУ СПРАВЕДЛИВОГО ВЧИТЕЛЯ У ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ

Ольга Ткачук

студентка 3 курсу соціально-
психологічного факультету

Науковий керівник:

кандидат психологічних
наук, доцент **І. С. Загурська**

Проблема взаємостосунків вчителя та підлітків є центральною у вітчизняній психології, оскільки міжособова взаємодія у навчальній діяльності значною мірою визначає особистісний розвиток школярів. Спілкування вчителя та учнів передбачає досить інтегративну та систематичну взаємодію, яка призводить до встановлення стійких і, одночасно, динамічних стосунків і взаємних оцінок, що є важливою умовою та засобом формування особистісних якостей підлітка, аналізу та оптимальної корекції діяльності вчителя. Під час навчально-виховного процесу в учнів формуються певні уявлення про ідеального вчителя, про його риси характеру, професійні досягнення, здібності та вміння, стиль спілкування.

Дослідження психологічних особливостей сприймання образу справедливого вчителя у підлітковому віці проводилося впродовж 2013-2014 р.р. в Житомирській загальноосвітній школі I-III ступенів №30. Загальна вибірка складала 26 осіб - учнів 5 класу.

Дослідження проводилося на основі суб'єктно-ціннісного підходу до розвитку особистості (О.Л. Музика). Для отримання емпіричних даних була використана факторна стратегія дослідження.

За результатами теоретичного аналізу проблеми та проведеного дослідження можна зробити такі висновки:

1. Підлітковий вік є критичним віковим періодом, характерними ознаками якого є перебудова у різних сферах психіки, зміна мотивації та ціннісних орієнтацій, розвиток рефлексії, формування образу «Я» (П.Р. Чамата, І.І. Чеснокова).

2. На процес сприймання образу справедливого вчителя впливають інтереси підлітків, спрямованість, мотивація, рефлексія як новий рівень самосвідомості, ціннісні орієнтації, образ «Я». Образ «Я» характеризується організованою системою поглядів, установок і уявлень про свою особистість, що складають її основу, а також обумовлюють її неповторність, тотожність самій собі та незмінність. На процес сприймання образу справедливого вчителя впливає навчальна ситуація, в яку включений учень, попередній досвід взаємодії з іншими вчителями. Для учнів підліткового віку дуже важливими є індивідуальні якості педагога, його методи навчання, дисципліна та керування класом, професійні властивості та навички. Як особливу ознаку справедливого вчителя, учні виокремлюють його здатність розуміти підлітка, що може виявлятися у визнанні, повазі та емпатії. Тобто, сприймання образу справедливого вчителя є дуже складним процесом, який обумовлений великою кількістю психологічних особливостей учнів підліткового віку.

3. Встановлено, що образ справедливого вчителя в уявленні учнів з високим рівнем навчальної успішності складається із взаємопов'язаних конструктів моральнісного («чесний», «життєрадісний, має почуття гумору», «розумний», «справедливий», «не кричить, не ображає») та діяльнісного змісту («дозволяє виходити на вулицю», «не задає багато домашніх завдань», «відноситься до всіх однаково», «пояснює завдання», «любить та поважає дітей»). Моральнісні конструкти у цьому випадку забезпечують основу для розвитку діяльнісних конструктів, а діяльнісні конструкти, в свою чергу, створюють середовище для розвитку моральних якостей.

4. Встановлено, що в структурі образу справедливого вчителя в уявленні учнів із низьким рівнем навчальної успішності, переважають конструкти моральнісного змісту («цікавий», «гарний, красивий», «розумний», «життєрадісний, має почуття гумору», «суворий», «добрий», «лагідний»), що виявляються у рисах характеру, які, на думку цієї групи досліджуваних, є найважливішими для справедливого педагога. Конструкти діяльнісного змісту («відноситься до всіх однаково», «водить дітей на екскурсії», «любить та поважає дітей», «пояснює завдання») виявилися менш вираженими та слабко пов'язаними з моральнісними конструктами. Виявлено, що основним критерієм справедливості учні вважають можливість позитивної міжособової, а не діяльнісної взаємодії.

Проведене дослідження не претендує на вичерпний аналіз усіх аспектів проблеми психологічних особливостей сприймання образу справедливого вчителя у підлітковому віці. Перспективою

подальших досліджень може бути аналіз гендерних відмінностей психологічних особливостей сприймання образу справедливого вчителя у підлітковому віці.

СХИЛЬНІСТЬ ДО РИЗИКОВАНОЇ ПОВЕДІНКИ В ОСІБ ІЗ РІЗНИМ ТИПОМ НЕРВОВОЇ СИСТЕМИ

Андрій Троценко

студент 4 курсу соціально-психологічного факультету

Науковий керівник:

кандидат психологічних наук **О. В. Мазяр**

Дослідження схильності до ризикованої поведінки осіб із різним типом нервової системи проводилося за методиками Г.М. Шуберт та Є.П. Ільїна. Для виявлення зв'язку між психологічними явищами ми використовували коефіцієнт кореляції Пірсона. Вибірка складала 100 осіб чоловічої та жіночої статі (студенти I-V курсів). Дослідження проводилося на базі ЖДУ ім. І. Франка і ЖВІ ім. С.П. Корольова впродовж листопада 2014 року – квітня 2015 року.

У результаті ми виявили, що зв'язок між досліджуваними явищами відсутній ($r_{xy} = 0,09$, $p = 0,341$). Можна припустити, що причинами такого результату є: 1) нерівномірність вибірки як наслідок великої кількості досліджуваних ознак і малої представленості у вибірці осіб із сильним типом нервової системи; 2) схильність до ризику на відмінну від типів нервової системи є мінливим явищем, яке сильно залежить від багатьох зовнішніх і внутрішніх чинників (наприклад, мотивації, фізичного і психологічного стану, гормонального балансу, рівня загрози життю, типу ситуації, соціального статусу, досвіду, знань і умінь тощо).

Результати звичайного статистичного підрахунку показали таку картину. Виявлено, що 58% осіб із середнім типом нервової системи мають середній рівень схильності до ризику, 20% мають низький рівень і 22% високий. Таким чином, у цій групі значно переважають особи із середнім рівнем схильності до ризику. Особи зі слабким типом нервової системи розподілені майже рівномірно, у залежності від рівня схильності до ризику, а саме: 36% осіб із низьким, 30% із середнім і 33% із високим. Досліджуваних із сильним типом НС лише троє, зокрема, двоє з них мають високий рівень схильності до ризику і один середній, тому робити припущення щодо причини цього є недоцільним.

Крім цього також помічено, що близькі друзі мали схожий графік кривої, тобто однаковий тип нервової системи. На основі цього можна зробити такі припущення щодо причини такого явища:

1) схожість зближує (нам подобаються люди, які схожі на нас, наприклад, мають такий самий одяг, мають такий же зріст, колір шкіри, форму обличчя, такі ж психологічні проблеми тощо, і зокрема, тип поведінки; люди підсвідомо тягнуться до конкретного типу осіб: товаришують, одружуються, закохуються тощо);

2) подібна нервово-психічна реакція на подразники (при цьому, такі особи краще розуміють одне одного оскільки, реагують в один і той же час, тоді як у осіб із різним типом нервової системи можуть виникнути непорозуміння або конфлікти).

Отже, висунуте нами припущення (про наявність зв'язку між типами нервової системи та схильністю до ризикованої поведінки: особи із сильним типом нервової системи більш схильні до ризику ніж особи зі слабким типом) частково не підтвердилося, але результати звичайного статистичного підрахунку показали, що представники із середнім типом нервової системи мають середній рівень схильності до ризику. Крім цього також помічено, що у близьких людей однаковий тип нервової системи, тому це є перспективним напрямком для майбутніх досліджень.

Список використаних джерел:

1. Бикова С. В. Індивідуально-типологічні особливості схильності до ризику: автореф. дис. канд. психол. наук / С. В. Бикова. – Одеса, 2008. – 22 с.
2. Ильин Е. П. Психология риска / Е. П. Ильин. – СПб. : Питер, 2012. – 267 с.
3. Huangfu G. Individual differences in risk-taking tendency and framing effect / G. Huangfu // Social behavior and personality. – 2014. – № 2. – P. 279-284.
4. Joseph J. Twins and the genetics of personality differences: a critique / J. Joseph // The American journal of psychology. – 2001. – № 1. – P. 1-30.
5. Llewellyn. D. The psychology of risk taking: toward the integration of psychometric and neuropsychological paradigms / D. Llewellyn // The American Journal of Psychology. – 2008. – № 3. – P. 363-376.
6. Wyatt G. Risk-taking and risk-avoiding behavior: the impact of some dispositional situational variables / G. Wyatt // The journal of psychology. – 2001. – № 4. – P. 437-447.
7. Wong Kin Fai E. The role of risk in making decisions under escalation situations / E. Wong Kin Fai // Hong Kong university of science and technology. – 2005. – № 4. – P. 584-607.
8. Zuckerman M., Kuhlman D. M. Personality and risk-taking: common biological factors / M. Zuckerman, D. M. Kuhlman // Journal of Personality. – 2000. – № 14. – P. 53-65.

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК АКЦЕНТУАЦІЙ ХАРАКТЕРУ ТА САМООЦІНКИ ТРИВОЖНОСТІ В ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ

Ірина Українець

студентка 2 курсу соціально-
психологічного факультету

Науковий керівник:

кандидат психологічних
наук, доцент **І. С. Загурська**

Підлітковий вік вважають кризовими, критичними, оскільки саме в цей період відбуваються досить істотні якісні зрушення у розвитку особистості. Тривожність має неабиякий вплив на самооцінку дитини. Підвищений рівень тривожності у дитини може говорити про її недостатню емоційну пристосованість до тих чи інших соціальних ситуацій. Висока тривожність є негативною особистісною рисою і несприятливо позначається на життєдіяльності підлітка, знижує рівень розумової працездатності, викликає невпевненість у своїх силах.

Деякі риси характеру мають надмірну вираженість. У такому випадку мова йде про акцентуацію характеру - надмірну вираженість окремих рис характеру та їх поєднань, які є крайніми варіантами норми. Акцентуація характеру може проявлятися по-різному і різною мірою відповідати прийнятим у суспільстві моральним нормам. Якщо реальна поведінка підлітка перебуває у непримиренному конфлікті з цими нормами, а сам він проявляє несприйнятливність впливу дорослих, є всі підстави вважати його важковиховуваним.

Дослідження рівня самооцінки тривожності підлітків проводилося за допомогою методики «Діагностика самооцінки тривожності Ч. Д. Спілбергера, Ю.Л. Ханіна». Типи акцентуацій характеру досліджувалися за допомогою методики «Визначення акцентуацій характеру К. Леонгарда - Шмішека». Дослідження проводилося протягом 2014-2015 навчального року в Загальноосвітньому колегіумі №14 м. Бердичева. Загальна вибірка складала 20 осіб – учнів 9 класу.

За результатами теоретичного аналізу проблеми самооцінки тривожності та акцентуацій характеру в підлітковому віці, а також проведеного дослідження можна зробити такі висновки:

1. Тривожність трактується через певне переживання емоційного дискомфорту, що тісно пов'язане з очікуванням неблагополуччя, з передчуттям небезпеки (В.М. Астапов, Ф.Б. Березін, А. М. Прихожан, Ю.Л. Ханін). Особливо гострою проблема тривожності, як вказує А.М. Прихожан, є для дітей підліткового віку. У силу низки вікових особливостей підлітковий вік часто називають «віком тривоги». Підлітки, в більшій чи меншій мірі, турбуються з приводу своєї

зовнішності, з приводу проблем у школі, взаємин з батьками, вчителями, однолітками. І нерозуміння з боку дорослих тільки посилює неприємні відчуття.

3. В психологічній сфері тривожність виявляється в зміні рівня домагань особистості, в зниженні самооцінки, рішучості, впевненості в собі. Особистісна тривожність має вплив на мотивацію (А.М. Прихожан, Ю.Л. Ханін). Більшість авторів відзначає, що саме з високим рівнем тривожності пов'язані труднощі соціально-психологічної адаптації, формування адекватного уявлення про себе і свої особистісні якостях у дітей підліткового і юнацького віку. Підвищена тривожність може дезорганізувати будь-яку діяльність, що призводить до низької самооцінки, невпевненості в собі.

4. Проблематика підліткових акцентуацій характеру висвітлюється у працях В.Я. Гиндікіна, В.А. Гур'євої, А.Є. Лічко. Автори описують акцентуації як надмірно посилені індивідуальні риси особистості. Серед зарубіжних досліджень можна відзначити праці К. Леонгарда. К. Леонгард описує акцентуації як надмірно посилені індивідуальні риси особистості, що мають тенденцією до переходу в патологічний стан в несприятливих умовах. Усі акцентуації А.Є. Лічко пояснює як тимчасові зміни характеру, які зникають у процесі розвитку дитини. Таким чином, акцентуація – це гранична величина, крайній варіант вияву норми.

5. Встановлено наявність помірного взаємозв'язку самооцінки тривожності з педантичним, тривожним та збудливим типом характеру ($r=0,4$). Це свідчить про те, що чим вищий рівень тривожності, тим більша ймовірність розвитку одного з представлених типів акцентуацій (педантичний, збудливий, тривожний).

6. Отримані дані показали, що у 50% досліджуваних підлітків рівень тривожності високий. У решти учнів – тривожність на низькому та середньому рівні.

7. У досліджуваних, які мають низький рівень тривожності, виявлено гіпертимний, демонстративний, афективно-екзальтований тип акцентуацій. Загальною характеристикою цих типів є прагнення привернути до себе увагу та впевненість у власних діях і вчинках, яка інколи межує з низьким рівнем самоконтролю.

Проведене дослідження не претендує на вичерпний аналіз проблеми взаємозв'язку самооцінки тривожності з акцентуаціями характеру. Перспективи дослідження вбачаються у подальшому ґрунтовному аналізі залежності тривожності від наявних у людини типів акцентуацій характеру.

ТЕХНІКИ ПОЗИТИВНОЇ ПСИХОТЕРАПІЇ ЯК ЗАСІБ САМОДОПОМОГИ СТУДЕНТАМ У СИТУАЦІЇ КРИЗИ СЕРЕДИНИ НАВЧАННЯ

Марія Хмельницька
студентка 3 курсу соціально-
психологічного факультету

Науковий керівник:
кандидат психологічних
наук, доцент **І. М. Тичина**

В основу дослідження покладено припущення про те, що використання студентами технік позитивної психотерапії як засобу самодопомоги знизить негативні прояви кризи середини навчання, до яких відносяться низька або зовнішня академічна мотивація, невпевненість у власних ресурсах та можливостях, низький рівень психологічного благополуччя.

Методологічною основою дослідження використання студентами технік позитивної психотерапії як засобу самодопомоги у ситуації кризи середини навчання стали вихідні положення позитивної психотерапії (Н. Пезешкіан) та дослідження криз фахового навчання студентів (В.В. Мосійчук, О.І. Філіпович, Е.Ю. Григоренко).

Аналіз проблеми дослідження використання студентами технік позитивної психотерапії дав можливість виявити, що криза середини навчання виявляється у незадоволеності обраною професією, зниженні мотивації до навчання, зниженням рівня психологічного благополуччя, що може негативно вплинути на здоров'я студентів та якість отриманих ними знань.

Дослідження, в межах яких здійснювалась профілактика виникнення кризи та психологічна допомога студентам, продемонстрували ефективність психологічного втручання в ситуації кризи фахового навчання.

Дослідження проводилось у 2015 році. Загальна вибірка склала 40 осіб, студентів III курсу вищих навчальних закладів України, віком від 20 до 22 років. Дослідження проведено за експериментальним планом для експериментальної і контрольної групи з попереднім і підсумковим виміром. Психодіагностичний вимір було здійснено за методиками «Шкала психологічного благополуччя» К. Ріффа, та «Шкала академічної мотивації» Т.О. Гордєєвої.

Аналіз результатів дослідження дає можливість сформулювати такі висновки:

1. Використання технік позитивної психотерапії як засобу самодопомоги студентам в ситуації кризи середини навчання має позитивний вплив на загальний рівень психологічного благополуччя

та окремих його компонентів, особливо ставлення до себе та оцінку власних ресурсів і можливостей керувати середовищем (рис.1).

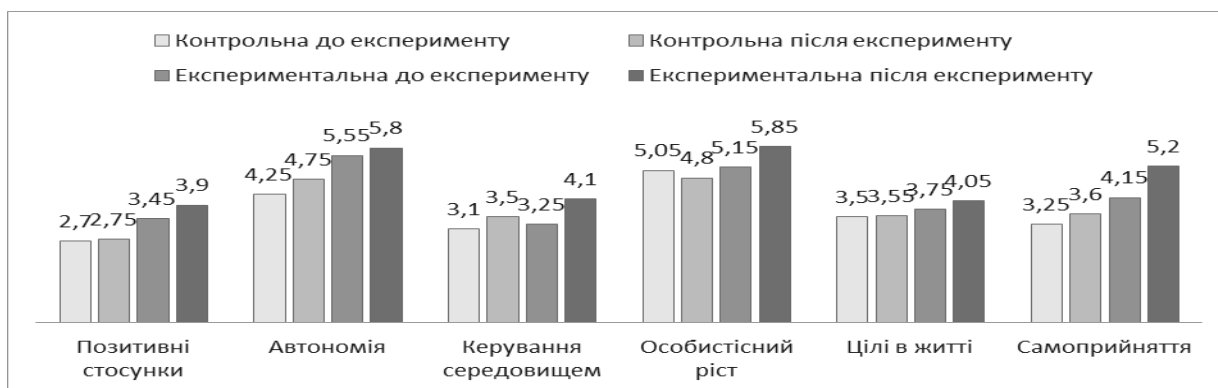

Рис.1. Показники психологічного благополуччя студентів за методикою «Шкала психологічного благополуччя» К. Ріффа

2. Мотиваційний компонент навчальної активності студентів III курсу не зазнає помітних позитивних змін в результаті застосування технік позитивної психотерапії як засобу самопомоги. Можна припустити, що причиною є те, що досліджувані не мали на меті корекцію своїх навчальних мотивів, а були спрямовані на нормалізацію свого психологічного стану, ставлення до себе та кризової ситуації загалом.

3. Техніки позитивної психотерапії можуть використовуватись студентами у ситуації кризи середини навчання як засіб самопомоги, який не потребує активного втручання психолога, і позитивно впливає на психологічне благополуччя студентів.

Перспектива подальшого дослідження полягає в тому, щоб дослідити можливості та ефективність використання технік позитивної психотерапії в рамках групового тренінгу під керівництвом психолога.

Список використаних джерел:

1. Гордеева Т.О. Опросник «Шкалы академической мотивации» /
2. Т.О. Гордеева, О.А. Сычев, Е.Н. Осин//Психологический журнал, 2014. – №4. – С.96-107.
3. Григоренко Е.Ю. Психологическое благополучие студентов и определяющие его факторы/ Е. Ю. Григоренко// Проблемы развития теории. – 2009. – №2. – С. 98 – 104.
4. Лепешинский, Н.Н. Адаптация опросника «Шкалы психологического благополучия» К. Рифф / Н.Н. Лепешинский // Психологический журнал. – 2007. – №3(15). – С. 24-27.
5. Мосійчук В. В. Нормативна криза фахової готовності: психологічні особливості переживання / В. В. Мосійчук // Проблеми сучасної психології. – 2014. – Вип. 25. – С. 280-292.
6. Пезешкиан Х. Введение в позитивную психологию и психотерапию/Х. Пезешкиан, М. Воронов. – Харьков, 2003. – 66 с.

7. Филлипович Е.А. Кризис профессионального выбора студентов-психологов на начальном этапе обучения и условия его преодоления: автореф. дис. на соискание уч. степени канд. псих. наук: спец. 19.00.07 «Психологические науки»/Е.А.Филлипович. – Пятигорск, 2009. – 22с.

ЕМПАТІЯ ЯК ЧИННИК РОЗВИТКУ АСЕРТИВНОСТІ ТА НОНКОНФОРМІЗМУ У ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ

Дарина Хойда

студентка 6 курсу соціально-
психологічного факультету

Науковий керівник:

доктор психологічних наук,
професор **Л.П. Журавльова**

Актуальність даного дослідження обумовлена тим, що гострою проблемою на даному етапі розвитку суспільства є емпатійні стосунки, особливо у підлітковому віці. Проблема асертивної поведінки криється в глибині проблеми спілкування та емпатійної взаємодії. На даний момент, взаємозв'язок емпатійності та асертивності недостатньо вивчений, оскільки останній феномен є достатньо новим у психології.

Взагалі, емпатія – складна психологічна система забезпечення Я-Ти зв'язку при взаємодії людини зі світом, специфічна форма відображення об'єктивної реальності, якою є внутрішній (суб'єктивний) життєвий світ іншої людини [1]. Емпатія, як психічне особистісне утворення, досягнувши вираженості у підлітковому віці, є стимулятором просоціальної поведінки та альтруїзму в майбутньому.

Асертивність – це здатність людини впевнено і з гідністю відстоювати свої права, не зневажаючи при цьому прав інших людей [2]. Часто асертивність порівнюють з впевненістю у собі, самоствердженням та нонконформізмом, проте, не у сенсі негативізму. Асертивність, як вміння, але не вроджена якість, дозволяє підлітку відстоювати свою точку зору, сприймаючи позиції інших, ставати самостійним, активним, цілеспрямованим, вчитись відмовляти, визнаючи при цьому права інших та не принижуючи їхні почуття.

За Е. Солтером, який ввів це поняття, асертивна поведінка є найбільш конструктивним типом взаємодії людини, оскільки відрізняється від пасивної та агресивної, тому що головною умовою є відчуття іншої людини, її потреб установок та позицій [2]. В цьому і виявляється емпатія, котра лежить в основі асертивності й

позитивно впливає на розвиток відповідної поведінки. Емпатія у зв'язку з асертивністю є важливим чинником формування та налагодження взаємовідносин і соціальної взаємодії, ефективного спілкування, контактів із зовнішнім світом та самореалізації.

В асертивності виділяють багато компонентів, такі як: впевненість у собі (М. Розенберг), самоповага та повага, прийняття відповідальності за власне життя (С. Стаут), позитивна установка (Д. Майєрс), наполегливість (А. Лазарус, А. Вайнер), спонтанність (В. Каппоні, Т. Новак), вміння слухати та розуміти іншу людину (Р. Фрічі), що можна порівняти з емпатійною взаємодією.

Для того, щоб зрозуміти та проявляти велику варіативність поведінки, гнучкість в реакціях залежно від стану іншої людини та ситуації, щоб увійти в її емоційний стан, «вчутися» в неї, відчувати потрібність і важливість тієї чи іншої форм поведінки, що є характерним для асертивної людини, потрібно володіти досить розвинутою емпатією. Ми розглядали асертивність у різних проявах – як поведінку, особистісну властивість та життєву позицію.

У результаті дослідження, знайдені типові якості, які характерні для асертивної поведінки – це незалежність, впевненість в собі та ініціатива в соціальних контактах. Виявлений зв'язок асертивності з емпатією, а саме зв'язок із такою формою емпатії як Співпереживання, а на Незалежність, яку ми можемо порівняти з асертивною поведінкою, впливає така форма емпатії, як Співчуття, оскільки дана форма є участю в переживанні почуттів іншої людини при збереженні незалежних почуттів суб'єкта та інша форма емпатії - Індиферентність, що може свідчити про те, що незалежна, самостійна поведінка пов'язана саме із деяким байдужим ставленням до суб'єкта емпатії та характеризується певним нонконформізмом у поведінці.

У висновку слід відзначити, що на асертивну поведінку впливають високий або середній рівень емпатії та консонансні емпатійні відносини, що проявляються у всіх формах адекватного емпатування суб'єкта об'єкту емпатії.

Список використаних джерел

1. Журавльова Л.П. Психологія емпатії: Монографія. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка 2007. – 328 с.
2. Salter A. Conditioned reflex therapy. – N. Y.: Capricorn, 1949. – 245 p.

УЯВЛЕННЯ МОЛОДІ ПРО СПРАВЕДЛИВІСТЬ РОЗПОДІЛЕННЯ ЕКОНОМІЧНИХ ПІЛЬГ У ДЕРЖАВІ

Юлія Хуторна

студентка 5 курсу соціально-
психологічного факультету

Науковий керівник:

старший викладач

Л.М. Фальковська

Відколи існує людство, проблема справедливості була провідною у встановленні відносин, регулюванні обміну товаром тощо. Вона висвітлювалася в працях Геракліта, Сократа, Платона, Аристотеля, Епікура, стоїків (Зенон, Хрисіпп), софістів (Протагор, Горгій та інші); сердньовічних мислителів (зокрема, Томи Аквінського), філософів Нового часу (Ф. Бекон, Г. Гроцій, Т. Гобс, Ш. Монтеск'є, Ж.-Ж. Руссо, Дж. Локк, І. Кант, Ф. Гегель). Під особливим кутом зору її розглядали представники марксистського напрямку. Ця проблема розглядається й новітніми філософськими школами: неопозитивізмом (Г. Харт, О. Вайнберг, П. Колер), неокантіанством (Р. Штамлер, Г. Радбурх), неогегельянством (Ю. Біндер, К. Ларенц, Д. Джентиле, Б. Кроче, Ж. Іпполіт), екзистенціальною філософією (М. Хайдеггер, К. Ясперс, П. Сартр, Е. Фехнер, Г. Кон) та іншими. Л. Верецька у своєму дисертаційному дослідженні розглядає цей феномен як соціально-філософську категорію, котра слугує організації та регулюванню суспільних взаємин.

У витоків емпіричного вивчення ролі справедливості в суспільстві стоять Ж. Піаже і Л. Колберг, автори однієї з моделі морального розвитку. Вони вважали, що справедливість є основним елементом моральної свідомості. На думку Л. Колберга, існує одинадцять цінностей, важливих для представників різних культур. До їх числа відноситься закон, громадянські права, влада, власність, довіра і справедливість в обміні, справедливість при визначенні покарання, істина, совість, життя, здібність проявляти свої почуття, любов. Рівень морального розвитку людини, на думку Л. Колберга, визначається стилем ставлення до цих цінностей. Таким чином, справедливість – одна з найбільш важливих і поширених цінностей. Вона є основою для вирішення моральних конфліктів, які виникли внаслідок взаємодії учасників. Також поряд з моральною свідомістю справедливість входить до складу правової та політичної свідомості.

Соціальні уявлення про справедливість чи несправедливість розподілення економічних пільг впливає на життя не тільки окремої людини, визначаючи її вибір, впливаючи на стиль її життя, діяльність, інтереси, а й на життя і долю суспільства, спільнот тощо. Відтак для психологічної науки розуміння цієї проблеми та пошук

шляхів оптимізації стосунків людини та економічних пільг у її світі (через розуміння його гармонійності, а отже й справедливості) є справою досить актуальною.

В ході дослідження особливостей сприймання студентами слова «справедливість» було виявлено, що у свідомості досліджуваних вона асоціюється зі словами: рівноправ'я, правдивість, лояльність, неупередженість, свобода висловлювань, відкритість у стосунках, відвертість, впевненість, індивідуальність, співдружність, чесність, людяність, ситуація, право, конкуренція, посмішка, психологія, критичність, наука, телефон, незалежність, непідкупність, принциповість, вірність, стійкість, врівноваженість, виваженість, відповідальність, мужність тощо.

За даними структурованого інтерв'ю, досліджуванні вбачають можливість реформування несправедливості розподілення економічних пільг у наступному :

- ✓ боротьба з корупцією ;
- ✓ збільшення соціальної справедливості в наданні пільг;
- ✓ запровадження адресної допомоги замість пільг;
- ✓ зменшення або зняття пільг для державних посадових осіб;
- ✓ скасування неактуальних пільг;
- ✓ посилення контролю у сфері надання пільг;
- ✓ чітке визначення пільгових категорій.

Отже, в ході дослідження було з'ясовано, що молодь, будучи найбільш незахищеною економічно соціально-демографічною групою, вважає розподілення пільг у державі несправедливим:

- значна частка (75 %) представників студентської молоді виступає проти депутатської недоторканості та надмірних пільг представникам влади різних рівнів
- менша частина (21 %) молоді неоднозначно оцінює пільги при народженні дітей
- серед представників молоді більшість (54%) підтримує зростання економічних пільг для учасників АТО, забезпечення житлом молодих сімей (47%) (прозоре кредитування молодіжної програми), пільги для заснування бізнесу, заохочення обдарованої молоді тощо.

Список використаних джерел:

1. Социальная психология справедливости: Бизнес, политика, юриспруденция. Научно-методическое пособие/За ред. О.А. Гулевич - Изд-во: АСПЕКТ ПРЕСС, , 2007.-254с.
2. Хазратова Н.В. Психология відносин особистості та держави: Монографія.- Луцьк:РВВ «Вежа», 2004.-276с.
3. Шохов И.П. Правда о справедливости, М., 1995. -304 с.

4. Фрейд З. Очерки по психологии сексуальности / Пер. с. нем. – Мн. : ООО "Попурри", 1999. – 480 с.

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК СТРУКТУРИ МОТИВАЦІЇ ТА САМООЦІНКИ ТРИВОЖНОСТІ ЮНАКІВ (НА ПРИКЛАДІ СТУДЕНТІВ ПЕРШОГО КУРСУ НАПРЯМКУ ПІДГОТОВКИ «ПСИХОЛОГІЯ»)

Ірина Чернушич

студентка 4 курсу соціально-
психологічного факультету

Науковий керівник:
кандидат психологічних
наук, доцент **І. С. Загурська**

Навчальна мотивація впливає на успішність діяльності, задоволення як процесом, так і результатом отримання знань, прагнення проявити здібності, що створює можливість позитивно переживати та оцінювати як сам процес пошуку, так і накопичення професійно важливих умінь.

Методологічною основою дослідження стали основні положення про розвиток мотивації (В.Г. Асєєв, Л.І. Божович, Д. Мак-Клелланд); основні теоретичні положення про розвиток самооцінки (Р. Бернс, І.С. Кон); загальні теоретичні та методологічні положення щодо проблеми тривожності у юнацькому віці (Г.М. Прихожан, З. Фрейд).

Вибірку склали 40 студентів I курсу напрямку підготовки «Психологія». Дослідження проводилось за допомогою опитувальника «Структура мотивації» В.К. Гербачевського та методики «Самооцінки рівня тривожності» Ч.Д. Спілбергера та Ю.Л. Ханіна. За результатами проведеного дослідження можна зробити такі узагальнення:

За методикою «Самооцінка рівня тривожності» Ч.Д. Спілбергера та Ю.Л. Ханіна виявлено помірний рівень особистісної тривожності у 26 досліджуваних. Такий рівень тривожності характеризується частковим дискомфортом залежно та оцінки оточуючих. У стосунках з іншими можливі конфліктні ситуації, проте провідною є стратегія взаємодії або пошук компромісу.

Досліджувані, що відносяться до категорії високо тривожних (5% із високим рівнем ситуативної тривожності та 42% із високим рівнем особистісної тривожності) схильні реагувати вираженим станом тривожності на різні життєві ситуації. Юнаки з низьким рівнем особистісної тривожності відрізняються достатнім самоконтролем, самодисципліною, адекватним ставленням до себе.

За методикою В.К. Гербачевського «Структура мотивації» виявлено, що переважаючими мотивами у структурі мотивації досягнення є пізнавальний мотив (10,4 б.); змагальний мотив (10,5 б.); мотив досягнення успіху (10,3 б.). У мотивації відношення переважаючими мотивами є мотив ініціації (ініціативності) (11,2 б.) та мотив самообілізації (10,6 б.).

Перспективи дослідження вбачаються у подальшому ґрунтовному вивченні динаміки структури мотивації студентів у навчальній діяльності.

ДОСЛІДЖЕННЯ РІВНЯ НАВЧАЛЬНО-ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ СТУДЕНТІВ В УМОВАХ ЗМІНИ ПОСЛІДОВНОСТІ ОКРЕМИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАНЯТЬ

Вікторія Черняєва
студентка 3 курсу соціально-
психологічного факультету

Науковий керівник:
асистент
І. В. Кирильчук

В основу нашого дослідження покладено припущення про те, що існує взаємозв'язок між зміною організації навчального процесу та рівнем навчально-пізнавальної активності студентів під час навчальних занять; почергове представлення лекційних занять з семінарськими сприятиме підвищенню рівня навчально-пізнавальної активності студентів.

Теоретична основа дослідження базується на наукових працях, у яких розглянуто проблеми активізації навчально-пізнавальної діяльності (Т. Бондарєва, Чепурний В. І.) [1,6]; положення про особливості формування пізнавальної активності студентів у навчальному процесі ВНЗ (Ребенок В.М. Тернавська Т.А.) [3, 5]; розкрито вивчення феномену пізнавальної активності, зокрема, аналіз її структури та рівнів (М. І. Махмутов, Лузан П.Г.) [2, 4].

Проаналізувати проблему дослідження навчально-пізнавальної активності в психологічній і педагогічній теорії та практиці ми дійшли висновку про взаємодоповненість понять пізнавальної активності та діяльності, рівні їх формування (репродуктивний, евристичний та креативний рівень навчальної активності по мірі їх зростання та розвитку) критерії та джерела які на них впливають (зовнішні, внутрішні та особистісні). Кожен з цих рівнів залежить від умов, які створюється у навчальному процесі, тому в залежності від специфіки проведення кожного з видів навчальних занять вона може

змінюватись. Однак за умов зміни послідовності навчальних занять бажаного результату - підвищення рівня навчально-пізнавальної активності студентів не виявлено.

Дослідження проводилося у Житомирському державному університеті ім. Івана Франка. Кількість респондентів становила 42 студента віком від 19-23 років 3-го курсу. Дослідження проведено за експериментальним планом з контрольною групою та виміром після впливу. Розроблено опитувальник, релевантний меті та завданням дослідження. За основу опитувальника взято дослідження рівня навчально-пізнавальної діяльності Т.А. Тернавської [7, С.11-12].

За результатами дослідження виявлені такі особливості навчально-пізнавальної активності студентів: в стандартних умовах вчитки навчальних занять студенти проявляють євристично-креативний рівень пізнавальної діяльності більшою мірою, ніж репродуктивно-євристичний (рис. 1).

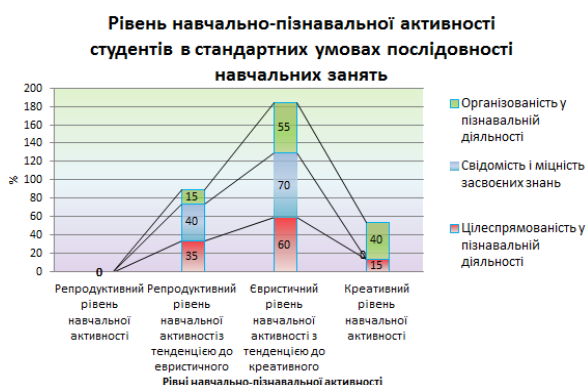

Рис.1. Рівень навчально-пізнавальної активності студентів за критеріями навчально-пізнавальної діяльності в стандартних умовах послідовності навчальних занять

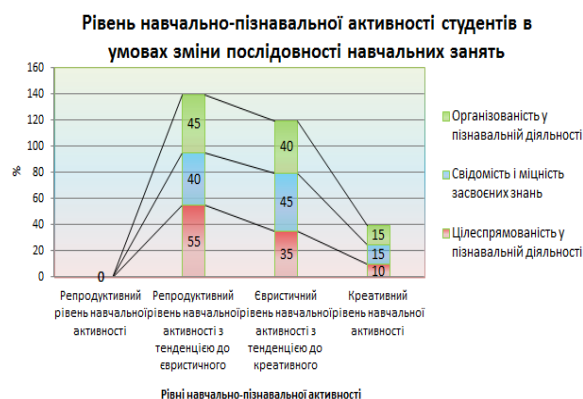

Рис.2. Рівень навчально-пізнавальної активності студентів за критеріями навчально-пізнавальної діяльності в умовах зміни послідовності навчальних занять

В умовах зміни послідовності навчальних занять спостерігається тенденція зміни даних рівнів: репродуктивно-євристичний переважає у 45% досліджуваних експериментальної групи, у контрольній групі - 25%. В експериментальних умовах показник євристично-креативного рівня виявився нижчим (35%) ніж за стандартних умов (75%). Однак креативний рівень навчально-пізнавальної активності є вищим (15%), ніж за стандартних умов (10%). Це може свідчити про частковий позитивний вплив на навчально-пізнавальну активність студентів з високим рівнем самостійної діяльності, міцності та усвідомленості знань, пошуку нестандартних шляхів розв'язання навчальних задач (рис. 2).

Аналіз окремих показників пізнавальної діяльності свідчить про зниження цілеспрямованості, організованості у пізнавальній діяльності за умов зміною послідовності занять студентів репродуктивно-євристичного рівня пізнавальної діяльності. Зниженню свідомості і міцності знань, організованості та цілеспрямованості під час нестандартних умов. Однак показник організованості у пізнавальній діяльності зменшується за рахунок виникненню міцності та свідомості знань, їх незначного зниження цілеспрямованості у пізнавальній діяльності.

На основі методів математичної статистики зв'язку між зміною організації навчального процесу та рівнем навчально-пізнавальної активності студентів під час навчальних занять не виявлено, що свідчить про спростування нашої гіпотези. Однак за умов подальшого зрізу студенти оцінили вплив на їх навчально-пізнавальну діяльність позитивно. Це може бути обумовлено короткочасністю впливу або реакцією на зміну стандартних умов послідовності викладання занять.

Отже, нами виявлено розбіжності між рівнем підвищення навчально-пізнавальної активності та зміною послідовності навчальних занять. Однак виявлено особливості зміни навчально-пізнавальної активності під час почергової вичитки лекційних занять з семінарськими, під час якого ефект підвищення навчально-пізнавальної активності спостерігатиметься через деякий час. Ситуація раптової їх зміни викликати спад навчально-пізнавальної активності (рис. 4).

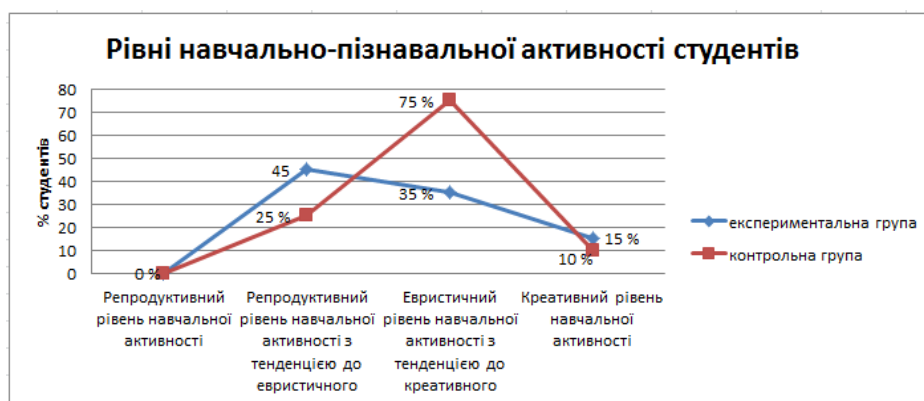

Рис.4. Рівень навчально-пізнавальної активності студентів

Проведене дослідження не претендує на вичерпний аналіз усіх аспектів проблеми активізації навчального процесу у вищій школі. Перспективи дослідження вбачаються в подальшому ґрунтовному аналізі підвищення рівнів навчально-пізнавальної активності та діяльності в навчальному процесі ВНЗ.

Список використаних джерел:

1. Бондарева Т. Активізація навчально-пізнавальної діяльності студентів у системі ступеневої вищої освіти / Т. Бондарева // Нова педагогічна думка. - 2013. - № 1.1. - С. 83. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Npd_2013_1_19.pdf
2. Махмутов М. И. Проблемное обучение: Основные вопросы теории.- М.: Педагогика, 1975.- 137 с.
3. Ребенок В. М. Особливості формування пізнавальної активності студентів у навчальному процесі ВНЗ / В. М. Ребенок // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Сер.: Педагогічні науки . - 2013. - Вип. 113. - С. 193-196. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/VchdpuP_2013_113_51.pdf
4. Теорія і методика формування навчально-пізнавальної активності студентів / А.Г. Лузан; Нац. агр. ун-т. – К.: НАУ, 2004. - 271 с.
5. Тернавська Т. А. Формування пізнавальної діяльності студентів вищих навчальних закладів у процесі вивчення психолого-педагогічних дисциплін: автореферат дисертації на здобуття наук. ступеня кандидата педаг. Наук: спец. 13.00.09 “теорія навчання” / Т. А. Тернавська – Кривий Ріг, 2009. – 25 с.
6. Чепурний В. І. «Активізація навчально-пізнавальної діяльності студентів» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mp2.umo.edu.ua/wp-content/uploads/2012/04/Чепурний>.

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК СТРАТЕГІЙ ПОВЕДІНКИ В КОНФЛІКТНИХ СИТУАЦІЯХ ТА РІВНЯ ЕМОЦІЙНОГО ВИГОРЯННЯ (НА ПРИКЛАДІ ВИХОВАТЕЛІВ ДОШКІЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ІЗ РІЗНИМ СТАЖЕМ РОБОТИ)

Анастасія Чирко

студентка 6 курсу соціально-психологічного факультету

Науковий керівник:

кандидат психологічних наук, доцент **І. С. Загурська**

Сучасна система освіти диктує нові й більш високі вимоги до педагогів, зокрема дошкільних навчальних закладів, до їх професійної діяльності. Як будь-яка інша особистість, кожен із педагогів володіє індивідуальним комплексом способів реагування й подолання труднощів у професійних ситуаціях і, водночас, має схильність до виникнення синдрому емоційного вигорання.

Дослідження особливостей взаємозв'язку стратегій поведінки в конфліктних ситуаціях та рівня емоційного вигорання вихователів дошкільних навчальних закладів із різним стажем роботи проводилося у 2014-2015 н. р. на базі трьох дошкільних навчальних

закладів (ДНЗ) Володарськ-Волинського району Житомирської області.

Загальна вибірка складала 60 осіб: 20 вихователів із стажем роботи до 5 років, 20 вихователів із стажем роботи більше 10 років та 20 вихователів зі стажем роботи 20 і більше років.

Для досягнення поставлених завдань дослідження була використана методика «Діагностика рівня емоційного вигорання» В.В. Бойка та методика дослідження стилю поведінки в конфлікті К. Томаса (адаптація Н.В. Гришиної).

На основі теоретичного аналізу проблеми та результатів емпіричного дослідження можна зробити такі висновки:

1. З'ясовано, що взаємозв'язок стратегій поведінки в конфліктних ситуаціях та рівня емоційного вигорання вихователів дошкільних навчальних закладів із різним стажем роботи обумовлюється такими чинниками:

– копінг-поведінка особистості в суспільстві і як суб'єкта професійної діяльності (вихователі дошкільних навчальних закладів) є складним системним утворенням, детермінованим характером суб'єкт-суб'єктних взаємодій і стратегій поведінки в цілому. В онтологічному аспекті стратегія поведінки як психологічний механізм боротьби із емоційним вигоранням є інтегративною метасистемою, яка складається з великої кількості елементів (механізмів психологічного захисту, копінг-стратегій, особистісних та середовищних ресурсів подолання конфліктних ситуацій як джерела стресу), організованих в більш великі системи (психологічний захист, копінг-поведінка), пов'язані між собою відносинами ієрархії;

– структура стратегії поведінки вихователів дошкільних навчальних закладів залежить від специфіки їх професійної діяльності, частоти і вираженості впливу різних стресових факторів, а також визначається стрес-факторами їх життєдіяльності в соціумі;

– стратегія поведінки вихователів дошкільних навчальних закладів в значній мірі детермінується особистісними (індивідуально-психологічними) характеристиками, властивостями і якостями.

2. Виявлено, що домінуючими стратегіями поведінки в конфліктних ситуаціях у вихователів із стажем роботи до 5 років є уникнення та компроміс. Вихователі із стажем роботи більше 10 років надають перевагу стратегіям суперництва. При стажі роботи 20 та більше років переважаючими стратегіями є співробітництво та компроміс.

3. Аналіз взаємозв'язку стратегій поведінки в конфліктних ситуаціях та рівня емоційного вигорання вихователів дошкільних

навчальних закладів із стажем роботи до 5 років показав, що високий рівень емоційного вигоряння (сформовані фази «напруга» та «виснаження») прослідковується у досліджуваних, які надають перевагу стратегіям компромісу та уникнення. Низький рівень емоційного вигоряння корелює із стратегією уникнення.

4. Працівники з високим рівнем емоційного вигоряння та стажем роботи більше 10 років надають перевагу стратегіям суперництва, пристосування, уникнення та співробітництва; низький рівень емоційного вигоряння корелює із стратегією компромісу.

5. Досліджувані з високим рівнем емоційного вигоряння та стажем роботи 20 та більше років надають перевагу стратегії співробітництва; низький рівень емоційного вигоряння корелює із стратегією компромісу.

Таким чином, чим різноманітніше зміст синдрому емоційного вигоряння для вихователів з різним стажем роботи, тим сильніше виражений той чи інший компонент синдрому, тим багатшим є комплекс базових копінг-стратегій поведінки у конфліктних ситуаціях.

Проведене дослідження не претендує на вичерпний аналіз усіх аспектів складної проблеми взаємозв'язку стратегій поведінки в конфліктних ситуаціях та рівня емоційного вигоряння. Перспективи дослідження вбачаються у детальному вивченні аналізу значення стратегій поведінки в конфліктних ситуаціях для рівня емоційного вигоряння.

ОБРАЗ ІДЕАЛЬНОЇ ДИТИНИ У СВІДОМОСТІ ПІДЛІТКІВ ТА ЇХ БАТЬКІВ

Світлана Чупріна

студентка 2 курсу соціально-психологічного факультету

Науковий керівник:

кандидат психологічних наук,
доцент **Н.Ф. Портницька**

Підлітковий вік є сензитивним для розвитку самосвідомості (Л.І. Божович, І.І. Чеснокова, Д.І. Фельдштейн та ін.). Серед провідних чинників формування самосвідомості підлітків виділяють такі: претензія на нові права, визнання та схвалення авторитету середовесників і старших, слідування моді (Л.П.Обухова, І.С.Кон), що часто відбувається на фоні нестабільної самооцінки та відсутності підтримки з боку батьків та ровесників. Батьківське ставлення є чинником формування уявлень підлітків про перспективи власного розвитку (В.В. Столін). Образ ідеальної

дитини у свідомості батьків визначає змістове наповнення ідеального образу Я у підлітків. Ми припустили, що образ ідеальної дитини у свідомості підлітків та їх батьків якості домінуючих містить когнітивну складову при зниженні значимості емоційних та поведінкових складових.

Для перевірки припущення нами проведене дослідження образу ідеальної дитини у свідомості підлітків та їх батьків за допомогою асоціативного експерименту (слова-стимули «дитина», «ідеальна дитина»). В дослідженні брали участь 60 осіб (20 підлітків та їх батьки (20 матерів та 20 батьків). Для обробки результатів використано методи частотного та якісного аналізу.

Результати дослідження свідчать, що у свідомості підлітків та їх батьків образ «Ідеальної дитини» є компілятивним і містить низку рис Я-образу та образу дитини (для батьків). Обов'язковими для ідеальної дитини вважаються особистісні моральні риси (вихована, щира, добра, чесна, тощо)).

При загальному позитивному забарвленні у сприйманні Я-образу підлітки виявили суперечливе ставлення до образу ідеальної дитини, очевидно усвідомлюючи його недосяжність, характерним для хлопців є те, що вони бачать ідеальну дитину патріотом, віруючим та лідером. Щодо дівчат, можемо стверджувати, що лише у них спостерігається тенденція: ідеальна дитина – це стереотипний образ, який створений батьками та вчителями. Аналогічне ставлення до образу ідеальної дитини характерне для батьків, які схильні приписувати власній дитині більше моральних якостей, характерним для досліджуваних виявилось знецінення образу «ідеальної дитини» (для матерів). Це може бути пояснене неточним формулюванням слів стимулів (підлітки ототожнюють себе із дорослими і слово «дитина» набуває для них негативного відтінку), з одного боку, або дією захисних механізмів переоцінки власної дитини (власного «Я»), що діє за принципом «моя дитина краще», з іншого боку. Водночас суб'єктивно значимими для батьків є висока навчальна успішність та дисциплінованість, які приписуються образу ідеальної дитини.

Виявлено гендерні відмінності побудови образу ідеальної дитини. При однаково високій значимості особистісних рис для хлопців важливими є навчальні здібності та успішність, тоді як для дівчат ідеальна дитина – високоморальна, здорова, дисциплінована (рис.1).

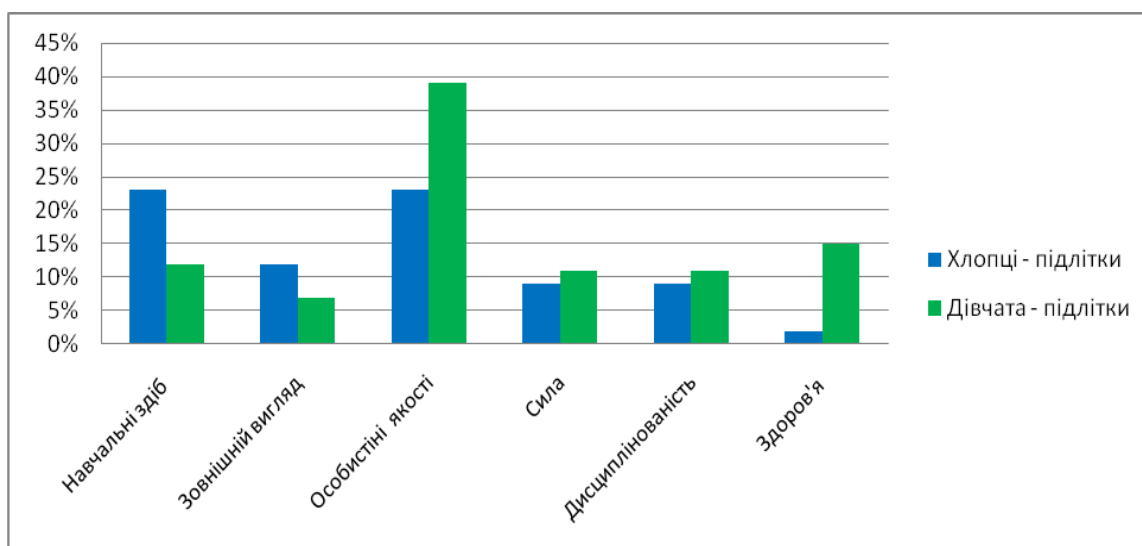

Рис1. Образ ідеальної дитини у свідомості підлітків

Для чоловічої частини (хлопці, батьки) «ідеальна дитина» - вихована, здорова та розумна (красива). У хлопців відбувається ідентифікація образу ідеальної дитини як патріота, віруючого та лідера. Мама та дівчата бачать «ідеальну дитину» ввічливою, доброю, вихованою. Таким чином, образ ідеальної дитини для дівчат є надзвичайно близьким до материнського як стереотипізований набір моральних якостей.

Водночас виявлена тенденція до знецінення образу «ідеальної дитини» (у свідомості матерів). Це може бути пояснене неточним формулюванням слів-стимулів: підлітки ототожнюють себе із дорослими і слово «дитина» набуває для них негативного відтінку, з одного боку, або дією захисних механізмів переоцінки власної дитини (власного «Я»), що діє за принципом «моя дитина краще», з іншого боку.

Таким чином, аналіз результатів дослідження свідчить, що в основі образу ідеальної дитини у свідомості підлітків та їх батьків є стереотипізований набір моральних якостей, що поєднується з очікуванням високої навчальної успішності та дисциплінованості, що значно відрізняється від образу реального Я або реальної дитини.

ОСОБЛИВОСТІ ЕМОЦІЙНОЇ СФЕРИ ДІТЕЙ, ХВОРИХ НА СИНДРОМ ДАУНА

Юлія Шаховець

студентка 4 курсу соціально-психологічного факультету

Науковий керівник:

кандидат психологічних наук,
доцент **К. П. Гавриловська**

Синдром Дауна – це найпоширеніша з усіх відомих на сьогоднішній день форма хромосомної патології. Діти, хворі на синдром Дауна, – це особливі діти, яким дуже потрібні турбота, увага, любов, тепло і затишок. Особливість цих дітей зумовлює одна зайва пара хромосом, яка змінює сприймання світу, наповнює його сонцем і радісними емоціями і позбавляє злих намірів. Але проблемою є те, що діти з таким діагнозом відстають у розвитку порівняно зі своїми однолітками. Ця проблема, в першу чергу, лягає на плечі їх батьків, адже дитині з синдромом Дауна потрібно приділяти набагато більше уваги та часу, ніж звичайній дитині, потрібно більше навчати, більше займатися з дитиною, щоб вона не відставала у розвитку від своїх однолітків.

Емоційна сфера дітей з синдромом Дауна також є особливою. Недарма таких діток називають «діти сонця» або «діти без гену зла». Адже вони живуть інтенсивним емоційним життям. Багатство цих емоцій повністю залежить від того, якою мірою дбають про це батьки. Почуття дітей із синдромом Дауна формуються на основі спостережень. Якщо батьки дитини демонструють та викликають велику кількість емоцій, то дитина переймається їх настроєм й навчається переживати різні почуття і виражати їх. Навіть якщо рівень розвитку емоційної сфери дитини низький то, якщо постійно займатися з дитиною, у формі гри вивчати емоції, вона навчиться і почне розпізнавати різні прояви емоцій,- а це суттєво полегшить в майбутньому процес міжособистісного спілкування.

Дослідженням проблем людей із синдромом Дауна займалися такі науковці: Джон Ленгдон Даун (вперше охарактеризував цей синдром як окрему форму психічного розладу), Джером Лежен (виявив, що синдром Дауна виникає через наявність додаткової хромосоми), Медведева Т.П. (розвиток пізнавальної діяльності дітей з синдромом Дауна) [1].

Нами було проведено емпіричне дослідження емоційної сфери дітей дошкільного віку, хворих на синдром Дауна. Вибірка становила 5 дітей (троє хлопчиків та двоє дівчаток), хворих на синдром Дауна, віком від 6 до 8 років.

Дослідження проводилось в декілька етапів: 1) проведення дослідження за методикою О.І. Ізотової з метою виявити особливості ідентифікації емоцій різних модальностей, індивідуальні особливості емоційного розвитку та можливості дітей в відтворенні основних емоційних станів та їх вербалізації [2] ; 2) проведення дослідження за методикою М. Люшера з метою виявити особливості емоційного розвитку, наявність тривожності та агресивності; 3) здійснення кореляційного аналізу (коефіцієнт лінійної кореляції Пірсона) за допомогою програми STATISTICA 6.0 з метою встановлення зв'язку між рівнем розвитку емоційної сфери дітей з синдромом Дауна та наявністю тривожності й агресивності.

Ми дослідили особливості ідентифікації емоцій різних модальностей у дітей дошкільного віку з синдромом Дауна. Було виявлено можливості дітей у відтворенні основних емоційних станів і їх вербалізації. З п'яти дітей лише одна дитина має середній рівень розвитку здатності пізнавати людські емоції, а четверо дітей – мають низький рівень розвитку здатності пізнавати людські емоції.

За допомогою кореляційного аналізу ми виявили, що існує слабкий обернений зв'язок між рівнем розвитку емоційної сфери та наявністю тривожності й агресивності у дітей з синдромом Дауна. Але якщо працювати з дітьми з синдромом Дауна, проводити з ними заняття, спрямовані на вивчення емоцій, то можна навчити їх правильно розрізняти, розпізнавати та використовувати емоції у повсякденному житті.

Список використаних джерел:

1. Медведева Т.П. Развитие познавательной деятельности детей с синдромом Дауна. Пособие для родителей. 2-е изд. М.: Монолит, 2010 80с.
2. Изотова Е.И., Никифорова Е.В. «Эмоциональная сфера ребёнка: теория и практика» Москва. 2004 г.

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК СТРУКТУРИ МОТИВАЦІЇ ТА САМООЦІНКИ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ СТАРШОКЛАСНИКІВ, ПОЗБАВЛЕНИХ БАТЬКІВСЬКОЇ ОПІКИ

Вікторія Янчевська
студентка 4 курсу соціально-
психологічного факультету

Науковий керівник:
кандидат психологічних
наук, доцент **І. С. Загурська**

Самооцінка творчих здібностей є однією з найважливіших складових самосвідомості особистості, відіграє важливу роль у

самоствердженні особистості. Реалістичність досягнення життєвих планів у юнацькому віці безперечно пов'язана із структурою мотивації та особливостями самооцінки творчих здібностей. Процес життєвого самовизначення старшокласників, позбавлених батьківської опіки, може набувати певної стресогенності в силу відсутності психологічної підтримки з боку членів родини.

Дослідження взаємозв'язку структури мотивації та самооцінки творчих здібностей у старшокласників, позбавлених батьківської опіки проводилося на основі спостереження та бесіди; для отримання емпіричних даних була використана методика вивчення динаміки здібностей (МВДЗ) О.Л.Музики та опитувальник «Структура мотивації» розроблений К.В. Горбачевським. Вибірку становили 41 особа – учнів Андрушівського професійно-технічного училища.

За результатами теоретичного аналізу проблеми та емпіричного дослідження мотивації та самооцінки творчих здібностей можна зробити такі висновки:

6. Аналіз результатів дослідження структури мотивації старшокласників, позбавлених батьківської опіки показав переважання мотивації досягнення у порівнянні з мотивацією відношення. Це можна пояснити тим, що старшокласники, позбавлені батьківського піклування усвідомлюють, чого вони хочуть досягти, проте не зовсім чітко уявляють, що від них потрібно, щоб швидко та якісно виконати завдання.

7. Виявлено, що домінуючими мотивами у структурі мотивації досягнення є змагальний мотив, також на доволі високому рівні знаходяться пізнавальний та внутрішній мотив. Менш значимими для досліджуваних виявилися мотиви значення результатів. Можливо, це вказує на те, що досліджувані здатні реально оцінити власні можливості, проте не зовсім розуміють, за чого виконують включені в діяльність. У структурі мотивації ставлення більшої значимості набули мотиви позитивного особистісного очікування, мотив самооцінки особистісного потенціалу та самооцінки вольового зусилля. Мотиви особистісного осмислення роботи зайняли другорядну позицію.

8. Аналіз рефлексії здібностей показав, що старшокласники, позбавлені батьківського піклування переважно виділяють актуальні вміння, які відносяться до творчої сфери («спів», «малювання», «різьба по дереву»), до спортивної сфери («гра у футбол», «гра в теніс», «гра у волейбол»), до позанавчальної та гурткової діяльності («вишивка», «акторська майстерність»). Творчі здібності займають домінуючу позицію. Навіть виділене вміння «навчатись» було вказане як творче. Меншою мірою представлені вміння навчальної

сфери («вивчати англійську», «програмування»). Творчі здібності у порівнянні з навчальними вміннями, виявилися більш значимими. Примітною ознакою для досліджуваних є те, що рівень значимості виділених творчих здібностей на 2-3 бали вищий за рівень їх самооцінки, що свідчить про усвідомлення можливостей розвитку виділених умінь. При виділенні дій та операцій спостерігалася така тенденція: досліджувані детально описували дії й операції в актуальних та найбільш важливих для них вміннях та формально виділяли дії та операції в менш важливих творчих або навчальних вміннях. Аналіз причин розвитку бажаних умінь вказує на гостру потребу старшокласників у соціальній підтримці та визнанні.

9. Аналіз референтного компоненту здібностей показав, що досліджувані в першу чергу виділяли осіб, які поцінювали важливі для себе вміння. Виділених осіб можна поділити на декілька груп: до першої групи відносилися педагоги (тренери, гурткові керівники), до другої групи можна віднести друзів (окремо виділялись 1-2 кращих друзів та коло друзів та однокласників), до третьої групи можна віднести родичів (тітка, брат, в окремих випадках - батьки). Рівень важливості думки та оцінки цих референтних осіб досліджувані за 12-ти бальною шкалою оцінили для себе в межах від 9 до 11 балів. Аналізуючи отримані дані, можна відмітити важливість та поцінювання досягнень досліджуваних з боку референтних осіб.

10. Труднощі в розвитку самооцінки творчих здібностей зумовлюються браком визнання та поцінування з боку референтних осіб. Зниження соціального співробітництва в розвитку здібностей та їх самооцінки (в першу чергу, це стосуються поцінування з боку ровесників, батьків, родичів, педагогів) призводить до труднощів в розвитку самооцінки здібностей та розузгодженості з різними групами мотивів.

Проведене дослідження не претендує на вичерпний аналіз складної та багатогранної проблеми взаємозв'язку структури мотивації та розвитку самооцінки творчих здібностей. Перспективи дослідження вбачають у більш ретельнішому вивченні структури мотивації та саморефлексії розвитку творчих здібностей старшокласників, позбавлених батьківської опіки.

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ОБРАЗУ ПРОФЕСІЙНОЇ УСПІШНОСТІ У СВІДОМОСТІ ВИКЛАДАЧІВ З РІЗНИМ СТАЖЕМ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Альона Яценко
студентка 3 курсу соціально-
психологічного факультету

Науковий керівник:
асистент
О. С. Голентовська

Професійна успішність є однією з найбільш значущих соціокультурних установок людини, універсальним мотивом самореалізації особистості. Від професійної успішності особистості залежить бачення себе та оточуючого світу і відповідне ставлення до подій та явищ, які відбуваються навколо неї.

У вітчизняних та зарубіжних психологічних дослідженнях професійна успішність розглядається як мультиаспектне явище, яке включає в себе велику кількість окремих компонентів і забезпечується комплексом психологічних факторів, поєднанням пізнавальних і особистісно-регуляторних якостей (Г.Р. Позова), як творчий процес професійної самореалізації особистості (Е.Ф. Зеєр), як досягнення працівником значимої мети та подолання або перетворення умов, що перешкоджають її досягненню (Н.В.Самоукіна).

Таким чином, професійна самореалізація залежить від багатьох факторів, а саме: мотивації на досягнення успіху, вольових якостей особистості у поєднанні з індивідуальними особливостями спрямованості, характеру, темпераменту та здібностей особистості.

Наше дослідження мало на меті вивчити особливості уявлень про професійну успішність у свідомості викладачів з різним стажем педагогічної діяльності. За для реалізації мети було сплановано та проведено психосемантичне дослідження образу професійної успішності у свідомості викладачів з різним стажем педагогічної діяльності.

За результатами проведеного аналізу було встановлено, що основу образу професійної успішності у свідомості викладачів зі стажем педагогічної діяльності до 5 років складають такі її компоненти, як: визнання з боку інших, престиж, авторитетність, здатність ефективно взаємодіяти з іншими.

Викладачі зі стажем педагогічної діяльності від 5 до 10 років виділяють серед основних компонентів професійної успішності активність, задоволення від роботи, саморозвиток та креативність. Найбільш значимими характеристиками професійної успішності є

винахідливість, оригінальність, активна життєва позиція, які супроводжують кар'єрне зростання.

Викладачі зі стажем педагогічної діяльності більше 10 років найбільше акцентують увагу на таких складових професійного успіху як наполегливість, працьовитість, саморозвиток та організованість. Досліджувані зіставляють професійну успішність з високим рівнем особистісного та професійного розвитку, здатністю раціонально планувати час та ресурси, структурованістю роботи та старанністю.

Дослідницьку гіпотезу про те, що зміст уявлень про професійну успішність у свідомості викладачів визначається у відповідності до стажу їх педагогічної діяльності було підтверджено.

Перспективу подальших досліджень вбачаємо у вивченні особливостей мотивації професійної діяльності педагогічних працівників з метою подальшого прогнозування їх професійної успішності.

Список використаних джерел:

1. Зеер Э.Ф. Психология профессий: Учебное пособие для студентов вузов. – 2-е изд., перераб., доп. – М.: Академический Проект; Екатеринбург: Деловая книга, 2003. – 336 с.
2. Позова Г.Р. Психологические факторы успешности профессиональной деятельности планшетииста / Позова Г.Р. // Казань, 2009. - 147 с.
3. Самоукина Н.В. Психология профессиональной деятельности : учеб. пособие для студ. непсихологических вузов / Н.В. Самоукина. - 2-е изд. - М. ; СПб.: Питер, 2003. – 219 с.

